

๑๓. โสปี มํ พุทฺโธ พุยากาลิ
 สัมมชฺเฒ นิสฺสีทีย
 เอกนวุติโต กปฺเป
 อยํ พุทฺโธ ภวิสฺสตี.

๑๔. อหุ กปิลวฺหยา รมฺมา
 นิภฺขมิตฺวา ตถาคโต
 ปธานํ ปทหิตฺวาน
 กตฺวา พุทฺธการิกํ.

๑๕. อชปาลรฺกฺขมฺลสฺมี
 นิสฺสีทิตฺวา ตถาคโต
 ตตฺถ ปายาสํ ปคฺคยฺห
 เนรณฺชรมุเปหิตี.

๑๖. เนรณฺชราย ตีรมฺหิ
 ปายาสํ อท โส ชิโน
 ปฏฺยิตฺตวรมคฺเคน
 โโพธิมฺลมุเปหิตี.

๑๓. พระพุทธเจ้าแม่พระองค์นั้น ประทับ
 นั่งในท่ามกลางสงฆ์แล้ว ไต่ทรง
 พยากรณ์เราตถาคตว่าพญานาคอตุล
 นี้จักเป็นพระพุทธเจ้าใน ๘๑ กัป แต่
 กัปนี้.

๑๔. พระตถาคต จักเสด็จออกผนวชจาก
 พระนคร มีชื่อว่า กบิล อันนารัณรมย์
 แล้ว จักเริ่มตั้งความเพียรทำทุก
 กิริยา.

๑๕. พระตถาคต จักประทับนั่ง ณ ควางตน
 อชปาลนิโครธ ทรงรับขาวปายาส ณ
 ที่นั้น แล้วจักเสด็จไปยังแม่น้ำเนรัญ
 ชรา.

๑๖. พระชินเจ้าพระองค์นั้น จักเสวยขาว
 ปายาสที่ฝั่งแม่น้ำเนรัญชราแล้ว จัก
 เสด็จไปยังควางไม้ที่ตรัสรู้ตามมรรคา
 ที่เขาคถกแดงไวแล้วอย่างดีเยี่ยม.

๑๗. ตโต ปทกฺขิณฺ ภทฺวา
 โภธิมณฺท์ อนุตฺตโร
 อสฺสตุณฺมุเล สมฺโพธิ
 พุชฺฌิสฺสตี มหายโส.
๑๘. อิมสฺส ชนิกา มาตา
 มายา นาม ภวิสฺสตี
 ปิตา สุทฺโธทโน นาม
 อัยฺ เหสฺสตี โคตโม.
๑๙. โกลิโต อุปฺติสฺโส จ
 อคฺคา เหสฺสนฺตี สาวกา
 อนาสฺวา วิตราคา
 สนฺตจิตฺตา สมหิตา^๑
 อานนฺโท นามุปฺภูจฺจาโก^๒
 อุปฺภูจิสฺสตีมิ ชินฺ.
๑๗. ต่อจากนั้น พระตถาคต ผู้หาที่เปรียบ
 มิได้ ผู้มีพระยศใหญ่ จักทำประทักษิณ
 พระแทนที่ตรัสรู้แล้ว จักตรัสรู้พระ-
 สัมโพธิญาณที่คางแหงตนอัสสัดตถฤกษ์
๑๘. พระมารดา ผู้ให้กำเนิดพระตถาคต
 พระองค์นี้จักมีพระนามว่า พระนาง
 มายา พระบิดาจักมีพระนามว่า พระ-
 เจ้าสุทโธทนะ พระตถาคตพระองค์นี้
 จักมีพระนามว่าพระโคตมพุทธเจ้า.
๑๙. พระโกลิตเถระและพระอุปติสฺสเถระ
 ผู้ไม่มีอาสวะ ปราศจากราคะ มีจิต
 สงบ มีใจตั้งมั่นแล้ว จักเป็นพระอัคร-
 สาวก พระเถระชื่อว่าอานนท์ จัก-
 เป็นพระอุปัฏฐาก คอยเฝ้าบำรุง
 พระชินเจ้าพระองค์นี้.

^๑ ฉ. อนาสวา วิตราคา
 สนฺตจิตฺตา สมหิตา
 โกลิโต อุปฺติสฺโส จ
 อคฺคา เหสฺสนฺตี สาวกา.

^๒ โป. นาม นามเนน.

๒๐. เขมา อูปปลวณฺณา จ
 อคฺคา เหฺสฺสนฺติ สāvika
 อนาสวา วิตราคา
 สนฺตจิตฺตา สมหิตา
 โโพธิ ตสฺส ภควโต
 อสฺสตุโถติ ปวฺจจติ.
 ๆ เปฯ

๒๑. ตสฺสํ วัจฺนํ สุตฺวา
 ภิชฺโช จิตฺตํ ปสาทยี
 อุตฺตรี วตมธิฏฺฐาสี
 ทสฺสปารมิปุริยา"ติ.

ตตฺถ ปฺญณฺวนโตติ ปฺญณฺวา,
 สมุปจิตฺตปฺญณฺสญฺจโยติ อตฺโถ. ชฺชุตินฺธโรติ
 ปภายุตฺโต. เนกานํ นาคโกฏินฺนติ
 อเนกาหิ นาคโกฏีหิ, กรณฺตฺเถ
 สามีวจนํ ทฏฺฐพฺพ. ปริวาเรตฺวานาติ

๒๐. พระเขมาเถรี และพระอุบลวรรณา-
 เถรี ผู้ไม่มีอาสวะ ปราศจากราคะ
 มีจิตสงบ มีใจตั้งมั่นแล้ว จักเป็น
 พระอัครสาวิกา ต้นไม้เป็นที่ประทับ
 ตรัสรู้ ของพระผู้มีพระภาคเจ้าพระ-
 องค์นั้น ชาวโลกเรียกว่า อัสสตัดะ.
 ๆลฯ

๒๑. เราตถาคตได้สดับพระดำรัสของพระ-
 พุทธเจ้าวิปัสสีพระองค์นั้นแล้ว ได้
 บังเกิดจิตเลื่อมใสยิ่งขึ้นนัก ได้อธิษฐาน
 พรตให้ยิ่งขึ้น เพื่อบำเพ็ญบารมี ๑๐
 ไพบริบูรณ์."

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ปฺญณฺวนโต
 แปลว่า ผู้มีบุญ, อธิบายว่า ผู้สั่งสมกองบุญ
 ไว้แล้ว. คำว่า ทรงไวซึ่งความรุ่งเรือง
 คือประกอบด้วยรัศมี. สอนบทว่า เนกานํ
นาคโกฏินํ แปลว่า ด้วยนาคหลายโกฏี,

๑ ก. ตสสาปี.

ภควนต์ ปริวาเรตฺวา. อหฺนฺติ อตฺตานํ
นิทฺทิสฺสตี. วชฺชนฺโตติ วา เทนฺโต
ตา เฝฺนฺโต. มณฺนิมุตฺตาทฺตณฺขจิตฺติ มณฺนิ-
มุตฺตาทฺทีหิ วิวิเชหิ รตฺเนหิ ขจิตฺนฺติ
อตฺโถ. สพฺพาทฺตณฺณภูสิตฺนฺติ สพฺพาทฺตณฺเณหิ
วา พฺรุปาทีหิ รตฺนเมยฺหิ มณฺนิตฺนฺติ อตฺโถ.
สฺวณฺณปฺปิจฺนฺติ สฺวณฺณมยฺ ปิจฺ. อทา สหฺนฺติ
อทา สฺ อหฺ.

พึ้งเห็นณัฐวิภักติลงในอรรถแห่งตติยาวิภักติ
บทว่า ปริวาเรตฺวาน แปลว่า แวกลอม
พระผู้มีพระภาคเจ้า. พระผู้มีพระภาคเจ้า
ทรงอ้างถึงพระองค์ ทวยคำว่า อหฺ. บทว่า
วชฺชนฺโต แปลว่า ประโคมอยู่คือที่อยู่. บาท
พระคาถาว่า มณฺนิมุตฺตาทฺตณฺขจิตฺนฺติ แปลว่า
ประทับตกแตงทวยรัตนะชนิดต่าง ๆ มีแก้วมณี
และแก้วมุกดาเป็นต้น. บทว่า สพฺพาทฺตณฺณภูสิตฺ
แปลว่า ประทับทวยอาภรณ์ทั้งปวง มีรูปงู
เป็นต้น อันทําทวยรัตนะ. บทว่า สฺวณฺณปฺปิจฺ
แปลว่า ตั้งทําทวยทอง. บทว่า อทา สหฺ
ตัดบทเป็น อทา สฺ อหฺ (แปลว่า เราตถาคต
ไถถวายแล้ว).

ตสฺส ปน วิปสฺสิสฺส ภควโต
พฺนฺธุมตี นาม นกรํ อโหสิ. พฺนฺธุโม
นาม ราชา ปิตา, พฺนฺธุมตี นาม
มาตา, ขณฺโท^๑ จ ติสฺโส จ เทว
อคฺคสฺวภา, อโสโก นามุปฺภูจฺวาโก,

ก็พระนครของพระผู้มีพระภาคเจ้า
วิปัสสิพระองค์นั้นชื่อว่า พันธุมตี. พระราชา
พระนามว่า พระเจ้าพันธุมะ เป็นพระบิดา,
พระมารดาพระนามว่า พระนางพันธุตี,
พระเถระทั้ง ๒ คือ พระขันทะ และ

^๑ ก. ขนฺโธ.

คุณหญิง เสงี่ยม พิศาลสารเกษตร
สร้างต้นฉบับถวาย เป็นพุทธบูชา

มธุรัตถวิไลสิน ป.-ท.๒-๒๓

จนฺทา จ จนฺทมิตฺตา จ เทว พระติสสะ, พระอุปัฏฐากชื่อว่าพระอโสกะ,
 อคฺคสาวิกา, ปาฏฺฐิรฺกฺโข โโพธิ, สรีร์ พระอัครสาวิกาทั้ง ๒ คือ พระจันทา และ
 อสีตีหตุตฺตฺเพธฺ อโหสิ, สรีร์ปฺภา พระจันทมิตตา, ต้นปาฏฐิ (แคฝอย) เป็น
 สพุพกาลํ สตุต โยชนานิ ฝริตฺวา ต้นไม้ที่ประทับตรัสรู้, พระสรีร์สูง ๘๐ ศอก,
 อฏฺฐาลิ, อสีตีวสุสฺสหฺสฺสานิ อายุ, สุตฺนุ พระรัศมีแห่งพระสรีร์ระไคแผ่ไป ๗ โยชน์
 นามสุสฺ อคฺคมเหสี, สฺมวฏฺฏกฺขนฺโธ ตั้งอยู่ตลอดกาลทั้งปวง, ทรงมีพระชนมายุ
 นามสุสฺ ปุตฺโต, อาชณฺณรเถน นิกฺขมิ. แปรหนึ่งปี, พระอัครมเหสีของพระองค์
 เตน วุตฺตํ : พระนามว่า พระนางสุตฺนุ, ราชบุตรของ
 พระองค์พระนามว่า สฺมวฏฺฏกฺขนฺธกฺมาร,
 พระองค์เสด็จออก (มหาภิเนษกรรม) โดย
 รถเทียมม้าอาชาไนย. ด้วยเหตุนี้ พระ-
 ผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสคำเป็นพระคาถา
 (ประพันธ์)ว่า :

๒๘. "นกรํ พนฺธุมตี นาม
 พนฺธุโม นาม ชตุติโย
 มาตา พนฺธุมตี นาม
 วิปฺสฺลิสฺส มเหสีโน.

๒๘. พระนกร (ของพระผู้มีพระภาคเจ้า
 วิปฺสฺลีสฺสพระองค์นี้) มีชื่อว่า พันธุมตี
 กษัตริย์พระนามว่า พระเจ้าพันธุมะ
 เป็นพระบิดา พระมารดาของพระ-
 มเหสีเจ้าวิปฺสฺลีสฺส พระนามว่าพระนาง
 พันธุมตี.

๓๓. ขณโท^๑ จ ติสฺสนาโม จ
 อเหตุ อคฺคสาวกา
 อโสโก นามุฏจาโก
 วิปัสสิสฺส มเหสิโน.

๓๓. พระขณตเถระและพระติสสนามเถระ
 เป็นพระอัครสาวก พระเถระชื่อ
 พระอโสกะ เป็นพระอุปัฏฐากของ
 พระมเหสีเจ้าวิปัสสี.

๓๔. จนฺทา จ จนฺทมิตฺตา จ
 อเหตุ อคฺคสาวิกา
 โทธิ ทสฺส ภควโต
 ปาณฺตีติ ปวฺจจติ.

๓๔. พระจันทาเถรีและพระจันทมิตตาเถรี
 เป็นพระอัครสาวิกา ต้นไม้ที่ประทับ
 ครัสรรูของพระผู้มีพระภาคเจ้าพระ-
 องค์นั้น ชาวโลกเรียกว่า ปาณตี
 (แคฝอย).

๓๖. อตีติหตุตฺตมฺพเพโธ
 วิปัสสี โลกนายโก
 ปภา นิตฺธาวตี ทสฺส
 สมนฺตา สคฺตโยชเน.

๓๖. พระวิปัสสีบรมโลกนายก ทรงมีพระ-
 วรกายสูง ๘๐ ศอก พระรัศมีแผ่ชาน
 ออกรอบพระรัศมีระของพระองค์ ไกล
 ๑ โยชน์.

๓๗. อตีทิวสฺสสทฺสฺสานิ
 อายุ พุทฺธสฺส ทาวเท
 ทาวทา ทิฏฺฐมาโน โส
 ตาเรติ ชนฺตํ พฺหุ.

๓๗. พระชนมายุของพระพุทธเจ้า ในครั้ง
 นั้น แปรเหมือนพรรษา เมื่อพระองค์
 ดำรงอยู่ (เป็นเวลานาน) ถึงเพียงนั้น
 ไททรงยังหมุ่ชนเป็นอันมากให้ข้ามพน
 (หวางแห่งคันทา บรรลุพระนิพพาน)
 แล้ว.

^๑ ก. ขนโต.

๓๘. พุทฺธเทวมนุสฺसानิ
 พุณฺณา ปริโมจยิ
 มคฺคามคฺคณฺจ อัจฺจิกฺขิ
 อวเสสฺปุณฺชฺชเน.

๓๙. อาโลกิ ทสฺสยิตฺวาน
 ทสฺเสตฺวา อมตํ ปทํ
 ชลิตฺวา อคฺคิกฺขนฺโธว
 นิพฺพุโต โส สสาวโก.

๔๐. อิทฺธิวรี ฺบุญฺวาริ
 ลกฺขณฺณจฺ กุสุมิตํ
 สพฺพิ ตมนฺตรหิตํ
 นนฺุ ริตฺตา สพฺพสงฺขารา"ติ.

๓๘. พระพุทธเจ้าทรงยังเทวดาและมนุษย์
 เป็นอันมาก ให้พ้นจากกิเลสเครื่อง
 ผูกใจสัตว์ (มีกามราคสังโยชน์เป็นต้น)
 ทรงบอกทาง (บรรลุมตธรรม) และ
 มีไซ้ทางแก่ปุณฺชฺชที่เหลือ.

๓๙. พระองค์ ทรงแสดงให้ปรากฏแสง-
 สว่าง (คือมรรคญาณและวิปัสสนา-
 ญาณ) ทรงแสดงให้ปรากฏอมตบท
 (คือทางแห่งอมตะใดแก่พระนิพพาน)
 แล้วเสด็จสู่พระนิพพานพร้อมทั้งพระ-
 สาวก คูดังกองไฟที่จุดลุกโพล่งขึ้น
 แล้วดับไปฉะนั้น.

๔๐. พระอิทธิฤทธิ์อันประเสริฐ พระบุญ-
 ฤทธิ์อันประเสริฐ รวมทั้งพระ (มหา-
 ปุริส) ลักษณะอันรุ่งเรืองทั้งหมดนั้นได้
 อันตรธานไปแล้ว สังขาร (สิ่งที่ยัง
 ประจักษ์) ทั้งปวง เป็นของว่างเปล่า
 (คือไม่เที่ยง ตั้งอยู่ไม่ได้ ไม่เป็น
 แก่นสาร) มีไซ้หรือ."

๑ ก. ลกฺขณจกฺกุสมิตํ, อ. ลกฺขณณจกฺกุสมิกํ.

ตตฺถ พฺนธนา เทวมนุสฺเส
 กามราคสังโยชนาทีพฺนธนา โมเจสิ,
 วิกาเสสีติ อตุโถ. มคฺคามกคณฺจ
อาจิกฺขีติ "อมตาทิคมาย อัย มคฺโค
 อจฺเจทสฺสสตฺทิกฺวิวิทฺตา มชฺฌิมา
 ปฏฺิพทา มคฺโค กายกิลมถาทิโก นายั
 มคฺโค"ติ เสสฺสปุณฺชฺชเน อาจิกฺขีติ
 อตุโถ. อาโลกิ ทสฺสยิตฺวานาติ
 มคฺคณฺณาโลกิ วิปสฺสนาณฺณาโลกณฺจ
 ทสฺสยิตฺวา. ลกขณฺณจ กุสฺสมิตฺต
 จิตฺตลกฺขณาทีหิ ผุสฺสลิ^๑ มณฺฑิต ภควโต
 สรีรณฺติ อตุโถ. เสสฺ สัพฺพตฺถ คาทาสุ
 อุตฺตานเมวาทิ.

บรรคาบทเหล่านั้น บทว่า พฺนธนา
 ความว่า ทรงยังเทวดาและมนุษย์ให้หลุดพ้น
 คือให้ปลอดจากกิเลส เครื่องผูกใจสัตว์ มี
 กามราคสังโยชน์เป็นต้น. บาทพระคาถาว่า
ทรงบอกทางและมีไช้ทาง ความว่า ทรง
 บอกแก่ปุณฺชนที่เหลื่อว่า "มชฺฌิมาปฏิบัติที่
 เวนจากอจฺเจทสิฐิ และสฺสสตฺทิสฺสิ นี้เป็น
 หนทางเพื่อการบรรลุอมตธรรม (คือ พระ
 นิพพาน) หนทางมีการทรมานกายเป็นต้น นี้
 มีไช้หนทาง." บาทพระคาถาว่า ทรงแสดง
ให้ปรากฏแสงสว่าง ความว่า ทรงแสดง
 ให้ปรากฏแสงสว่าง คือมรรคญาณและแสง
 สว่าง คือวิปัสสนาญาณ. บาทพระคาถาว่า
ลกขณฺณจ กุสฺสมิต ความว่า พระผู้มีพระ
 ภาคเจ้า ทรงมีพระวรกายเปล่งปลั่งประกบ
 ด้วยพระลักษณะอันงดงามเป็นต้น (ดังดอกไม้

^๑ ส. อ. ปุပ္ผิต.

ผลิบาน). คำที่เหลือในพระคาถาทิ้งปวง
 ภายตั้งนั้นดังนี้แล.

วิปัสสีพุทธวรสวณณา นิฏจिता.

พรรณนาพระวิปัสสีพุทธวงศ์ จบ.

นิฏจิตโต เอกุณวีสติโม พุทธวโร.

จบพุทธวงศ์ที่ ๑๘.

๒๒. สิบพุทธวัสสาณนา

วิปัสสิสฺส ปน^๑ อปรภา เค อนฺตรหิตะ
จ ตสฺมี กปะเป ตโต ปรั เอกุณสฺมฺมจฺฉิยา
กปะเปสฺสุ พุทฺธา โลเก น อุปฺปะชฺชิสฺสุ.
^๒
อปคตพุทฺธาโลก อโหสิ. กิเลส-
เทวปุตฺตมารานํ เอกรชฺชํ อปคตกณฺฏกํ
อโหสิ. อิตฺ ปน เอกตฺตีสกปะเป
สินฺหุสฺสกุขสํวารุปะจิตฺ ปหุสฺสปะปิตฺตโต
นิฐโม ลีชํ วย ลีชํ จ เวสฺสํญฺ จาติ
เทว สมนฺมาสมฺพุทฺธา โลเก อุปฺปะชฺชิสฺสุ.^๒

ตตฺถ ลีชํ ปน ภควา ปารมิโย ปุเรตฺวา
ตุลิตปุเร นิพฺพุตฺติตฺวา ตโต จวิตฺวา
กุสลกรณวตฺตี อรุณวตฺตีนคเร ปรมคฺคณวโต

๒๒. พรรณนาพระสิบพุทธวงศ์

ก็ในกาลต่อจากพระวิปัสสิพุทธเจ้าและ
เมื่อกัณฑ์นั้นผ่านไปแล้ว ใน ๕๘ กัณฑ์ต่อจากกัณฑ์
นั้นมา ไม่มีพระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติในโลก.
แสงสว่าง คือพระพุทธเจ้าก็ได้ปราศไปสิ้น.
กิเลสमार (มารคือกิเลส) และเทวปุตตมาร
(มารคือเทวบุตรผู้มั่งร่ำรวย) ก็ได้รับเอกราช
ปราศจากเสี้ยนหนาม (คือข้าศึกศัตรู). ก็
ใน ๓๑ กัณฑ์แต่กัณฑ์นี้ ได้มีพระสัมมาสัมพุทธ-
เจ้า ๒ พระองค์ คือพระสิบพุทธเจ้า ผู้เป็น
คฤหาญหนึ่งไฟอันไม่มีควันซึ่งก่อกำเนิดด้วยพื้นไม้แก่น
ที่แห่งสนิท รากด้วยเนยใสเป็นอันมาก และ
พระเวสสัณฺฑพุทธเจ้า เสด็จอุบัติแล้วในโลก.

อนึ่ง ในพระพุทฺธเจ้า ๒ พระองค์นั้น พระผู้มี-
พระภาคเจ้าลีชํ ทรงมีพระอัธยาศัยในการ
สร้างกุศล ทรงบำเพ็ญพระบารมีเต็มเปี่ยม

^๑ ฉ. อัย สทฺโท น ทิสฺสติ.

^{๒-๒} ลี. อี. เอตฺถนฺตเร อีเม ปาจา นตฺถิ.

คุณทิพวรรณ. สุขปานี.

สร้างเป็นพุทธบูชา และอุทิศกุศลให้ "หลวงทิพยสุภา"

อรุณวโต นาม รมโณ อคฺคมเหสียา เสด็จไปเกิดในกฐิตบุรฺจุติจากกฐิตบุรฺนั้นแล้ว
 รัตตกนกปฏิพิมฺพรุจิริปฺภาย ปภาวติยา ทรงถือปฏิสนธิในพระครรภ์ของพระเทวีพระ
 นาม เทวียา กุจฺฉิสฺมี ปฏิสนฺธิ กเหตุวา นามว่า พระนางปภาวตี ผู้มีพระรัศมีงาม
 ทส มาเส วิตินาเมตฺวา นิสฺกุยฺยานเ คจฺหนึ่ง รูปเปรียบที่หล่อด้วยทองคำสีแดง
 มาตุกุจฺฉิตฺโต นิกุมมิ. ผู้เป็นพระอัครมเหสีของพระราชาทรงพระ-
 นามว่า พระเจ้าอรุณะ ผู้ทรงพระคุณอัน
 ประเสริฐในอรุณวตฺนกร ครั้นล่วงไปได้
 ๑๐ เดือน ก็ประสูติจากพระครรภ์พระมารดา
 ณ นิสฺกุยฺยาน.

เนมิตฺติกา ปนฺสฺส นามํ กโรนฺตา ฝ่ายพราหมณ์ผู้ทำนาย เมื่อจะขนานพระนาม
 อฺณหีสฺสฺส ลีชา วิย อุกฺกตฺตฺตา "ลีชี"ติ ไต่ขนานพระนามพระกุมารนั้นว่า "พระลีชี
 นามมกฺสุ. โส สฺตฺตฺวสฺสสฺสทฺสฺสานิ อคารํ กุมาร" เพราะความที่พระองค์เป็นผู้สูงส่ง
 อชฺฌาวลฺลี. สฺจฺนทกฺลฺรีคิริยสฺนาริวสฺภนามกา คุจฺยอศฺพระอฺณหีส (คือพระมงกุฎ). พระลีชี
 ตโย ปาสาทา อเหสุ. สพฺพ- ราชกุมารนั้น ทรงมรอาวาสวิสัยสิ้นกาล
 กามา เทวิปฺมุขานิ จตุวิสฺตีอิตฺถิสฺสทฺสฺสานิ เจ็ดพันปี. ทรงมีปราสาท ๓ องค์ ชื่อว่า
 ปจฺจุปฺภูจิตานิ อเหสุ. สัจจันทกฺลฺรีปราสาท คิริยสฺปราสาท และ
 นาริวสภปราสาท. ทรงมีหญิงสองหมื่นสี่พัน
 ซึ่งมีพระนางสัพพกามาเทวีเป็นประมุข คอย
 เฝ้าบำเรอ.

คุณทิพวรรณ สุขปานี

สร้างเป็นพุทธบูชา และอุทิศกุศลให้ "หลวงทิพยสุภา"

โส จตุตตาริ นิमितตานิ ทิสฺวา
 สัพพกามา เทเวียฯ คุณคณาตุเล อตุเล
 นาม ปุตุเต อูปฺปนฺเน หตฺถิยาเนน
 หตฺถิกุขนุชวรคโต มหาภินิภุขมนํ นิภุขมิตฺวา
 ปพฺพชฺชิตํ สตฺตติปฺริสฺสทสฺสทสฺสํ
 อุนฺนปพฺพชฺชิตํ.

พระสิขีกุมารนั้นได้ทอดพระเนตรเห็น
 นิมิต ๔ แล้ว เมื่อราชบุตรของพระนาง-
 สัพพกามาเทวีพระนามว่า อตุลกุมาร ผู้ไม่มี
 ใครเทียมเท่าด้วยกองแห่งคุณ ประสูติแล้ว
 พระองค์ประทับบนคอช้างตัวประเสริฐเสด็จ
 ออกมหาภิเนษกรรมด้วยราชยานช้าง ทรง
 ผนวชแล้ว. บุรุษเจ็ดล้านพากันบวชตาม
 พระองค์.

โส เตหิ ปริวุโต อฏฺฐมาสํ ปธานจริยํ
 จริตฺวา วิสาขปุณฺณมายํ คณสงฺกมิกํ
 ปหาย สุตฺตสนฺนิคฺเคเม ปิยทสฺสึเสฏฺฐสิโน
 ธิตฺตฺยา ทินฺนํ มรฺชฺปาयाสํ ปรีภุญฺชิตฺวา
 ตฺรณฺขทิวเรน ทิวาวิหารํ วิตฺตินาเมตฺวา
 อโนมทสฺสึนา นาม ตาปเสน ทินฺนา
 อฏฺฐ กุสฺตติณฺมุฏฺฐิโย กเหตุวา ปุณฺทริกโพธิ
 อูปสงฺกมมิตํ.

พระองค์อันบรรพชิตเหล่านั้นแหวกลม ทรง
 บำเพ็ญเพียรตลอด ๘ เดือน ครั้นวันเพ็ญ
 เดือน ๖ ทรงละการคลุกคลีด้วยหมู่คณะ
 เสวยขำวมรฺชฺปาयाสซึ่งธิดาของปิยทสฺสึเสฏฺฐสิ
 ในสุทฺตสนฺนิคฺคเมตฺวาแล้ว ประทับสำราญ
 พระอริยาบถตอนกลางวัน ณ ป่าไม้ตะเคียน
 หนุม ทรงรับหย้ากา ๘ ก่า ที่คาบสือ
 อโนมทสฺสึตฺวาแล้ว เสด็จเข้าไปยังต้น
 ปุณฺทริก (ไม้มะม่วงป่า) โพธิพฤษ์.

^๑ โป. สตฺตติสฺปฺริส...

ตสุสา กิร ปุณฺหริกโพธิยาปิ ปาฏลียา
 ปมาณเมว ปมาณํ อโหสิ. คัมภีรสเมว
 โส ปณฺณาสรตนฺกฺขนฺโธ หุตฺวา
 อพฺภุคฺคโต, สาขาปิสุส ปณฺณาสรตน-
 มตฺตาว. โส ทิพฺเพหิ คนฺเธหิ ปฺุปฺเพหิ
 สณฺณนฺโน อโหสิ. น เกวลํ ปฺุปฺเพหฺเว,
 ผลฺเลหิปี สณฺณนฺโน^๑ อโหสิ.

ตสุส เอกปสุสโต ตรุณานิ ผลานิ
 เอกโต มชฺฌิมานิ เอกโต นาติปกฺกานิ
 เอกโต ปกฺขิตฺตทิพฺโพชานิ วิย สุรฺसानิ
 วณฺณคนฺธรสฺสมฺปนฺนานิ ตโต ตโต
 โอลมฺพนฺติ. ยถา จ โส, เอวํ
 ทสฺสทสฺสึจกฺกวา เพสุ ปฺุปฺพฺปคา รุกฺขา
 ปฺุปฺเพหิ ผลฺรูปคา รุกฺขา ผลฺเลหิ ปฏฺิณฺณพิตา
 อเหสุ.

ตั้งไต่ต้บมาว่า แมตนมะม่วงป่าอันเป็นไม้
 โพธิพฤกษนั้น มีขนาดเท่ากับขนาดของตน
 แดฝอยนั่นเอง. ต้นมะม่วงป่าโพธิพฤกษนั้น
 มีลำต้นสูงขึ้นไป ๕๐ ศอก ในวันนั้นเอง,
 แมกิ่งของตนมะม่วงป่าโพธิพฤกษนั้น ก็มี
 ประมาณ ๕๐ ศอกเช่นเดียวกัน. ต้นมะม่วง
 ป่าโพธิพฤกษตนนั้น ไต่ดาดาศไปด้วยดอกไม้
 มีกลิ่นเพียงดังทิพย์. มิใช่จะดาดาศไปด้วย
 ดอกอย่างเดียวกัน, ยังดาดาศไปด้วย
 ผลทั้งหลายอีกด้วย.

ข้างหนึ่งของต้นมะม่วงป่าโพธิพฤกษนั้น มีผล
 อ่อน ๆ ข้างหนึ่งมีผลกลาง ๆ ข้างหนึ่ง
 มีผลไม่สุกเกินไป ข้างหนึ่งมีผลรสดี ประดุจ
 มีไอชาทิพย์แทรกใส่ไว้ สมบูรณ์ด้วยสี กลิ่น
 และรส หอยระย้าจากกิ่งนั้น ๆ. อนึ่ง ต้น
 มะม่วงป่าโพธิพฤกษตนนั้นเป็นฉันทิ, ต้นไม้
 ในหมื่นจักรวาลจำพวกไม้ดอก ก็ประทับด้วย
 ดอก จำพวกไม้ผลก็ประทับด้วยผลทั้งหลาย
 ฉันทิ.

^๑ ส. ฮ. สหิตโต.

คุณทิพวรรณ สุขปาณี

สร้างเป็นพุทธบูชา และอุทิศกุศลให้ "หลวงทิพยสุภา"

โล่ ตฤถ จตุวิสตติหตุถวิตุถตี พระสิขีบรมโพธิสัตว์พระองค์นั้น ทรง
 คิลสนุถร์ สนุถริตุวา ปลุลงัก อากุชิตุวา ปลูกเครื่องลาดซึ่งเป็นพญากวาง ๒๕ ฟอก
 จตุรงกุวีริยั อธิฎุจาย นิสีหิ. เอวั ฌ ที่นั้นประทับนั่งคู้บัลลังก์ อธิษฐานความ-
 นิสีหิตุวา ฉตุตีส โยชนวิตุถตี สมารั เพียรเมืองค ๔. ครั้นประทับนั่งอย่างนี้แล้ว
 มารพลั วิธมิตุวา สมุโพธิ ปาปุมิตุวา พระองค์ทรงกำจัดไพโรพลมาร พร้อมทั้ง
 "อเนกชาติสัสารั ๆเปฯ ตณฺหานั พญามารซึ่ง (หมุนเนื่องกัน) กวางถึง
 ขยมชฌคา"ติ อุทานั อุทาเนตุวา ๓๖ โยชนั บรรลุพระสัมโพธิญาณ แล้วทรง-
 โพธิสมีเปเยว สตุตสตุตาหิ วิตินาเมตุวา เปล่งพระอุทานว่า "เราตถาคตเวียนตาย
 พุรหุมาจาจนั สมุปฏิจฉิตุวา อตุตนา สห เวียนเกิด(นับชาติไมถ้วน ฯลฯ เราตถาคต
 ปพฺพชิตานั สตุตติยา ภิกขุสตุสสสุส้านั ถึงความสิ้นไปแห่งค้นหาทั้งหลาย"ตั้งนี้ แล้ว
 อุปนีสุสยสมุปตุตี ทิสุวา สุรูปเถน ประทับ ฌ ที่ใกล้ตนโพธิ์นั้นเอง ตลอดเวลา
 กนตุวา วิวิธาวรรณวติยา อรุณวติยา ๑ สัปดาห์ ทรงรับคำทูลอาราธนาของพระ-
 ราชธานียา สมีเป มิกาจิรยุยานะ^๑ พรหม ครั้นทรงเห็นความถึงพร้อมแห่งธรรม
 โอตริตุวา เตหิ มุณิกณฺเหหิ ปริวูโต เป็นอุปนิสัยของภิกษุเจ็ดล้าน ผู้บวชพร้อมทั้ง
 เตสั มชฺเฒ ธมฺมจกุกั ปวตุเตสิ. ตทา พระองค์แล้วได้เสด็จไปทางสุรบรรด (ฟ้า) ลง
 โภฏิสตุสสุส้านั ปจโม อภิสสมโย อโหสิ. ฌ มิกาจิรอุทธาน โกลอรุณวดีราชธานี อันมี
 เตน วุตุต : รัวเป็นเครื่องกันชนิดต่าง ๆ พระองค์อันหม
 มุณีเหล่านั้นแวกลอม แล้วทรงประกาศพระ-
 ธรรมจักรท่ามกลางภิกษุเหล่านั้น. ในกาลนั้น

^๑ ฉ. มิกาชินุยุยานะ.

คุณแช สุขปาณี

สร้าง เป็นพุทธบูชา และอุทิศกุศลให้ คุณมานุช-คุณเลี้ยง ปานขุมจิต-

ปฐมอภิสมัย ได้มีแล้วแก่เทวดาและมนุษย์
แสนโกฏิ. ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า
จึงตรัสคำเป็นพระคาถา(ประพันธ์)ว่า :

๑. "วิปัสสิสฺส อปเรน
สมฺพุทฺโธ ทฺวิปทฺตโม
สิขิวฺโหโย อาสิ ชิโน
อสโม อปฺปฏิปุคฺคโล.

๒. มารเสนํ ปมทฺทิตฺวา
ปตฺโต สมนฺโพธิมุตฺตมํ
ธมฺมจกฺกํ ปวตฺเตสิ
อนุกมฺพาย ปาณินํ.

๓. ธมฺมจกฺกํ ปวตฺเตนฺเต
สิขิมฺหิ ชินฺปุจฺจเว
โกฏิสฺตสฺสทฺสฺสานํ
ปจฺมาภิสมโย อหุ"ติ.

๑. "ในกาลต่อจาก พระพุทธเจ้าวิปัสสิ
ได้มีพระสัมพุทธเจ้า พระนามว่า สิขี
พระองค์ทรงเป็นผู้สูงสุด ในบรรดา
สัตว์วิบาฬทั้งหลาย ทรงเป็นผู้ชำระ
ข้าศึกคือกิเลส จะหาบุคคลเปรียบ
เสมอเหมือนมิได้.

๒. พระพุทธองค์ทรงย้ายมารและเสนา-
มารแล้ว ทรงบรรลุพระสัมโพธิญาณ
อันสูงสุด ได้ทรงประกาศพระธรรม-
จักร เพื่ออนุเคราะห์เหล่าสัตว์.

๓. เมื่อพระสิขีขึ้นเจ้าผู้สูงสุด ทรงประ-
กาศพระธรรมจักร ปฐมอภิสมัยได้มี
แล้วแก่เทวดาและมนุษย์แสนโกฏิ."

๑ ก. นาม.

คุณแช สุขปาลี

สร้างเป็นพุทธบูชา และอุทิศกุศลให้ คุณมานช-คุณเลี้ยง ปานชุ่มจิตร

บุณปี อรุณวติยา ราชธานียา
สมเปเยว อภิภูราชบุตตสุส จ สมภูว-
ราชบุตตสุส จาติ ทวินัน สปริวารานัน
ธมม เตเสตวา นวุติโกภิสหสฺसानิ
ธมฺมามตฺ ปาเยสิ. โส ทุตฺติโย อภิสมโย
อโหสิ. เตน วุตฺตํ :

พระสิขีพุทธเจ้าพระองค์นั้นทรงแสดง
ธรรมแก่ราชบุตรทั้งสองคือพระอภิภูราชบุตร
และพระสัมภวราชบุตรพร้อมทั้งบริวาร ไกล
อรุณวดีราชธานีนั้นเอง ทรงยังเทวดาและ
มนุษย์แก่หมื่นโกฏิ ให้ดื่มอมฤตธรรมแล้วแม่
อีกครั้ง. นั้นเป็นอมฤตมัยครั้งที่ ๒. ด้วยเหตุ
นั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสคำเป็นพระ-
คาถา(ประพันธ์)ว่า :

๔. "อปรปี ธมฺม เตเสนุเต
คณเสฏฺเฐ นรุตฺตเม
นวุติโกภิสหสฺसानัน
ทุตฺติยาภิสมโย อหุ"ติ.

๔. "เมื่อพระพุทธองค์ผู้ประเสริฐกว่าหมู-
ณะ(คือหมูสงฆ์) สูงสุดกว่านรชน
ทรงแสดงธรรมแก่อย่างอื่นอีก อภิ-
สมัยครั้งที่ ๒ ได้มีแก่เทวดาและมนุษย์
แก่หมื่นโกฏิ."

ยทา ปน สุริยวตฺตีนครทฺวาเร
จมุปรุกฺขมุเล ติตฺถิมทมานภณฺชนตฺถํ
สพฺพชนพนฺธนโมกฺขตฺถณฺจ ยมกปาฏิหาริยํ
กโรนฺโต ภควา ธมฺม เตเสสิ, ททา
อสิติโกภิสหสฺसानัน ตติโย อภิสมโย
อโหสิ. เตน วุตฺตํ :

อนึ่ง เมื่อครั้งพระผู้มีพระภาคเจ้าทรง
กระทำพระยมกปาฏิหาริย์ ณ โคนต้นจำปา
ไกลประตูสุริยวตฺตีนคร เพื่อทรงทำลายเสีย
ซึ่งความเมา และมานะของพวกเดียรถีย์
และเพื่อปลดเปลื้องกิเลส เครื่องผูกใจของ
ชนทั้งปวง ทรงแสดงธรรมนั้น, อภิสมัย

คุณแข สุขปาลี

สร้างเป็นพุทธบูชา และอุทิศกุศลให้ คุณานุช-คุณเสียง ปานพิมพ์จิตร

มธุรัตถวิดาลินี ป.-ท.๒-๒๔

ครั้งที่ ๓ ได้มีแล้วแก่เทวดาและมนุษย์แปดหมื่นโกฏิ. ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสคำเป็นพระคาถา(ประพันธ์)ว่า :

๕. "ยมกปาฏิหาริย์"

ทสฺสยนฺเต สเทวเก
อสีติโกฏิสฺสสุสานํ
ตติยาภิสมโย อหุ"ติ.

อภิภูนา จ สมุทเวณ จ ราชปุตฺเตน
สทฺธิ ปพฺพชิตานํ อรหนฺตानํ สตสฺสสุสานํ
มชฺฌเณ นิสีทิตฺวา ปาติโมกฺข์ อหุ"ทิสี,
โส ปจฺจโม สนฺนิปาโต อโหสิ.
อรุณวตฺตีนฺนเร ฌาติสฺสมาคเม ปพฺพชิตานํ
อสีตฺติยา ภิกฺขุสฺสสุสานํ มชฺฌเณ นิสีทิตฺวา
ปาติโมกฺข์ อหุ"ทิสี, โส ทฺตฺติโย สนฺนิปาโต
อโหสิ. ฌนฺนชยฺนคเร ฌนฺนปาลกคหฺปติ-
วินยฺนสมฺเย^๒ ปพฺพชิตานํ สตฺตฺตติยา

๕. "เมื่อ(ครั้ง)พระพุทธองค์ ทรงแสดงพระยมกปาฏิหาริย์ในมนุษย์โลกพร้อมทั้งเทวโลกอภิสัมัยครั้งที่ ๓ ได้มีแล้วแก่เทวดาและมนุษย์แปดหมื่นโกฏิ."

พระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับนั่งแสดงพระปาติโมกข์ท่ามกลางพระอรหันต์แสนองค์ ที่บวชพร้อมกับพระอภिरาชบุตร และพระสัมภวรราชบุตร, นั้นเป็น (สาวก) สันนิบาตครั้งแรก. พระองค์ประทับนั่งแสดงพระปาติโมกข์ท่ามกลางภิกษุแปดหมื่นที่บวชในสมาคมพระญาติ ณ อรุณวตฺตีนคร, นั้นเป็น(สาวก) สันนิบาตครั้งที่ ๒. พระผู้มีพระภาคเจ้า แสดงพระปาติโมกข์ท่ามกลางภิกษุเจ็ดหมื่นที่

^๑ ฉ. ยมกปาฏิหาริยญจ, อี. ยมกปาฏิหาริยญจ.
^๒ ฉ. ฌนฺนปาลกนาควินยฺนสมฺเย.

ภิกขุสหัสส้าน มชฺเฌ ภควา ปาติโมกข์ บวชในคราว ทรงแนะนำกบฏที่ชนपालกะ ณ
 อุทฺทิสี, โส ตติโย สนนฺิปาโต อโหสิ. ธัญญ์ขัยนกร, นั้นเป็นสาวกสันนิบาตครั้งที่ ๓.
 เตน วุตฺตํ : ภายเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสคำ
 เป็นพระคาถา(ประพันธ์)ว่า :

๖. "สนนฺิปาตา ตโย อาสุํ
 สิขิสฺสาปิ มเหสิโน
 ชีณาสวานํ วิมลानํ
 สนฺตจิตฺตาน ตาทินํ.

๗. ภิกขุสฺตสฺสหัสส้าน
 ปจฺโม อาสิ สมากโม
 อสฺตีภิกขุสฺสหัสส้าน
 ทฺตติโย อาสิ สมากโม.

๘. สฺตตฺตติภิกขุสฺสหัสส้าน
 ตติโย อาสิ สมากโม
 อนฺุปลิตฺโต ปทุมํว
 โดยมฺหิ สมฺปวทฺตฺตนิคฺคํ."

๖. "(ในศาสนา)ของพระสิขีมีเหล่าเจ้าได
 มีการประชุมพระสาวกถ้วนพระชีณา-
 สพ ปราศจากมลทิน มีจิตสงบ ทรง
 ตาทิคุณ(รวม) ๓ ครั้ง.

๗. ครั้งแรก มีพระชีณาสพหนึ่งแสนมา
 ประชุมกัน ครั้งที่ ๒ มีพระชีณาสพ
 แปรหมื่นมาประชุมกัน.

๘. ครั้งที่ ๓ มีพระชีณาสพเจ็ดหมื่นมา
 ประชุมกัน(ภิกขุสันนิบาตนั้น แม่เกิด
 ในโลก) แต่ก็ไม่แปรเปื้อน (ด้วย
 โลกธรรม) เปรียบเหมือนดอกปทุม
 เกิดในน้ำ เจริญเติบโตในน้ำ แต่ก็
 ไม่ติดด้วยน้ำฉนั้น."

คุณหนู - คุณณิรัตน์ วิริยานนท์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ถวาย เป็นพุทธบูชา

ตตถ อนุปลิตโต ปทุมวาตี โทเย
ชาตํ โทเยว วฑฒิตํ ปทุมํ วีย โทเยน
อนุปลิตตํ, โสปี ภิกขุสนฺนิปาโต โลกเก
ชาโตปี โลกธมฺเมหิ อนุปลิตโต อโหสีติ
อตุโณ.

บรรดาบทเหล่านั้น บาดกาถาว่า
อนุปลิตโต ปทุม แปลว่า ภิกขุสนฺนิปาต
เมื่อนั้น ถึงแมเกิดแล้วในโลก แต่ก็ไม่
แปดเปื้อนด้วยโลกธรรมเหมือนดอกปทุมเกิด
แล้วในน้ำ เจริญเติบโตในน้ำเช่นเดียวกัน
แต่ก็ไม่แปดเปื้อนด้วยน้ำ ฉะนั้น.

ตทา กิร อมฺหากํ โโพธิสตุโต
กตฺถจิ อสฺสภูโจ ปรีกฺขตฺตนคเร อรินฺทโม
นาม ราชา หุตฺวา สิขิมฺหิ สตุถริ
ปรีกฺขตฺตนครมนุปฺตเต สปริวารโ ราชา
ภควโต ปจฺจุคฺคนฺตฺวา ปสาทวฑฺฒิต-
ททยนฺนโสโต ทสฺพลสฺส อมฺลจรณกมฺล-
ยฺกเพสุ สปริวารโ สิรสา อภิวนฺทิตฺวา
ทสฺพลํ นิมนฺเตตฺวา สตุตฺทาหํ อิสฺสรีย-
กุลวิภวสฺสทฺธานุรูปํ มหาทานํ ทตฺวา
หุสฺสภณฺฑาคารทฺวารานิ วิวราเปตฺวา
พฺพุทฺธปฺมุขสฺส ภิกขุสฺมฺสฺส มหคฺฆมานิ
วตฺถานิ อทาสิ.

ตั้งได้สัปดาห์ว่า ในกาลนั้น พระบรม
โพธิสัตว์ของเรา เป็นพระราชอาพระ-
นามว่า พระเจ้าอรินทมะ ในปรีกขตนคร
พระองค์ทรงเป็นผู้ไม่คลุกคลี ณ ที่ไหน ๆ
เมื่อพระสิขีบรมศาสดา เสด็จถึงปรีกขตนคร
โดยลำดับแล้ว พระราชา พร้อมทั้งข้าราชการ
บริพารรับเสด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ทรงมี
พระฤทธิ์ พระนัยนา และพระโสคอันเจริญ
ด้วยความเลื่อมใส พระองค์พร้อมทั้งข้าราชการ
บริพาร ถวายบังคมกู่แห่งดอกบัวคือพระบาท
อันไม่มีมลทินของสมเด็จพระทศพลด้วยเคียร
เกล้า ทูลนิมนต์สมเด็จพระทศพลแล้ว ถวาย
มหาทานอันสมควรแก่พระ (ราช) อีสริยยศ
(ราช)สกุล สิริราชสมบัติ และพระ(ราช)

คุณมธุ - คุณมณีรัตน์ วิริยานนท์
สร้างคัมภีร์ถวายเป็นพุทธบูชา

ศรัทธาตลอด ๗ วัน ทรงรับสั่งให้เปิดประตู
คลังผ้า ไถถวายผ้ามีราคามากแก่ภิกษุสงฆ์
มีพระพุทธเจ้าทรงเป็นประมุข.

อตุตโน จ พลรูปลกฺขณชวสฺมฺปนฺน-
เหมชาลมาลาสมลกฺกตี นวกนกรุจิร-
ทณฺฑโกสจามรยุควิราชาตี วิปุลมุกฺกณฺณิ
จนฺทรราชาตีวราชีวทนโสภี เอราวณ-
วารณมิว อริวารณิ วรวารณิ ทคฺวา
วารณปฺปมาณเมว กคฺวา กปฺปิยภณฺฑญฺจ
อทาลี. โสปี นํ สตุถา "อิโต
เอกคฺคีสกปฺเป พุทฺโธ ภวิสฺสตี"ตี
พฺยาทาลี. เตน วุตฺตี :

พระเจ้าอรินทมนั้น ไถถวายช่างพลายตัว
ประเสริฐอันเป็นช่างป้องกันอริราชศัตรูของ
พระองค์ ดูกิ่งข้างเอราวณ^๑ เพียบพร้อม
ด้วยกำลัง รูปทรง ลักษณะ ความเร็ว
และประดับด้วยตาข่ายทอง กับพวงมาลัย
รุ่งเรืองด้วยกุแหงจามร มี^๒ตามและพระลอง
อันงามทำด้วยทองนพเก้า มีใบหูกว้างและ
อ่อนนุ่ม มี^๓หน้างามเปล่งปลั่ง ดูกิ่ง
แสงสว่างของพระจันทร์ และไถถวาย
กับปิยภณฺฑจกฺให้มีประมาณ (คือมีน้ำหนัก)
เท่าตัวช่างที่เดียว. แม่อมเด็จพระศาสดา

^๑ โป. ส. ...ทนต์...

^๑ ข้างเอราวณ คือข้างสามเศียรเป็นพาหนะ
ของพระอินทร์
^๒ จามร เครื่องสูงชนิดหนึ่งสำหรับประดับ
กระบวนพระราชยาน
^๓ พระลอง เครื่องประดับประกอบนอก.

มธุรัตติกาลาสนี ม.-ท.๒-๒๘

คุณบุญ - คุณมณีรัตน์ วิริยานนท์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ถวาย เป็นพุทธบูชา

พระองค์นั้นทรงพยากรณ์พระบรมโพธิสัตว์นั้น
ว่า "เมื่อล่วง ๓๑ กัปแต่กัปนี้ไป พระเจ้า
อรินทมะนั้นจักเป็นพระพุทธเจ้า." ด้วยเหตุนี้
พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสคำเป็นพระคาถา
(ประพันธ์)ว่า :

๘. "อหํ เตน สมเยน

อรินทโม นาม ขตุติโย
สมพุทธปมุขํ สัม
อนุนปาเนน ตปฺปยิ.

๘. "สมัยนั้น เราตถาคตเป็นบรมกษัตริย์
พระนามว่า พระเจ้าอรินทมะ ไค
อังกาสพระสงฆ์ มีพระสัมพุทธเจ้า
ทรงเป็นประมุข ให้อิมแล้วด้วยขาว
และน้ำ.

๑๐. พหุํ ทุสฺสวรี ทตุวา

ตุสฺสโกฏี อนปฺปกํ
อลงกตํ ทตุถิยานํ
สมพุทธุสฺส อทาสหํ.

๑๐. เราตถาคต ไคถวายผาอย่างคี่มาก
มายนับไคโกฏีผืน เป็นผามีคามิไซ
นอย แล้วไคถวายราชยานข้างอัน
ประทับแล้วแด่พระสัมพุทธเจ้า.

๑๑. ทตุถิยานํ นิมนฺนิตฺวา

กปฺปิยํ อุปนามยิ
ปุรยิ มานสํ มยฺหํ
นิจฺจํ ทฬฺหมุปฺภูลิตฺ.

๑๑. เราตถาคต ไคมีพระดำรัสสั่งให้ซึ่ง
นำหน้าราชยานข้างแล้ว นอมนำ
กัปปิยภัตต์ (ปัจจัย ๔ ที่สมควรแก่
สมณบริโภก) เเทนนำหน้าข้างไปถวาย
(แด่ภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าทรงเป็น

คุณมธุ - คุณมณีรัตน์ วิริยานนท์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ถวาย เป็นพุทธบูชา

ประมุข) เราตถาคตได้กระทำใจ
ของเราซึ่งตั้งมั่น (ในการบำเพ็ญ-
ทาน) เป็นนิตย์ ให้เต็มเปี่ยมแล้ว
(ด้วยปิตินทาน).

๑๒. โสปี มํ พุทฺโธ พุยากาลิ
ลีลิตํ โลกคฺคณายโก
เอกตฺตีสเส อิติ กปฺเป
อัยํ พุทฺโธ ภวิสฺสตี.

๑๒. พระลีลิตพุทธเจ้า ผู้นำเลิศของโลก
แม่พระองค์นั้น ได้ทรงพยากรณ์เรา
ตถาคตว่า เมื่อล่วง ๓๑ กัป แต่กัปนี้
ไป พระเจ้าอรินทมะนี้จักเป็นพระ-
พุทธเจ้า.

๑๓. อหุ กปิลวฺหยา รมฺมา ๗เปฯ
หเสฺสาม สมฺมุขา อิมํ.

๑๓. พระตถาคตจักออกจากพระนคร มีชื่อ
ว่ากบิล อันนารินทรมย์ใจ ฯลฯ พวก-
เราก็กเกิดพร้อมหน้ากัน ในศาสนา
ของพระหนอพระพุทธเจ้าพระองค์นี้.

๒๖. ตสฺสํหา วจันํ สุตฺวา
ภิชฺชโย จิตฺตํ ปสาทโย
อุตฺตริ วตมธฺิฏฺจาสี
ทสฺปารมฺปิรฺริยา"ติ.

๒๖. เราตถาคตได้สดับพระคำรัสของพระ-
ผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้นแล้ว ได้
บังเกิดจิตเลื่อมใสยิ่งนัก ได้อธิษฐาน
พรตให้ยิ่งขึ้นเพื่อบำเพ็ญบารมี ๑๐ ให้
บริบูรณ์."

๑ อ. อหุ กปิลวหเย ฐมฺเม อิติ ปรี
อิทิสเมว.

คุณบุญ - คุณณิรัตน์ วิริยานนท์
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์อวายเป็นพุทธบูชา

ตตฺถ นิมมิตฺวา ตสฺส หตฺถิโน
 ปมา เณน ตฺลยิตฺวา. กปฺปิยฺนติ กปฺปิยภณฺท์,
 ภิกฺขุณฺโณ ยํ ภณฺท์ กปฺปติ คเหตฺุ, ตํ
 กปฺปิยภณฺท์ นาม. ปุริยํ มานสํ มยฺหฺนฺติ
 มม จิตฺตํ ทานปิตฺติยา ปุริยํ, มยฺหํ
 หาสฺสฺปาทนสมตฺถํ อภาสฺนฺติ อตฺถโณ.
นิจฺจํ ทพฺหมฺปฺญฺจิตฺนฺติ "นิจฺจกาลํ ทานํ
 ทสฺสํสามี"ติ ทานวเสณ ทพฺหํ อฺปฺญฺจิตฺ
 จิตฺตฺนฺติ อตฺถโณ.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า นิมมิตฺวา
 แปลว่า ให้ซึ่งโดยเอาข้างนั้นเป็นประมาณ.
 บทว่า กปฺปิยํ ไต่แก กปฺปิยภณฺท์ (สิ่งของอัน
 สมควร), คือว่า ของสิ่งใดที่ภิกษุควรจะรับ
 ไต่, ของสิ่งนั้นชื่อว่ากปฺปิยภณฺท์. บาทพระ-
 คาถาว่า ปุริยํ มานสํ มยฺหํ ความว่า
 เราตถาคตยังจิตของเรา ให้เต็มด้วยปิตีใน
 ทาน, อธิบายว่า ไต่กระทำให้สามารถ
 ยังความร่าเริงให้เกิดขึ้นแก่เราได้. บาท
 พระคาถาว่า นิจฺจํ ทพฺหมฺปฺญฺจิตฺ ความว่า
 ยังจิตอันตั้งมั่นด้วยการบำเพ็ญทานว่า "เรา
 จักให้ทานตลอดกาลเป็นนิตย์."

ตสฺส ปน ภควโต นครํ อรุณวตี
 นาม อโหสิ. อรุณวา นาม ราชา
 ปิตา, ปภาวตี นาม มาตา, อภิกฺ
 จ สมนฺโหว จ เทว อคฺคสํวกา,
 เขมฺงฺกโร นามุปฺญฺจโก, มชฺชิลา^๑ จ
 ปทุมมา จ เทว อคฺคสํวิกา, ปุณฺธุรีกรฺกฺโข

อนึ่งพระนครของพระผู้มีพระภาคเจ้า
 พระองค์นั้น ชื่อว่า อรุณวดีนคร. พระราชา
 พระนามว่า พระเจ้าอรุณ เป็นพระบิดา,
 พระมารดา พระนามว่า พระนางปภาวดี,
 พระอัครสาวกทั้ง ๒ คือพระอภิกุและพระ-
 สัมภวะ, เป็นพระอุปัฏฐากชื่อว่าพระเขมังก

^๑ ฉ. สขิลลา.

โพธิ, สรีรจัสส สุตตติหตฺถุเพธ อโหสิ. พระอัครสาวิกาท้ง ๒ คือ พระมชิตาและ
 สรีรปฺปภา นิจฺจกาลํ โยชนตฺตย์ ศรีตฺวา พระปทุมมา, ๐๐๐๐๐๐๐๐ (มะม่วงชนิด
 อฏฺจาลิ. สุตตติวสฺสสฺสหาสนิ อายุ, ผลเล็กมีรสหวาน) เป็นไม้โพธิพฤกษ์, และ
 สพฺพกามา นามสฺส อคฺคมาเหลือ, อตุโล พระสรีระของพระองค์สูง ๘๐ศอก. พระรัศมี
 นามสฺส ปุตุโต, หตฺถิยาเนน นิกฺขมิ. แหงพระสรีระ ไต่แผ่ชานไป ๓ โยชน์ ตั้งอยู่
 เตน วุตุตํ :

ตลอดกาลเป็นนิตย์. ทรงมีพระชนมายุเจ็ด
 หมื่นปี, พระอัครมเหสีของพระองค์พระนาม
 ว่า พระนางสัพพกามา, พระราชบุตรของ
 พระองค์ พระนามว่า อตุลกุมาร, พระองค์
 เสด็จออกผนวชถวายยานคือช้าง. ด้วยเหตุ
 นั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสคำเป็นพระ-
 คาถา(ประพันธ์)ว่า :

๒๑. "นกรํ อรุณวตี นาม
 อรุณเณ นาม ชตฺติโย
 ปภาวตี นาม ชนิกา
 สิขิสฺสาปิ มเหลือโน.

๒๑. "พระนคร(ของพระผู้มีพระภาคเจ้าสิขี
 พระองค์นี้) มีชื่อว่า อรุณวตี กษัตริย์
 พระนามว่า พระเจ้าอรุณะ เป็นพระ-
 บิดา พระมารดาผู้ให้กำเนิดพระสิขี
 มเหลือเจ้า พระนามว่า พระนาง
 ปภาวตี.

๑ มะม่วงปากี่ว่า.

๓๒. อภิภู สุมภโว เจว^๑
 อเหตุ อคฺคสาวกา
 เขมงฺกโร นามุปฺภุจฺจาโก
 สิขิสฺสาปิ มเหสิโน.
๓๓. มขิล^๒ จ ปทุมมา จ
 อเหตุ อคฺคสาวิกา
 โพิธิ ตสฺส ภควโต
 ปุณฺทรโกติ จุจฺจติ.
๓๔. สิรวฑฺฒโน จ นนฺโท^๓ จ
 อเหตุ อคฺคปฺภุจฺจา
 จิตฺตา เจว สุกฺคต^๔ จ
 อเหตุ อคฺคปฺภุจฺจิกา.
๓๕. อุจฺจตฺตเนน โส พุทฺโธ
 สตฺตติหตฺถมฺคฺคโต
 กณฺจนคฺขิมยสงฺกาโส
 ทฺวตฺตีสวรสกฺขโณ.
๓๒. พระอภิภูเถระ และพระสุมภวเถระ
 เป็นพระอัครสาวก พระเถระชื่อ
 พระเขมังกโร เป็นพระอุปัฏฐากแม่ของ
 พระมเหสีเจ้าสิขี.
๓๓. พระมขิลเถรีและพระปทุมมาเถรีเป็น
 พระอัครสาวิกา คนไม่เป็นที่ประทับใจ
 ตรีสรูของพระผู้มีพระภาคเจ้า พระ
 องค์นั้น ชาวโลกเรียกว่า บุณฺทริก
 (มะม่วงป่า).
๓๔. สิรวฑฺฒนคหบดีและนันทคหบดีเป็นอัคร
 อุปัฏฐาก จิตตาอุบาสิกาและสุคฺคต
 อุบาสิกาเป็นอัครอุปัฏฐายิกา.
๓๕. พระพุทธเจ้าพระองค์นั้น เมื่อกล่าว
 โดยส่วนสูง ทรงมีพระวรกายสูง
 ๑๖ ศอก ประคับควยพระ(มหาบุริส)
 ลักษณะ อันประเสริฐ ๓๒ ประการ

^๑ ก. นาม.

^๒ ฉ. สขิลลา, ฮี. อขิลลา เจว.

^๓ ฮี. จนฺโท. ^๔ ก. สุกฺคตฺตา.

- ทรงงดงาม เหมือนเครื่องประดับ
 ลำค่าซึ่งทำด้วยทอง (อันวิจิตรด้วย
 รัตนะต่าง ๆ).
๓๖. ตสุสาปิ พุยามบุปผา กายา
 ทิวารตุตี^๑ นินฺทรุ
 ทิโสทิสํ นิจฺจนฺติ
 คีณิ โยชนโส ปภา.
๓๖. พระรัศมีวาหนึ่งช้านอกจากพระวร-
 กายของพระพุทธเจ้า แม่พระองค์นั้น
 หัวทิศน้อยใหญ่ไมขาดสายทั้งกลางวัน
 และกลางคืน พระรัศมีแผ่ไปไกลถึง
 ๓ โยชน์.
๓๗. สตุตตีวสุสสฺสทสุสานิ
 อายุ ตสุส มเหสิโน
 ทาวตา ติฏฺฐมาโน โส
 ตาเรสิ ชนฺตํ พุ.
๓๗. พระมเหสีเจ้าพระองค์นั้น มีพระชน-
 มายุเจ็ดหมื่นพรรษา เมื่อพระองค์
 ดำรงอยู่(เป็นเวลานาน)ถึงเพียงนั้น
 ได้ทรงยังฝูงชนเป็นอันมากให้ข้ามพ้น
 (ห้วงแห่งตัณหา บรรลุพระนิพพาน)
 แล้ว.
๓๘. ธมฺมเมฆํ ปวสุเสตฺวา^๒
 เตมยิตฺวา สเทวเก
 เขมนฺตํ^๓ ปาปยิตฺวาน
 นิพฺพุโต โส สสาวโก.
๓๘. พระพุทธองค์พร้อมด้วยพระสาวกทรง
 ไปรยปรายฝน คือพระธรรม ทรงยัง
 หมูสัตว์ พร้อมทั้งเทวดา ให้ชุ่มชื้น
 ให้ถึงซึ่งธรรมอันเป็นแดนเกษม (คือ
 พระนิพพาน) เสด็จสู่พระนิพพานแล้ว.

^๑ ก. นิจฺจนฺติ. ^๒ ก. วสุสิตฺวาน. ^๓ ก. เขมตํ.

๓๘. อนุพยัญชนสมปन्न
ทวตฺตีสวรรลกขณ
สพฺพ ตมนฺตรหิต
นฺนุ ริตฺตทา สพฺพสงฺขาราทิ.

๓๘. พระสร้ระ(ของพระผู้มีพระภาคเจ้า)
 นั้น สมบูรณ์แล้วถวายพระอนุพยัญชนะ
 (๘๐) ประคับควยพระ (มหาปริส)
 ลักษณะ อันประเสริฐ ๓๒ ประการ
 ทั้งหมดนั้น ไคอันตรธานหายไปแล้ว
 สังขาร (สิ่งทีปัจจุปรุจแต่ง) ทั้งปวง
 เป็นของว่างเปล่า (คือไม่เที่ยง
 ตั้งอยู่ไม่ได้ ไม่เป็นแก่นสาร) มิใช่
 หรือ."

ตคฺค ปฺนฺนตรีโกติ เสตมฺพรุกฺโข.
ตีณิ โยชนโส ปภาติ ตีณิ โยชนานิ
ปภา นิจฺจรณฺตีติ อตุโถ. ธมฺมเมฆนฺติ
ธมฺมวสุส. ธมฺมวสุสนโก พฺพุธเมโฆ.
เตมยิตฺวาติ ธมฺมกถาสฺลิเลน เตเมตฺวา,
สิณฺจิตฺวาติ อตุโถ. สเทวเกติ สเทวเก
สตุเต. เขมฺนตฺนติ เขมฺนต นิพฺพาน.
อนุพยัญชนสมปन्नนติ ตมฺพนขตฺยฺกนาส^๑

บรรคาบทเหล่านั้น บทว่า ปฺนฺนตรีโก
 แปลว่า ตนมะม่วง(ชนิดผลเล็กมีรสหวาน).
 บาทพระคาถาว่า ตีณิ โยชนโส ปภา
 ความว่า พระรัศมีเปล่งออกไป (ไกล) ถึง
 ๓ โยชน. บทว่า ธมฺมเมฆ แปลว่า ฝน
 คือพระธรรม. เมฆคือพระพุทธเจ้าผู้หลังฝน
 คือพระธรรม. บทว่า เตมยิตฺวา แปลว่า
 ไหลชุ่มขึ้น ไคแก่ รคควยนำคือพระธรรม-

^๑ ส. ...ตฺยฺกนขลิตฺยฺกนข...

วภูฏกุลิตาที่หิ อสีติยา อนุพยัญชเนหิ
 สมฺปนฺนํ, ทวตฺตีสมหาปุริสลกฺขณปฏิมณฺหิตํ
 ภควโต สรฺรณฺติ อตฺถโถ. ลิชฺชี่ กิร
 สมฺมาสมฺพุทฺโธ สึลวตฺตีนคเร อสฺสํสํราเม
 ปรีนิพฺพายี.

กถา. บทว่า สเทวเก แปลว่ายังเหล่าสัตว์
 พร้อมทั้งเทวคา. บทว่า ธรรมอันเป็นแดน-
เกษม ได้แก่ พระนิพพานอันเป็นแดนเกษม.
 บาทพระคาถาว่า สมฺมรรณแล้วด้วยพระอนุ-
พยัญชนะ ความว่า พระสรฺรระของพระผู้มี
 พระภาคเจ้า สมฺมรรณด้วยพระอนุพยัญชนะ
 ๘๐ เช่น ทรงมีพระนขะสี^๑แดง พระนาสิก
 โด่ง และพระองค์^๒กลมกลิ้ง เป็นต้น,
 ประดับด้วยพระมหาปุริสลักษณะ ๓๒ ประ-
 การ. ดังได้สํกัฒมาว่า สมเด็จพระสัมมา-
 สัมพุทฺธเจ้าลิชฺชี่ เสด็จสู่ปรีนิพพาน ณ พระ
 อัสสํรามไกลสี่ลวตฺตีนคร.

ลิชฺชิว โลกเก^๑ ตปสฺสา ชลิตฺตฺวา
 ลิชฺชิว เมฆาคมเน นทิตฺตฺวา
 ลิชฺชี่ มเหสินฺธนวิปฺปทีโน
 ลิชฺชิว สนฺตึ สุกโต คโต โส.

พระลิชฺชี่มเหสีเจ้า ทรงรุ่งเรืองแล้ว
 ในโลกด้วยพระตบะ(คือศีล) ๑๑๑ หนึ่ง
 เปลวไฟ ทรงบันลือแล้ว (ซึ่งพระ-
 ธรรมกถาอันไพเราะ) ๑๑๑ ๑๑๑

^๑ ม. ลิชฺชิวรณฺณ.

^๑ เล็บ

^๒ จมูก

^๓ นิ้วมือ

บันลือรื่อง เพราะการมาแห่ง เมฆ
พระสุกตเจ้าพระองค์นั้น เสด็จไปสู่
สันติ. (คือพระนิพพาน) ดุจไฟหมดเชื้อ
ถึงความดับสนิท ฉะนั้น.

สิขิสฺส กิร ภควโต ธาตุโย
เอกคฺขนาว หุตฺวา อฏฺฐิสฺส น วิปฺปกิรีสุ.
สกลชมฺพฺที่ปวาสิโน ปน มนุสฺสา
ติโยชนุพฺเพธ สตุตฺรตนมฺยํ หิมคิริสฺสทิสโสภ
ณูปมกิสฺส. เสสเมตฺถ คาถาสฺส ปากฺก-
เมวาติ.

ได้สดับมาว่า พระ (บรมสารีริก)
ธาตุของพระผู้มีพระภาคเจ้าสิขี ได้รวมเป็น
กลุ่มก้อนเดียวกันไม่กระจัดกระจายไปเลย.
อนึ่ง มนุษย์ชาวชมพูทวีปทั้งสิ้น พากันสร้าง
พระสถูป (บรรจุพระบรมธาตุ) สูง ๓ โยชน์
งดงามปานภูเขาคิเมะ (คือภูเขาสูงมีอากาศ
หนาวเย็น) ทำด้วยรัตนะ ๗ ประการ.
คำที่เหลือในพระคาถาเหล่านี้ปรากฏ (ความ
ชัด) อยู่แล้วทั้งนี้แล.

สิขีพุทธวํสวณฺณา นิฏฺฐิตา.

พฺรณนาพระสิขีพุทธวงศ์ จป.

นิฏฺฐิตอ วิสฺติโม พุทธวํโส.

จบพุทธวงศ์ที่ ๒๐.

คุณอำพัน จอนสุวรรณ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา.

๒๓. เวสสุภพุทธวิสาขณนา ๒๓. พรรณนาพระเวสสุภพุทธวงศ์

สิขีสุส ปน สัมมาสัมพุทธสุส
 อปรภาเค อนฺตรหิตเต ตสุส สาสเน
 สุตตทิวสุสสหัสสาयกา มนุสุสา อนุกกเมน
 ปริหายิตฺวา ทสวสุสาयกา อเหตุ. ปน
 วทฺธิทฺวา อปริมิตาयกา หุตฺวา อนุกกเมน
 ปริหายิตฺวา สญฺจิวสุสสหัสสาयกา อเหตุ.
 ตทา วิชิตมโนญฺ สพฺพโลกาญฺ สยมญฺ
เวสสุภ นาม สตุถา โลกเก อุทปาติ.
 โส ปารมิโย ปุเรทฺวา ตฺลิตฺปุเร
 นิพฺพตฺติทฺวา ตโต จวิตฺวา อโนมนคเร
 สุปฺปตฺติตฺสุส สุปฺปตฺติตฺสุส นาม รญฺโฆ
 อคฺคฺมเหสิยา ลีลวติยา ยสวติยา นาม
 กุจฺฉิสฺมิ ปฏิสฺนธิ อคฺคฺเหสิ.

อนึ่ง ในกาลถัดจากพระสิขีสัมมา-
 สัมพุทธเจ้า เมื่อพระศาสนาของพระองค์
 อันตรธานหายไปแล้ว พวกมนุษย์ที่มีอายุ
 ๑ หมื่นปี ก็เสื่อมถอยลงโดยลำดับ (จน
 กระทั่ง) มีอายุแค่ ๑๐ ปี. ต่อมามนุษย์
 ทั้งหลายก็มีอายุเจริญขึ้นจนนับไม่ถ้วนแล้ว
 ก็มีอายุเสื่อมถอยลงโดยลำดับ (จนกระทั่ง)
 เหลือหกหมื่นปี. ในกาลครั้งนั้น ได้มีพระบรม
 ศาสตา ทรงพระนามว่า เวสสุภ พระองค์
 ทรงชำนาญมนุญมาร (คือกามเทพที่แฝงอยู่
 ในใจของสัตว์ในรูปของสุนัขจิ้งจอก) ทรง
 เป็นเจ้าแห่งโลกทั้งปวง ทรงเป็นพระสยามภู
 (ตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง) เสด็จอุปบัติแล้วใน
 โลก. พระองค์ทรงบำเพ็ญพระบารมีมาเต็ม
 เปี่ยมแล้วเสด็จไปบังเกิดในคุสิทนบุรี จุตติจาก
 คุสิทนบุรีนั้นแล้ว ทรงถือปฏิสนธิในพระครรภ์
 ของพระนางยสวดีผู้ทรงศีล เป็นพระอัคร-

คุณอำพัน จอนสุวรรณ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

โส ทสนัน มาส้าน อจุจเยน
 อนุปมฺยุยาเน มาตุกฺกุฉิตโต นิกฺขมิ.
 ชายมาโนว ชนฺ โทเสโนโต วสภนาทํ
 นที. ตสฺมา วสภนาทเหตุตฺตา ตสฺส
 นามกฺกทฬทิวเส "เวสฺสกุ"ติ นามมกฺสุ.
 โส จพฺพสฺสสทสฺसानิ อการํ อชฺฌาวลี.
 รุจิสฺสุรุจิริตฺวิทฺฒนนามกา ตโย ปาสาทา
 ตสฺส อเหตุ. สฺวจิตฺตาเทวีปฺมุขานิ
 คีส อิตฺถิสทสฺसानิ ปจฺจุปฺภูจิตานิ อเหตุ.

มเหสีของพระราชา พระนามว่า พระเจ้า
 สุปตีตะมุมีพระอังกาพยพงดงามในอนนนคร.

ครั้นครบกำหนดทศมาส พระองค์ก็ประสูติ
 จากพระกรรมพระมารดา ณ พระอนุปม-
 อูทยาน. ขณะประสูติ พระองค์ทรงบันลือ
 พระสุรเสียงองอาจยังชนให้ยินดี. เพราะ-
 เหตุนั้น ในวันชานพระนาม พระญาติ
 ทั้งหลายจึงชานพระนามพระกุมารนั้นว่า
 "พระเวสสกุกุมาร" เพราะเหตุที่ทรงบันลือ
 พระสุรเสียงองอาจ. พระองค์ทรงครอง
 ฆราวาสวิสัยสิ้นกาลหกพันปี. ทรงมีปราสาท
 ๓. องค์ มีชื่อว่า รุจิปราสาท สฺรุจิปราสาท
 และรติวิฑฒนปราสาท. ทรงมีหญิงสามหมื่น
 มีพระนางสฺวจิตตาเทวี เป็นประมุข คอยเฝ้า
 บำเรอ.

^๑ สุปตีต - ศัพท์นี้ คัมภีร์อภิธานปปีที่ปิภา-
 ฎีกา เขียนเป็น สุปตีก (แปลง ต เป็น
 ก ได้) ในคัมภีร์นันทถสังคหะ อธิบายว่า
 "สุปตีโก โสภนงฺเค ภเว อีสานทิสา
 คเช" แปลว่า สุปตีก-ศัพท์ลงใน
 ความหมายว่า มีอริยวงงาม เป็นชื่อข้าง
 ประจำทิศอีสาน.

คุณอำพัน จอนสุวรรณ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

โส จตุตถาริ นิมิตฺตานิ ทิสฺวา
สฺวจิตฺตตาย นาม เทวียา สุปฺพุทฺธเช
นาม กุมารเ อูปฺปนเน สฺวณฺณสิวิกาย
อฺยฺยานทสฺสณฺตถาย กนฺตฺวา เทวทตฺตานิ
กาสายานิ กเหตุวา ปพฺพชฺชิตฺตํ
สฺตตฺตตฺตีสทสฺसानิ^๑ อฺนุปพฺพชฺชิตฺตํ.

พระเวสสภูกุมารนั้นได้ทอดพระเนตร
เห็นนิมิต ๔ แล้ว (และ) เมื่อพระกุมาร
พระนามว่า สุปฺพุทฺธะ ของพระเทวี
พระนามว่า สฺวจิตฺตาได้ประสูติแล้ว พระองค์
เสด็จประพาสอุทยานควยวาทอง ทรงรับผ้า
กาสาพัสตร์ที่เทวดาถวาย แล้วทรงผนวช.
บุรุษเจ็ดหมื่นบวชตามพระองค์นั้น.

อถ โส เตหิ ปริวฺโต ฉ มาเส
ปธานจริยํ จริตฺวา วิสาขปฺญฺณมาย
สฺวจิตฺตนิคมเ สนฺทิสฺสมานสรฺรํราย สิริ-
วทณฺนาย นาม ธาติยา^๒ ทินฺนํ มรฺุปายาสํ
ปรีภฺยฺชิตฺวา สาลวเน ทิวาวิหารํ
วิทินาเมตฺวา สายณฺทสฺมเย นรินฺท-
นาคราเชน ทินฺนา อฏฺฐ ตินฺมฏฺฐจฺโย
กเหตุวา สาลโพธิ ปทกฺขิณโต อฺปากมิ.
ตสฺสาปี สาลสฺส ตเทว ปาฏฺฐลฺยา

ต่อมา พระเวสสภู อันบรรพชิตเหล่านั้น
แควลอมแล้ว ได้ทรงบำเพ็ญเพียรสิ้นกาล
๖ เดือน ครั้นวันวิสาขะเพ็ญเดือน ๖ ได้
เสวยข้าวมธุปายาส ที่พระนมชื่อสิริวัฑฒนา
ซึ่งเห็นตัวอยู่ในสุจิตตนิคม(นั้นด้วยไคน้ำมา)
ถวาย แล้วประทับสำราญพระอิริยาบถ ตอน
กลางวัน อยู่ในป่าสาละ พอตกเวลาเย็น
ทรงรับกำหนดา ๘ กำ ที่พญานรินทนาคราช
ถวาย แล้วเสด็จเข้าไปสู่ไม้อสาละ อันเป็น

^๑ ฉ. สตตตตตีสทสฺसानิ.
^๒ ฉ. อยฺ ปาโร นตฺถิ.

คุณอำพัน จอนสุวรรณ
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

มธุรสถกวิถาสิน ม.-ท.๒-๒๕

ปมาณเมว ปมาณ อโหสิ. ตเถว
บุปผผลสิริวิภโว เวทิตพุโพ.

ต้นไม้ที่ประทับ ตรัสรู้โดยทรงประทับยืน
(เวียนขวา). เมื่อนาคของตนสาละนั้น ก็
เท่ากับขนาดของตนแคฝอยนั้นแหละ. บัณฑิต
พึงทราบว่า ดอก(และ)ผล ก็เจริญงอกงาม
เช่นเดียวกัน.

โส สาลมุลมุปคนุตวา จตฺตวาพีสหตฺตวิตฺตตํ
ติณฺสนุถร์ สฺนุถริตฺวา ปลฺลงฺกํ อามุชิตฺวา
วิคตนีวรณํ สพุพกามมทาวรณํ อนาวรณ-
ณานํ ปฏฺฐิกิตฺวา "อเนกชาติสํสารํ
ฯเปฯ ตณฺหานํ ขยมชฺฌคา"ติ อุทานํ
อุทาเนตฺวา สตฺตสฺตฺตาทํ ตตฺถเถว
วิตินาเมตฺวา อตฺตโน กนิฏฺฐภาติกสฺส
โสณกุมารสฺส อุตฺตรกุมารสฺส จ
อุปนิสฺสยสมฺปตฺตี ทิสฺวา เทวปถเน
คนฺตฺวา อโนมนครสมิเป อรุณฺยฺยาเน
โอตฺริตฺวา อูยฺยานปาเลน กุมारे
ปกฺโกสาเปตฺวา เตสํ สปริวารานํ
มชฺฌเณ ฐมฺมจกฺกํ ปวตฺเตสิ. ตทา

พระองค์เสด็จเข้าไปยังโคนไม้สาละ แล้ว
ปลุกเครื่องลาดซึ่งเป็นหมากกว้าง ๕๐ ศอก
ประทับกุบัลลังก์ ทรงใต้เฉพาซึ่งพระอนา-
วรณญาณ (พระญาณไม่มีสิ่งใดขัดขวาง) ที่
ปราศจากนิวรณ (และ) เป็นเครื่องป้องกัน
กามและความเมาทั้งมวล แล้วทรงเปล่ง
พระอุทานว่า "เราตถาคตเวียนตายเวียน-
เกิด นับชาติไม่ถ้วน ฯลฯ เราตถาคต ถึง
ความสิ้นไปแห่งตัณหาทั้งหลาย" ดังนี้ แล้ว
ประทับอยู่ ณ โคนต้นสาละนั้นแล ตลอด ๗
สัปดาห์ ครั้นพระองค์ทรงเห็นความถึงพร้อม
แห่งธรรมเป็นอุปนิสัยของโสณกุมาร และ
อุตฺตรกุมาร ผู้เป็นพระกนิษฐภคตาของพระ-

คุณอำพัน จอนสุวรรณ
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

อสีติยา โภกีสหุสสานํ ปจโม อภิสมโย อังคํ จิงเสด็จไปทางเทพยดทางอากาศ
อโหสิ.

ลง ณ พระอรุณอุทยานไกลอนนนคร ทรง
รับสั่งคนเฝ้าอุทยาน ให้เรียกพระกุมาร
(ทั้งสอง) มาแล้ว ทรงประกาศพระธรรม-
จักร ในท่ามกลางพระกุมารทั้งสองนั้นพร้อม
ทั้งบริวาร. ในกาลนั้น ปฐมอภิสมัยได้มีแล้ว
แก่เทวดาและมนุษย์แปดหมื่นโกฏิ.

ปุณ ชนปทจาริกํ จรณฺโต ภควา
ตตฺถ ตตฺถ ฌมฺมํ เทเสณฺโต, สตฺตติยา
โภกีสหุสสานํ ฌมฺมาภิสมโย อโหสิ, โส
ทฺติโย อภิสมโย อโหสิ. อนนฺนคเรเยว
ทิจฺฉิชาลํ ภินฺนุโต ติตฺถิยามานทฺธํ
ปาเตนฺโต มานมทํ วิทฺธเสณฺโต ฌมฺมทฺธํ
สมฺมุสฺสยณฺโต นวฺติโยชนวิทฺถตฺตาย มนฺมุสฺส-
ปริสาย ปริมาณรหิตาย เทวปริสาย
ยมกปาฏิหาริย์ กตฺวา เทวมนฺมุสฺเส
ปสาเทตฺวา สฺมุจฺจิโกฏิโย ฌมฺมามเตน
ตปฺเปสิ, โส ตติโย อภิสมโย อโหสิ.
เตน วุตฺตํ :

พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จจาริกไปยัง
ชนบท ทรงแสดงธรรมอยู่ในดินนั้น ๆ ต่อไป
อีก, ธรรมอภิสมัยได้มีแล้ว แก่เทวดาและ
มนุษย์เจ็ดหมื่นโกฏิ, นั้นเป็นอภิสมัยครั้งที่ ๒.
พระองค์ทรงทำพระยมกปาฏิหาริย์ ในมนุษย-
บริษัทกว้างถึง ๘๐ โยชน์ ในเทวบริษัทนั้น
ประมาณมิได้ ทรงทำลายขायคือทิล्ली ทรงยัง
ง คือมานะของพวกเดียรถีย์ให้ตกไปเสีย
ทรงกำจัดมานะและความเมาเสียได้ ทรง
ยกธง คือพระธรรมขึ้นในอนนนครนั้นแล
ทรงยังเทวดาและมนุษย์ให้เลื่อมใส ยัง
เทวดาและมนุษย์หกสิบโกฏิ ให้อิมเอบด้วย

มธุรัตถวิลาสิน ป.-พ.๒-๒๕

คุณทองพัฒน - คุณชม ทับศรี
สร้างต้นฉบับถวาย เป็นพุทธบูชา

อมตธรรมแล้ว, นั้นเป็นอภิสมัยครั้งที่ ๓.
 ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสคำ
 เป็นพระคาถา (ประพันธ์) ว่า :

๑. "ตตฺถ เถว มณฺฑกปฺปมฺหิ
 อสโม อปฺปฏิกฺคโล
 เวสฺสภู นาม นาเมน
 โลเก อฺปฺปชฺชชี นายโก"^๑

๒. อาทิตฺตํ วัต รากคฺคิ
 ตณฺหานํ วิชิตํ ตทา^๒
 นาโคว พนฺธน์ เจตฺวา
 ปตฺโต สมนฺโพธิมุตฺตมํ^๓

๑. "ในมณฑกัปปนั้นนั่นแล ได้มีพระพุทธเจ้า
 เมื่อก้าวโดยพระนาม มีพระนามว่า
 พระเวสสภู ผู้หาบุคคลเปรียบเสมอ
 มิได้ ผู้เป็นพระบรมนายก เสด็จอุบัติ
 แลไว้ในโลก.

๒. ในกาลครั้งนั้น พระองค์ (ทรงทราบ
 ว่า) โลกทั้ง ๓ นี้ (คือมนุษย์โลก
 เทวโลกและพรหมโลก) ถูกไฟราคะ
 เผาเผาแล้วหนอ เป็นแวนแควนของ
 คัมภีร์ทั้งหลาย พระองค์ทรงตัดกิเลส
 เครื่องผูกสัตว์ไว้ในภพได้แล้ว คุจ
 ช่างพลายทำลายปลอก (ที่ทำด้วย
 เถาหัวควน) ได้แล้ว ทรงบรรลุแล้ว
 ซึ่งพระสัมมาสัมโพธิญาณอันสูงสุด.

^๑ ก. ม. โส ชโน.

^๒ ก. อิท.

^๓ ก. ชานํ, อ. สทา.

๓. ฌมฺมจกฺก^๑ ปวตฺเตสิ
 เวสฺสภู โลกนายโก^๑
 อสีติโกฏิสหสฺสานั
 ปจฺมาภิสฺมโย อหุ.
๔. ปกฺกนฺเต จาริกํ รฏฺเฐ
 โลกเชฏฺเฐ^๒ นราสเก
 สตฺตติโกฏิสหสฺสานั
 ทุตฺติยาภิสฺมโย อหุ.
๕. มหาทิฏฺฐิ วิโนเทนฺโต
 ปาฏิเหรี^๓ กโรติ โส
 สฺมาคตา นรมฺรู
 ทสฺสหัสฺสี สเทวเก.
๖. มหาอจฺจริยํ ทิสฺวา
 อพฺภุตํ โลมทํสนั
 เทวา เจว มนุสฺสา จ
 พุชฺฌเร สฺฐจฺจิโกฏิโย^๓ติ.

๓. พระเวสสภู ผู้เป็นพระบรมโลกนายก
 ทรงประกาศพระธรรมจักรแล้ว ปฐม
 อภิสัมย์ได้มีแล้ว แก่เทวดาและมนุษย์
 แปดหมื่นโกฏิ.
๔. เมื่อพระองค์ผู้ทรงเป็นผู้เจริญที่สุดใน
 โลก ผู้ยิ่งใหญ่กว่านรชน เสด็จจาริก
 ไปในแคว้นแคว้น อภิสัมย์ครั้งที่ ๒ ได้
 มีแล้ว แก่เทวดาและมนุษย์เจ็ดหมื่น
 โกฏิ.
๕. เมื่อพระองค์ ทรงกระทำพระยมก-
 ปาฏิหาริย์บรรเทาที่ลี้ใหญ่ มนุษย์และ
 เทวดาในโลก พรอมด้วยเทวโลกใน
 หมื่นโลกธาตุมาประชุมกันแล้ว.
๖. เทวดาและมนุษย์หกสิบโกฏิ ได้เห็น
 ความมหัศจรรย์ อันทำให้ชนพอง
 สยองเกล้าซึ่งไม่เคยเกิดขึ้นได้ตรัสรู้
 (อมตธรรม)แล้ว."

^๑ ๑. ปวตฺเตนฺเต เวสฺสภูโลกนายเก.
^๒ ๒. -เสฏฺเฐ. ^๓ ๓. ปาฏิหิรี

ตตถ อาทิตฺตุนฺติ สกฺลมิทฺ โลกฺตฺตยํ บรฺรคฺคาบท เหล่านี้ บทฺว่า อาทิตฺตํ
สมฺปทิตฺตํ. รฺาคคฺคิตฺติ รฺาเคน. ตฺณหฺนํ ความว่า โลก ๓ นี้ทั้งสิ้น ถูกแผดเผาแล้ว.
วชิตฺตุนฺติ : ตฺณหฺนํ วชิตฺ รฺฏฺจํ, บทฺว่า รฺาคคฺคิ แปลว่าอันราคะ. สองบทว่า
วสฺวตฺติฏฺจฺยานนฺติ เอวํ ณฺตฺวาทิ อฺตุโธ. ตฺณหฺนํ วชิตฺ ความว่า ทรงทราบว่าเป็น
นาโคว พฺนฺธํ เจตฺวาทิ หฺตฺถิ วีย แวนแควน คือเป็นรัฐของคัมภี, อธิบายว่า
ปฺุติลตาพฺนฺธํ ฉินฺทิตฺวา สมฺโพธิ ปฺตฺโต เป็นสถานที่ของวสวัตตีมาร. บทพระคาถา
อฺธิคฺโต. ทสฺสทสฺสีติ ทสฺสทสฺสียํ. ว่า นาโคว พฺนฺธํ เจตฺวา ความว่า ตัด
สฺเทวเกติ สฺเทวเก โลก. พฺุชฺฌเรติ กิลสฺ (เครื่องผูก) ทรงบรรลุคือถึงซึ่ง
พฺุชฺฌิสฺสุ. พระสํโพธิญาณ เหมือนช่างปลายทำลาย
ปลอกอันทำด้วยเถาหัวควน ไต่แล้วจะนั้น.
บทฺว่า ทสฺสทสฺสี แปลว่า ในหมื่นโลกธาตุ.
บทฺว่า สฺเทวเก แปลว่า ในโลกพร้อมทั้ง
เทวโลก. บทฺว่า พฺุชฺฌเร แปลว่า ตรัสรู้
(อมตธรรม) แล้ว.

โสณฺคุตฺตรานํ ปน ทฺวินฺนํ อฺคฺค-
สฺวากานํ สมฺภาคเม ปพฺพชิตานํ อสีติยา อนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้า เวสสฺกุทรง
อรหนฺตสฺสทฺสฺสานํ มชฺฌเ มาชฺฌปฺุณฺณมายํ แสดงพระปาติโมกข์ ในวันเพ็ญเดือน ๓ ทาม-
ปาติโมกฺข์ อฺุทฺทิสฺสิ, โส ปฺจโม สนฺนิปาโต กลางพระอรหันต์ แปดหมื่น ที่บวชในสมาคม
อโหสิ. ยทา ปน เวสฺสฺกุณา สพฺพ- พระอัครสาวกทั้ง ๒ คือ พระโสณะ และ
โลกาภิกฺุณา สท ปพฺพชิตา สฺตฺตฺติสฺสทฺส- พระอุตตระ, นั้นเป็น (สาวก) สนฺนิปาต
ครั้งแรก. อนึ่ง ในคราวที่พวกภิกษุอันนับได้

คุณพ่อทนน-น.ส.นางเยาว์-นางวิมล-น.ส.ละเมียด-นางมะลิ อรัญมาศ

อุทิศให้คุณแม่ไฉ่ อรัญมาศ และปู่ ย่า ตา ยาย ผู้มีพระคุณทั้งหลาย

สงขขา^๑ ภิกขุ คณโต โอิหีนสมเย
 ปกกันตา, เต เวสสภูสสุ สมนาสมพุทธสสุ
 ฌมมจกุกปุวัตตี สุตฺวา โสเรยฺยํ นาม
 นครํ อากนฺตฺวา ภควนฺตํ อทฺทสฺสํ. เตสํ
 ภควา ฌมฺมํ เทเสตฺวา สพฺเพว เต
 เอหิภิกขุปพฺพชฺชว ย ปพฺพาเชตฺวา จตุรงฺก-
 สมนฺนาคตฺวาย ปริสํย ปาติโมกฺขํ อทฺทสิ,
 โส ทฺติโย สนนฺิปาโต อโหสิ.

เจ็ดหมื่น ที่วชพร้อมกับพระเวสสภูพุทธเจ้า
 ผู้เป็นเจ้าแห่งโลกทั้งปวง พาหลักไปในสมัย
 ที่พระองค์ทรงละออกจากหมู่คณะ, ภิกษุเหลา
 นั้นได้สดับว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเวสสภู
 ทรงประกาศพระธรรมจักร จึงพากันมาสู่
 นครชื่อโสเรยยะ ได้เฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า
 แล้ว. พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงธรรม
 แก่ภิกษุเหล่านั้น ทรงยังภิกษุเหล่านั้นทั้งหมด
 นั้นแล ให้วชด้วยเอหิภิกขุบรรพชา แล้ว
 ทรงแสดงพระปาติโมกข์ในบริษัท อันประ-
 กอบด้วยองค์ ๔, นั้นเป็น(สาวก)สันนิบาต
 ครั้งที่ ๒.

ยทา ปน นาริวาหนนฺคเร อุปสฺนฺโต
 นาม ราชปฺตฺโต รชฺชํ กาเรสิ.
 ตสฺसानุภมฺพาย ภควา ตตฺถ อคมาสิ,
 โสปี ภควโต อากมฺนํ สุตฺวา สปริวารो
 ภควโต ปจฺจุคฺคมฺนํ กตฺวา นิมนฺเตตฺวา
 มหาทานํ ทตฺวา ตสฺส ฌมฺมํ สุตฺวา
 ปสฺนุนทโย ปพฺพชิ. ตํ สฺกุจฺสิทสฺสสงฺขขา

อนึ่ง ในคราวที่พระราชบุตรพระนาม
 ว่าอุปสันตราชกุมาร เสด็จขึ้นครองราชย์
 ในนาริวาहनนคร. พระผู้มีพระภาคเจ้าได้
 เสด็จไปในพระนครนั้น เพื่อทรงอนุเคราะห์
 พระราชบุตรนั้น, พระราชบุตรเมื่อนั้นได้สดับ
 ว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จมา พระองค์
 พร้อมทั้งบริวาร ทรงกระทำการต้อนรับ

^๑ ฉ. สตุตตตีสสทสฺสสงฺขขา.

คุณกาญจนา อุปถัมภ์ชาติ
 อุทิศส่วนกุศลให้บิดา-มารดา

มธุรัตถวาลินี ป.-ท.๒-๒๕

ปรีสา อนุปปพชี่สุ. เต เตน สทฐี
 อรหตฺตํ ปาปุณฺสีสุ. โส เตหิ ปรีวโต
 เวสฺสภู ภควา ปาติโมกฺขํ อุตฺทิสฺสี, โส
 ตติโย สนฺนิปาโต อโหสิ. เตน
 วุตฺตํ :

พระผู้มีพระภาคเจ้า ทูลนิมนต์ถวายมหาทาน
 ทรงสดับพระธรรมของพระองค์ มีพระเหตุที่ย
 เลื่อมใส ไตตรงผนวชแล้ว. บุรุษนับได
 หกหมื่นบวชตามพระราชบุตรนั้น. ภิกษุ
 เหล่านั้น บรรลุพระอรหัตพร้อมกั้พระราช
 บุตรนั้น. พระผู้มีพระภาคเจ้า เวสฺสภูอันภิกษุ
 เหล่านั้น แวดล้อม ไตตรงแสดงพระปาติโมกข
 แล้ว, นั้นเป็น(สาวก)สันนิบาตครั้งที่ ๓.
 ควดยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสคำ
 เป็นพระคาถา (ประพันธ์) ว่า :

- ๑. "สนฺนิปาตา ตโย อาสุ
 เวสฺสภูสุส มเหสิโน
 ชีณาสุวานํ วิมลानํ
 สนฺตจิตฺตาน คาทินํ.
- ๒. อสฺตีภิกฺขุสฺสหฺสฺसानํ^๑
 ปจฺจโม อาสิ สมากโม
 สตฺตตติภิกฺขุสฺสหฺสฺसानํ
 ทุตติโย อาสิ สมากโม.

- ๑. "(ในศาสนา) ของพระมเหสีเจ้า-
 เวสฺสภูได้มีการประชุมพระสาวกล้วน
 พระชีณาสุพราศจากมลทินมีจิตสงบ
 ทรงตาทิคุณ (รวม) ๓ ครั้ง.
- ๒. ครั้งแรก มีภิกษุแปดหมื่นมาประชุมกัน
 ครั้งที่ ๒ มีภิกษุเจ็ดหมื่นมาประชุมกัน.

^๑ ก. อสฺตีโกภฺสิสฺสหฺสฺसानํ.

๘. สฎฺฉิภิกขุสหัสสานัน
คตฺติโย อาสี สมากโม
ชราทิภยภีตานัน^๑
โอรสานัน มเหสีโน^๒ติ.

คทา อมหากั โภธิสตุโต สรภวตี-
นคเร ปรมปิยทสฺสโน สุตสฺสโน นาม
ราชา หุตฺวา เวสฺสภุมฺหิ โลกนายเก
สรภนครมุปกเต ตสฺส ฐมฺมํ สุตฺวา
ปสนุนทโย ทสนขสโมธานสมุชฺชลิ
ชลชามลาวิกถกมถมกฺลสทิสมณฺชลิ สิริสิ
กตฺวา พุทฺธปฺมุขสฺส สัมสฺส สจฺฉิวโร
มหาทานัน ทตฺวา ตตฺถเว ภควโต
นิวาสตถาย กนฺธกฺกฺกํ กตฺวา ตํ
ปริกฺขิปิตฺวา วิหารสทสฺสํ กาเรตฺวา
สพฺพญจ วิภวชาตํ ภควโต สาสเน
ปริจฺจุชิตฺวา ตสฺส สนฺติเก ปพฺพชิตฺวา
อาจารย์คุณสมฺปนฺโน เตรสฺสคฺคฺกฺกฺกฺกฺก
นิริโต โภธิสมฺภการปริเยสนาย รโต

๘. ครั้งที่ ๓ มีภิกษุหกหมื่นล้วนเป็นพระ-
โอรสของพระมเหสีเจ้าผู้กลัวต่อภัยมี
ความแก่เป็นต้นได้มาประชุมกันแล้ว."

ครั้งนั้น พระบรมโพธิสัตว์ของเรา
ทั้งหลายเป็นพระราชอาพระนามว่า พระเจ้า
สุทิสฺสนะในสรภวคินคร พระองค์ทรงเป็น
ผู้น่ารักน่าชมอย่างยิ่ง เมื่อพระบรมโลก-
นายกเวสสภู เสด็จเข้าสู่สรภนคทร ทรง
สทฺธิพระธรรมของพระองค์ ทรงมีพระหฤทัย
เลื่อมใสแล้ว ทรงกระทำอัญชลีเช่นกับดอก
บัวตูมซึ่งเกิดในน้ำไร้มลทิน ไม่วิกล (คือ
สมบุรณ์) รุ่งเรืองด้วยการประชุมพร้อมแห่ง
นี้ว้ทั้ง ๑๐ ไว้เหนือพระเกี้ยว ทรงถวาย
มหาทานพร้อมทั้งจิวรแด่พระสงฆ์ มีพระ-
พุทธเจ้าทรงเป็นประมุข ทรงสร้างพระ-
คันธกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺก ในพระนครนั้นเอง เพื่อให้เป็น
ที่ประทับของพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงสร้าง

^๑ ฉ. ชราทิภยตีตานัน. ^๒ อ. มเหสินัน.

คุณหญิงอรรณวิภาคไพศาล
สร้างต้นฉบับถวาย เป็นพุทธบูชา

พุทธศาสนาภิรโต วิहाสี. โสปี ตัง ภควา
 พุทธกาสิ "อนาคเต อโตะ เอกตฺตีสกฺขเป
 อัย โคตโม นาม พุทฺโธ ภวิสฺสตี"ติ.
 เตน วุตฺตํ :

พระวิหารพ้นหลัง แวกล้อมพระคันธกุฎีนั้น
 และทรงสละพระราชทรัพย์ทั้งหมด ไว้ใน
 พระศาสนาของพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วทรง
 ผนวชกับพระองค์ ทรงเป็น (ภิกษุ) สมบูรณ์
 ด้วยอาจารย์ ทรงยินดีในรุดงค์คุณ ๑๓ ยินดี
 ในการแสวงหาพระบรมโพธิสมภาร ทั้งยินดี
 ยิ่งในพระพุทธศาสนา ประทับอยู่แล้ว. พระ
 ผู้มีพระภาคเจ้าแม่พระองค์นั้น ทรงพยากรณ์
 พระองค์ว่า "ในอนาคตกาลเดี๋ยวนี้ไป ๓๑ กับ
 พระเจ้าสุทนต์สนะนี้จักเป็นพระพุทธเจ้าพระ
 นามว่า โคตมะ." ด้วยเหตุนี้พระผู้มี
 พระภาคเจ้าจึงตรัสคำเป็นพระคาถา(ประ
 พันธ์)ว่า :

๑๐. "อหิ เตน สมเยน

สุทนต์โน นาม ขตุติโย

นิมนฺเตตฺตฺวา มหาวีริ

ทานํ ทตฺวา มหารหิ

อนุนฺปาเนน วตฺถเนน

สสฺมึ ชินปุชฺชียิ?

๑๐. "สมัยนั้น เราคาดคิดเป็นกษัตริย์มีนาม
 ว่า พระเจ้าสุทนต์สนะ ไคยูลนิมนต์
 พระมหาวีรบุรุษ ไคยวาทานมีค่า
 มาก (และ) ไคยูชาพระชินเจ้า
 พร้อมกับพระสงฆ์คหฬชาวน้ำ (และ)
 ผา.

๑ ก. สสฺมึ ชินมปุชฺชียิ.

<p>๑๑. ตสุส พุทธสุส อสมสุส
จกุกั วตฺตติคมุตฺตมัม
สุตฺวาน ปณฺธิ ฌมฺมัม
ปพฺพชฺชฌมิโรจยิ.</p>	<p>๑๑. เราตถาคต ครั้นได้ฟังพระธรรมจักร
อันเป็นธรรมประณีตสูงสุดซึ่งพระพุทธ-
เจา ผู้หาบุคคลเสมอเหมือนมิได้
พระองค์นั้น ทรงประกาศแล้ว ได้
ชอบใจยิ่งนักซึ่งการบรรพชา.</p>
<p>๑๒. มหาทานัน ปวตฺเตตฺวา
รตฺตินฺทิวมตฺนฺทิตฺโต
ปพฺพชฺชํ คุณสมฺปนฺนํ
ปพฺพชฺชํ ชินสนฺติเก.</p>	<p>๑๒. เราตถาคต ยิ่งมหาทานให้ไป
แล้ว เป็นผู้ไม่เกียจคร้านทั้งกลางคืน
กลางวัน ครั้นได้ทราบว่าการ
บรรพชา เป็นกิจถึงพร้อมแล้วด้วยคุณ
จึงออกบวชในสำนักของพระชินเจ้า.</p>
<p>๑๓. อาจารย์คุณสมฺปนฺโน
วตฺตลีสฺสมาหิตฺโต
สพฺพญฺญตฺ กเวสนฺโต
รามามิ ชินสาสเน.</p>	<p>๑๓. เราตถาคตเป็นผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยคุณ
คืออาจารย์ (มารยาท) ตั้งมั่นแล้วใน
วัตร (ข้อปฏิบัติ) และศีล แสวงหา
พระสัพพัญญุตญาณอยู่ จึงยินดีแล้วใน
ศาสนาของพระชินเจ้า.</p>
<p>๑๔. สทฺธธาปิตฺติ อฺปนฺนตฺวา^๑
พุทฺธํ วนฺทามิ สฺตฺถริ^๒</p>	<p>๑๔. เราตถาคต ได้เข้าถึงศรัทธาและปิติ
แล้วถวายบังคมพระพุทธเจ้าพระบรม-</p>

^๑ ก. อฺปนฺนาเทตฺวา.

^๒ ส. อ. ปาเท วนฺทามิ สฺตฺถริ.

ปีติ อุปปชชติ มยหํ
โพิชยาเยว การณา.

คำสคา เราตถาคคเกติปีติ เพราะ-
เหตุแห่งโพิชญาณันเอง.

๑๕. อนิวคตมานสํ ฌตฺวา
สมฺพุทฺโธ เอตทพฺรวิ
เอกคฺคิเส อิติ กปฺเป
อัยํ พุทฺโธ ภวิสฺสติ.

๑๕. พระสัมพุทธเจ้าทรงทราบเราตถาคค
ว่ามีใจไม่หวานกลับ (คือไม่ละเพียร)
จึงมีพระคำรัสตั้งนี้ว่า จากนั้นไป ๓๑
กัป พระเจ้าผู้สถิตส่นะพระองค์นี้ จัก
เป็นพระพุทเจ้า.

๑๖. อหุ กบิลวฺหยา รมฺมา ฯเปฯ
เฮสฺสาม สมฺมุขา อิมํ.

๑๖. พระตถาคคจักออกจากพระนครอันน่า
รื่นรมย์ มีชื่อว่า กบิล ฯลฯ พวกเรา
จักเกิดพร้อมหน้ากัน ในศาสนาของ
พระหน่อพระพุทธเจ้าพระองค์นี้.

๒๙. ตสฺสาหํ วจันํ สฺตฺวา
ภิชฺชโย จิตฺตํ ปสาทโย
อฺตุตฺตริ วตมธฺญจาสี
ทสฺปารมิปุริยา"ติ.

๒๙. เราตถาคคได้สดับพระคำรัสของพระ-
ผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้นแล้ว ได้
บังเกิดจิตเลื่อมใสยิ่งนัก จึงได้
อธิษฐานพรตให้ยิ่งขึ้น เพื่อบำเพ็ญ
บารมี ๑๐ ให้บริบูรณ์."

ตคฺคณ จกฺกํ วตฺติคฺคณฺติ ฌมฺมจกฺกํ
ปวตฺติคฺคํ. ปณฺธิคฺคํ ฌมฺมนฺติ อฺตุตฺตริมนุสฺสธมฺมํ. วตฺติคฺคํ

บรรดาบทเหล่านั้น ส่องบทว่า จกฺกํ
แปลว่า ทรงประกาศพระธรรมจักร.

ปพพชช คุณสมปนฺนติ ณตฺวา ปพพชินฺติ สองบทนา ปณฺติ ธมฺม ไคแก อุตฺริมนุส-
อตุโถ. วตฺตลีสฺมาหิโตติ วตฺเตสุ จ ธรรม? สองบทนา ปพพชช คุณสมปนฺน
ลีสฺเสสุ จ สมาหิโต. เตสํ เตสํ ปุรณ อธิบายว่า เราตถาคตรูว่า การบรรพชา
สมาหิโตติ อตุโถ. รมาเมติ อภิรมี. ถึงพร้อมด้วยคุณ จึงออกบวชแล้ว. บทนา
สฺทธาปีตินฺติ สฺทฺธญจ ปีติญจ อุปกนฺตฺวา. วตฺตลีสฺมาหิโต แปลว่า ตั้งมั่นแล้วในวัตร
วนฺทามิ อภิวนฺที, อตีตฺตฺเถ วตฺตมาน- และศีล. อธิบายว่า ตั้งมั่นในการบำเพ็ญ
วจนํ ทฺฐพฺพ. สฺตฺถรฺนฺติ สฺตฺถาร. วัตรและศีลนั้น ๆ ให้บริบูรณ์. บทนา รมามิ
อนิวตฺตมานสนฺติ อโนสฺกุกฺกียมานมานล. แปลว่า ยินดียิ่งแล้ว. บทนา สฺทฺธาปีติ
ความว่า เขาถึงศรัทธาและปีติ. บทนา
วนฺทามิ แปลว่า อภิวาทแล้ว, วตฺตมานา-
วิภตฺติ นฺตฺติ พฺิง เห็น ว่า ลงใน อรรถ แห่ง อดีต.
บทนา สฺตฺถร แปลว่า พระบรมศาสดา.
บทนา อนิวตฺตมานล ความว่า ซึ่งความที่
เรามี นั้น ทะ ใน ใจ ไม่ เสื่อม ถอย.

ตสฺส ปน ภควโต อโนม^๑ นาม ก็พระนคร ของ พระผู้มีพระภาคเจ้า
นกร อโหสิ. สุปฺปตีโต นาม สุส ปิตา พระองค์นั้น ชื่อ อโนมนคร. พระบิดาของ

^๑ ส. อ. อโนม.

^๒ อุตริมนุสธรรม คุณอย่างยอดเยี่ยม ของ มนุษย์ ไคแกธรรมวิเศษ มี การสำเร็จ ฌาน สำเร็จมรรคผลเป็นต้น.

ขตติโย, ยสวตี นาม มาตา, โสโณ พระองค์ เป็นบรมกษัตริย์ พระนามว่า
 จ อุตฺตโร จ เทว อคฺคสาวกา, พระเจ้าสุปตีตะ, พระมารดา พระนามว่า
 อุปสนฺโต นามุปฺภุจโก, รามา จ^๑ พระนางยสวตี, พระอัครสาวกทั้ง ๒ คือ
 สมालา จ เทว อคฺคสาวิกา, สาธุรุกฺโข พระโสณะและพระอุตตระ, พระอุปัฏฐากชื่อ
 โโพธิ, สรีร์ สฺมุจฺหิตฺตฺตฺเพธ อโหสิ. พระอุปสันตะ, พระอัครสาวิกาททั้งสองคือ
 สฺมุจฺวิสุสฺสฺสฺหฺสฺสานิ อายุ, สฺมุจฺจิตฺตา นามสฺส พระราม่าและพระสมาล่า, ต้นสาละเป็นไม้
 ภริยา, สฺมุจฺปฺพุทฺโธ นามสฺส ปุทฺโต, โโพธิพฤษ, พระสรีระสูง ๖๐ ศอก.
 สฺวณฺณสิวิกาย นิกฺขมิ. เตน วุฑฺฒ : พระชนมายุหกหมื่นปี, พระมเหสีของพระองค์

พระนามว่า พระนางสฺมุจฺจิตฺตา, พระราชบุตร
 ของพระองค์พระนามว่า สฺมุจฺพุทฺธกุมาร,
 พระองค์เสด็จออกผนวชด้วยวาทอง. ด้วย
 เหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสคำเป็น
 พระคาถา(ประพันธ์)ว่า :

๓๐. "อโนมํ นาม นครํ
 สฺมุจฺปตีโต นาม ขตฺติโย
 มาตา ยสวตี นาม
 เวสฺสฺมุสฺส มเหสีโน.

๓๐. "พระมเหสีเจ้าเวสสฺมุ ทรงมีพระนคร
 ชื่อว่าอโนมะ มีพระบรมกษัตริย์
 พระนามว่า พระเจ้าสุปตีตะ เป็น
 พระบิดา, มีพระเทวีพระนามว่า
 พระนางยสวตี เป็นพระมารดา.

^๑ ส. อ. ทามา จ.

๓๕. โสโณ จ อุตฺตโร เจว
 อเหตุ อคฺคสาวกา
 อุปสนฺโต นามุปฺภูจโก
 เวสฺสภูสฺส มเหสีโน.

๓๖. รามา เจว สมาลา จ^๑
 อเหตุ อคฺคสาวิกา
 โพิธิ ตสฺส ภควโต
 มหาสาโลติ วุจฺจติ.

๓๗. โสติโก เจว รมฺโม จ
 อเหตุ อคฺคปฺภุจกา
 โคตมี จ สิริมา เจว^๒
 อเหตุ อคฺคปฺภุจิกา.

๓๘. สฺภูจิริตฺนมุพฺเพโธ
 เหมยฺยปสฺมุปโม
 กายา นิจฺจรตี รัสสิ
 รตฺตีว ปพฺพเต สิชฺชี.

๓๕. พระโสณเถระ และพระอุตฺตเรเถระ
 เป็นพระอัครสาวก พระเถระชื่อว่า
 พระอุปสันตะ เป็นพระอุปัฏฐากของ
 พระมเหสีเจ้าเวสสภู.

๓๖. พระรามเถรี และพระสมาลาเถรี
 เป็นพระอัครสาวิกา ต้นไม้ที่ประทับ
 ตรัสรู้ของพระผู้มีพระภาคเจ้า พระ-
 องค์นั้น ชาวโลกเรียกว่า มหาศาละ
 (ไม้รังใหญ่).

๓๗. โสติกคหบดีและรัมมคหบดี เป็นอัคร-
 อุปัฏฐาก โคตมีอุบาสิกา และสิริมา
 อุบาสิกา เป็นอัครอุปัฏฐายิกา.

๓๘. (พระมเหสีเจ้าเวสสภูพระองค์นี้) ทรง
 มีพระวรกายสูง ๖๐ ศอก เปรียบ
 ปานเส้าทองคำ พระรัศมีเปล่งออก
 จากพระวรกาย (งามโชติช่วง)

^๑ ก. นาม, อี. ทามา เจว สมาลา จ.

^๒ ส. อี. กาลิโคตมี สิริมา.

- เหมือนไผ่น (ยอด) ภูเขาในเวลา
ราตรีฉะนั้น.
๓๙. สกุจิวสุตสหัสธานี
อายุ ตสฺส มเหสีโน
ตาวตา ทิฏฐมาโน โส
ตาเรสิ ชนคํ พุํ.
๓๙. พระชนมายุ ของพระมเหสีเจ้าพระ-
องค์นั้นหกหมื่นพรรษา เมื่อพระองค์
ดำรงอยู่ (เป็นเวลานาน) ถึงเพียงนั้น
ได้ทรงยังฝูงชนเป็นอันมากให้ขามพน
(หวังแห่งคณหาบรรลุพระนิพพาน)
แล้ว.
๔๐. ฐมมํ วิตุถาริกํ กตุวา
วิภชิตฺวา มหาชนํ
ฐมมนาวํ จเปตฺวาน
นิพฺพุโต โส สสาวโก.
๔๐. พระองค์พร้อมทั้งพระสาวกทรงกระ-
ทำ (คือเผยแพร่) พระธรรมให้
แพร่หลาย ทรงจำแนกมหาชน (เป็น
ประเภทอุคฆฏิตตัญญุคคฺล คือ ผู้ตรัสรู้
ธรรมได้ฉับพลัน เป็นต้น) ทรงประ-
ดิษฐานพระธรรมนาวา (มรรคมีองค์
๘) ได้สำเร็จเสด็จเข้าสู่พระนิพพาน
แล้ว.

๔๑. ทสฺสเนยฺยํ สัพพชนํ
 วิหารํ อิริยาปถํ
สัพฺพํ ตมนฺตรหิตํ
 นनु วิตฺตวา สัพฺพสงฺขาราทิ.

๔๑. ชนทั้งหมด (คือพระสัมพุทธเจ้า
พร้อมทั้งพระสงฆ์สาวก) พระวิหาร
(และ) พระอิริยาบถซึ่งเป็นสิ่งนาดู
น่าชมทั้งหมดนั้น ได้อันตรธานไปแล้ว
สังขาร(สิ่งที่ปัจจัยปรุงแต่ง) ทั้งปวง
เป็นของว่างเปล่า (คือไม่เที่ยง
ตั้งอยู่ไม่ได้ ไม่เป็นแก่นสาร) มิใช่
หรือ."

ตตฺถ เหมยฺยุปฺสุมฺปโมติ สุวณฺณตฺถมฺภ-
สฺสทิสฺสตี อตฺถโถ. นิจฺจนฺรตีติ อิตฺโต จิตฺโต
จ สนฺธาวตี. รตฺสมีติ ปภาเรตฺสมี. รตฺตีว
ปพฺพเต สิขีติ รตฺตียํ ปพฺพตฺตมฺตฺถเก
อคฺคิ วิย รัสสิวิชฺโชตา ตสฺส กาเยติ
อตฺถโถ.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า เหมยฺยุป-
สุมฺปโม แปลว่า เป็นเช่นกับเสาทอง.
บทว่า นิจฺจนฺรตี ความว่า แล่น (คือชานออก
จากพระสร้อยระ) ทั้งข้างโน้นข้างนี้. บทว่า
รตฺสมี ไคแก่ พระรัศมีคือแสงสว่าง. บท
พระคาถาว่า เหมือนไฟบน (ยอด) เขาใน
เวลารাত্রี ความว่า พระรัศมีอันโชติช่วง
ในพระวรกายของพระองค์ ดุจไฟบนยอด
เขาในเวลารাত্রี.

วิภชิตฺวาตี วิภาคํ กตฺวา, อุกฺกมฺภิตาตี-
วเสน โสตาปนฺนาทิวเสน จาตี อตฺถโถ.

บทว่า วิภชิตฺวา แปลว่าทรงทำการจำแนก,
อธิบายว่า (ทรงทำการจำแนก)ควยอำนาจ

นายทลิม ยฺขุนสมาน อุทิศให้คุณพ่อขึ้น คุณแม่เทียม นางบรรจง ยฺขุนสมาน
และญาติ เจ้ากรรมนายเวร และสรรพสัตว์ทั้งหลายโดยทั่วกัน

มธุรัตถวิลาสินี ป. - พ. ๒-๒๖

ธมมनावุติ อฏฺจกมคฺคสงฺขาตํ ธมมनावุ,
จตุโรฆนิตฺตฺถรณฺตฺถาย จเปตฺวาติ อตฺตโณ.

เป็นอุคฆฏิตบุคคลเป็นตน และทวยอำนาจ
เป็นพระโสตาบันบุคคลเป็นตน. บทว่า ธมม-
नावุ แปลว่า ธรรมนาวา กล่าวคือ มรรค
มีองค์ ๘, อธิบายว่า ทรงตั้งไว้ (ซึ่งธรรม-
นาวา) เพื่อจะรื้อขน (หมู่มสัตว์) ออกจาก
โอฆะ^๑ ๔.

ทสฺสเนยฺยนฺติ ทสฺสนีโย. สพฺพชนนฺติ
สพฺโพ ชโน, สสาวกสโม สุมมา-
สมฺพุทฺโธติ อตฺตโณ. วิหารนฺติ วิหาโร,
สพฺพตฺถ ปจฺจตฺเต อูปโยควจันํ ทฏฺฐพฺพ.

บทว่า ทสฺสเนยฺย แปลว่า นาชม. บทว่า
สพฺพชน แปลว่า ชนทั้งหมด, อธิบายว่า
พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพร้อมทั้งหมู่พระสาวก.
บทว่า วิหาร แปลว่า พระวิหาร, พึงเห็น
หุตฺติยาวิภักตฺติลงในปฐฺมาวิภักตฺติ ในทุก ๆ บท.

เวสฺสภู กิร ภควา อุตฺถวตฺตีนคเร
เชเม มิกทาเย ปรีนิพฺพายิ. ธาตุโย
ปนสฺส วิปฺปกิรีสุ.

ไฉยฺนว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าเวสฺสภู
เสด็จสู่ปรินิพพาน ณ เขมมฤคทายวัน โกล
พระนครอุตฺถวตฺตี. ส่วนพระ(บรมสารีริก)
ธาตุของพระองค์แผ่กระจายทั่วไป.

^๑ โอฆะ ๔ คือ กาโมฆะ โอฆะคือ กาม
ภโวฆะ " ภพ
ทิฏฺฐโฆฆะ " ทิฏฺฐิ
อวิชโฆฆะ " อวิชชา

นายหลิม ยุ่นสมาน อุทิศให้คฤหาสน์ คุณแม่เทียม นางบรรจง ยุ่นสมาน
และญาติ เจ้ากรรมนายเวร และสรรพสัตว์ทั้งหลายโดยทั่วกัน

อุสภวตีปุเร ปุรุตฺตเม
ชินวสโภ ภควา ที เวสฺสุทฺถ
อุปนวิหาเร มโนรเม
นิริรูปติเสสมุปากโต กิราติ.

ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าเวสสุทฺถ
ผู้พระชินเจ้า ผู้ประเสริฐเสด็จเข้า
สู่นิริรูปติเสสนิพพาน (คือ คัมภีเลส
ไม่มีอุปธิเหลืออยู่) ณ วิหารไกลป่า
อันเป็นที่รื่นรมย์แห่งใจ ในอุสภวตีปุรี
อันเป็นเมืองสูงสุดแล้วแล.

เสสสิ สัพพตฺถ คาธาสู ปากฺกเมวาตี.

คำที่เหลือในพระคาถาทั้งหมดปรากฏชัดแล้ว
แล.

เวสฺสุทฺถพุทฺธวสวณฺณนา นิฏฺฐิตา.

พรรณนาพระเวสสุทฺถวงค์ จบ.

นิฏฺฐิตโต เอกวิสตีโม พุทฺธวโล.

จบพุทธวงค์ที่ ๒๑.

^๑ อุปธิมี ๔ คือ

กิเลสอุปธิ	อุปธิคือ	กิเลส
กามคุณอุปธิ	"	ความพัวพัน
อภิสังขารอุปธิ	"	เหตุแห่งการ เวียนเกิด
ชั้นอุปธิ	"	ชั้น ๕

มธุรัตถวิไลสินี บ.-ท.๒-๒๖

คุณจวง นิตินาคารณประสม
สร้างพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

๒๔. กกุสณฺฐพุทฺธวํสวณฺณา

เวสฺสภุมฺหิ สยมภุมฺหิ ปรีนินฺพุเต
ตสฺมี ปน กปฺเป อตฺถิกนฺเต เอกุณฺตฺตีส-
กปฺเปสฺสุ ชินทิวสกรานุปฺปชฺชิสฺสุ. อิมสฺมี
ปน ภาทกปฺเป จตฺตารโ พุทฺธา
นินฺพุตฺตีสฺสุ. กตเม จตฺตารโ ? กกุสนฺโธ
โกณาคมนโน กสฺสโป อมหากิ พุทฺโธติ.
เมตเตยโย ปน ภควา อูปฺปชฺชิสฺสตี.
เอวมยํ กปฺโป ปญฺจหิ พุทฺธูปฺปาเทหิ
ปฏิมณฺฑิตตฺตวา ภาทกปฺโปตี ภควตา
วณฺณิโต.

ตตฺถ กกุสนฺโธ นาม ภควา ปารมิโย
ปุเรตฺวา ตฺลิตฺปุเร นินฺพุตฺติตฺวา ตโต

๒๕. พรรณนาพระกกุสนฺฐพุทฺธวงศ

อนึ่ง เมื่อพระเวสสภุสยัมภูเจ้าเสด็จ
สู่ปรีนินพพานแล้ว (และ) เมื่อล่วงกัปนั้นไป
แล้ว ใน ๒๙ กัป (ต่อมา) ไม่มีพระอาทิตย์
คือพระชินเจ้าเสด็จอุบัติเลย. แต่ในภัทรกัป
นี้ มีพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ เสด็จอุบัติขึ้น.
พระพุทธเจ้า ๕ พระองค์เป็นไฉน ? คือ
พระกกุสนฺฐพุทธเจ้า พระโกณาคมนพุทธเจ้า
พระกสฺสปพุทธเจ้า (และ) พระพุทธเจ้าของ
เราทั้งหลาย. ส่วนพระผู้มีพระภาคเจ้า-
เมตไตรย จักเสด็จอุบัติ (มาตรัสข้างหน้า).
กัปนี้พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงสรรเสริญว่า
ภัทรกัป เพราะเป็นกัปที่ประดับด้วยการมี
พระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติถึง ๕ พระองค์ ด้วย
ประการฉะนี้.

ในบรรดาพระพุทฺธเจ้าทั้ง ๕ พระองค์นั้น
พระผู้มีพระภาคเจ้าพระนามว่า พระกกุสนฺธะ

๑ โป. กุกกุสนฺฐพุทฺธวํสวณฺณา.

จวิตวา เขมวตীনคเร เขมงฺกรสุส นาม ทรงบำเพ็ญพระบารมีเต็มเปี่ยม แล้วเสด็จ
 รมโย อตุถธมฺมานุสาสกสุส อคฺคิทตฺตสุส ไปบังเกิดในกุสุมิตบุรี จุติจากกุสุมิตบุรีนั้นแล้ว
 นาม ปุโรหิตสุส อคฺคมเหลีย วิสาขาย ทรงถือปฏิสนธิ ในพระครรภ์นางพราหมณ์ชื่อ
 นาม พฺราหมณียา กุจฺฉิมิ ปฏิสฺนธิ วิสาขา ผู้เป็นอัครมเหสีของปุโรหิตชื่อว่า
 อคฺคเหลี. ยทา ปน ขตฺติยา พฺราหมเณ อัครีทตตะ ผู้สั่งสอนบรรพชากรรมแด่พระราชา
 สกฺกโรนฺติ ครุกโรนฺติ มาเนนฺติ ปุเชนฺติ, พระนามว่า พระเจ้าเขมังกระ ในเขมวตี-
 ตทา โพิสฺตฺตา พฺราหมณฺกุล นคร. ก็กาลสมัยใดกษัตริย์ทั้งหลายสักการะ
 นิพฺพตฺตฺนฺติ. เคารพนับถือบูชาพวกพราหมณ์, กาลสมัยนั้น
 พระบรมโพธิสัตว์ทั้งหลาย ย่อมเสด็จอุบัติใน
 ตระกูลพราหมณ์.

ยทา ปน พฺราหมณา ขตฺติเย หนึ่ง กาลสมัยใด พวกพราหมณ์สักการะ
 สกฺกโรนฺติ ครุกโรนฺติ มาเนนฺติ ปุเชนฺติ, เคารพนับถือบูชากษัตริย์ทั้งหลาย, กาลสมัย
 ตทา ขตฺติยกุล อุปฺปชฺชฺนฺติ. ตทา นั้น พระบรมโพธิสัตว์ทั้งหลายย่อมเสด็จอุบัติ
 กิร พฺราหมณา ขตฺติเยหิ สกฺกรียนฺติ ในตระกูลกษัตริย์. ตั้งได้ตั้งคัมภีร์ว่า ในกาล
 ครุกกรียนฺติ. ตสฺมา สจฺจสนฺโธ^๑ กกุสนฺโธ สมัยครั้งนั้น กษัตริย์ทั้งหลายสักการะเคารพ
 โพิสฺตฺโต วิภวสิริสมุทฺเขนากุล เคารพพวกพราหมณ์. เพราะเหตุนั้น พระบรม-
 อนากุล พฺราหมณฺกุล ทสฺสหัสฺสิโลกธาตุ โพิสฺตฺวกกุสนฺธะผู้ทรงสืบต่อ (คือประกาศ

^๑ โป. สจฺจสนฺโธ.

คุณจวง นิตินการณประสม
 สร้างพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

มธุรัตถวิไลสิน ป. - พ. ๒๕-๒๖

อุณฺณา เทนฺโต กมฺปนฺโต อุทปาติ. อริย) สัจธรรม จึงเสด็จอุบัติในตระกูล
 เหมฺจลา วุตฺตปฺปการานิ ปาฏิหาริยานิ พราหมณ์ที่ไม่อาภูล (คือไม่มีเหตุทำให้เป็น
 นิพฺพตฺตีสฺสุ. ทุกข์) เป็นตระกูลเนืองนองด้วยมวลทรัพย์
 สมบัติและสิริ (ความงาม) ทรงยังหมิ่นโลก-
 ธาตุให้บันลือสนั่นหวั่นไหวอยู่. ปาฏิหาริย์
 ทั้งหลาย มีประการตั้งกล่าวในหนหลังก็ได้
 บังเกิดขึ้นแล้ว.

ตโต ทสนฺนํ มาसानํ อจฺจเยน เตเนนเมื่อครบกำหนดทศมาส พระองค์ก็
 เขมวตฺตยฺยานเ^๑ มาตฺตกุจฺฉิตฺโต สุวณฺณ- ประสูติจากครรภ์พระมารดา ณ เขมวดี
 ลตาโต อคฺคิชาโล วีย นิกฺขมิ. โส อุทยาน เปรียบเหมือนเปลวไฟลุกโผลงออก
 จตฺตาริ วสฺสสฺสฺสฺสานิ อการํ อชฺฌาวลี. จากเกาทองคำฉนั้น. พระกฤษณ์ธกุมาร
 ตสฺส กิร กามกามวณฺณกามสุทฺธินามกา^๒ นั้นครองเรือนสิ้นกาลสี่พันปี. ไฉนว่าพระ-
 ตโย ปาสาทา อเหสฺสุ. โรจินีพฺราหมณิ- องค์มีปราสาท ๓ หลังชื่อว่า กามปราสาท
 ปมุขานิ ทิสฺส อิตฺถิสฺสฺสฺสานิ ปจฺจุปฺภูจิตานิ กามวรรณปราสาทและกามสุทธิปราสาท. มี
 อเหสฺสุ. หนิงสามหมื่นมีนางโรจินีพราหมณีเป็นหัวหน้า
 คอยเฝ้าบำเรอ.

^๑ โป. เขมวณฺณยฺยานเ, ส. อ.

เขมฺณยฺยานเ.

^๒ ส. อ. สุจิสฺสุจิริตฺตวทฺตมนนามกา.

โส จตุตถาริ นิमितฺตานิ ทิสฺวา
 โรจินียา พุราหฺมณิยา อนุตฺตเร อุตฺตเร
 นาม กุมาเร อูปฺปนฺเน ปยุตฺเตน^๑
 อาชณฺดรเถน มหาภินิกฺขมน์ นิกฺขมิตฺวา
 ปพฺพชฺชิตฺถํ จตุตฺถาพีสสฺสทฺสฺสานิ อนุปพฺพชฺชิตฺถํ.

พระกกุสันธกุมารนั้นได้ทอดพระเนตร
 เห็นนิมิต ๔ (คือคนแก่ คนเจ็บ คนตาย
 และบรรพชิต)แล้ว เมื่อกุมารนามว่าอุตตระ
 ผู้ประเสริฐสุด ของนางโรจินีพราหมณีเกิด
 แล้ว พระองค์เสด็จออกสู่มหาภิเนษกรรมณ
 ฑวฺยรตมาอาชาไนยซึ่งเทียมไว้ ทรงผนวช
 แล้ว. บุรุษสี่หมื่นได้ออกบวชตามพระองค์.

โส เตหิ ปริวฺโต อฏฺฐ มาเส
 ปธานจริยํ จริตฺวา วิสาขปฺญณฺมาย
 สฺวจิรินฺธนิคฺคเม วชิรินฺธพฺราหฺมณสฺส ธีตฺยา
 ทินฺนํ มธฺุปายาสํ ปริภุชฺชิตฺวา ขทฺิรวเน
 ทิวาวิหารํ กตฺวา สายณฺหสมฺเย สฺกุทฺเทน
 นาม ยวปาถเกน อูปฺนิตา อฏฺฐ
 คิณฺมุจฺฉิโย คเหตุวา สิรฺีสโพิธิ ปาฏฺฐลิยา
 วุตฺตปฺปมาณํ ทิพฺพคณฺธํ อูปวายนํ
 อูปคณฺธฺวา จตุตฺถีสสฺสทฺถวิตฺถตฺถํ คิณฺสนฺธํ
 สนฺธริตฺวา ปลฺลจฺกํ อาภุชฺชิตฺวา สมฺโพิธิ

พระองค์อันบรรพชิตเหล่านั้น แวดล้อมแล้ว
 ได้ทรงบำเพ็ญเพียรสิ้นกาล ๘ เดือน ครั้น
 วันเพ็ญเดือน ๖ ได้เสวยข้าวมธุปายาสที่ธิดา
 ของวชิรินธพราหมณ์ในสุจิรินธนิคคถวายแล้ว
 ประทับสำราญพระอิริยาบถตอนกลางวัน ณ
 ป่าไม้ตะเคียน ครั้นเวลาเย็นทรงรับหญ้า ๘
 กำ ทักคนเฝ้า(นา)ชาวเหนียวชื่อว่า สุกัททะ
 น้อมนำเข้าไปถวาย แล้วเสด็จเข้าไปใกล้
 ต้นซีก ซึ่งเป็นต้นไม้ที่ประทับตรัสรู้ มีขนาด
 เท่ากับที่กล่าวไว้ (ในเรื่อง) ต้นแคฝอยอัน

^๑ ม. ฉยุตฺเตน.

คุณจาง นิตติการณประสม
 สร้างพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

มธุรัตถวิถาสินี ป. - พ. ๒-๒๖

ปตฺวา "อเนกชาติสํสารี ๗เปฯ ตณฺหํ
 ขยมชฺชคคา"ติ อุทานํ อุทาเนตฺวา
 สํตฺตสํตฺตาทํ วีตินาเมตฺวา อตฺตนา
 สห ปพฺพชิตานํ จตฺตาทีสาย ภิกฺขุสหสฺसानํ
 สจฺจปฺปฏิวะธสมตฺถกํ ทิสฺวา เอกาเหเนว
 มกิลนกรสมึเป สมนฺฑกํ อิลิปตฺนํ นาม
 มิกทายํ ปวิสิตฺวา เตสํ มชฺชคโค ภาวฺวา
 ฌมฺมจกฺกํ ปวตฺเตสิ. ตทา จตฺตาทีสาย
 โภกฺกิสหสฺसानํ ปจฺโม ฌมฺมาภิสมโย
 อโหสิ.

โซยกลืนทิพย์อยู่ ทรงปลุกเครื่องลาดซึ่ง
 เป็นหมากวาง ๓๔ คอกลง แล้วประทับ
 คุบลลังก์ ครั้นทรงบรรลुพระสัมโพธิญาณแล้ว
 ไต่ทรงเปล่งพระอุทานว่า "เราตถาคต
 เวียนตายเวียนเกิด นับชาติไม่ถ้วน ฯลฯ
 เราตถาคตได้บรรลुความสิ้นไปแห่งตัณหาทั้ง
 หลายแล้ว" ดังนี้แล้ว ประทับอยู่ (ณ ที่นั้น)
 ตลอด ๑ สัปดาหฺ์ ครั้นพระองค์ทรงเห็นว่า
 ภิกษุสี่หมื่นที่บวชพร้อมกัับพระองค์ สามารถ
 แหงตลอดศีลจรรยาได้ จึงเสด็จเข้าไปสู่
 มฤคทายวันชื่อว่า อิลิปตนะ ซึ่งอยู่ ณ ที่ไกล
 มกิลนคร โดยใช้เวลาเพียงวันเดียวเท่านั้น
 ประทับท่ามกลางภิกษุเหล่านั้นแล้วทรงประ-
 ภาศพระธรรมจักร. ครั้นนั้นธรรมาภิสมัย
 ครั้งแรกได้มีแล้ว แก่เทวดาและมนุษย์สี่หมื่น
 โภกฺกิ.

ปุณ ฃณฺณกฺขุชฺชนกรทฺวาเร มหาศาล-
 รุกฺขมฺมุเล ยมกปาฏิหาริย์ กตฺวา ตีสโภกฺกิ-
 สหสฺसानํ ฌมฺมจกฺกํ อุปาเทสิ, โส
 ทฺติโย อภิสมโย อโหสิ. ยทา ปน

ต่อมาพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น
 ทรงกระทำพระยมกปาฏิหาริย์ที่โคนต้นสาละ
 ใหญ่ ไกลประตูกัณณกฺขุชฺชนกร ทรงยังธรรม-
 จักฺขุ(ดวงตาเห็นธรรม) ให้เกิดขึ้นแล้วแก่

คุณจวง นิตติการณประสม
 สร้างพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

เขมวตীনครสุสาวิทุเร อัญตรสุมี เทวคาและมนุษย์สามหมื่นโกฏิ, นั้นเป็น
 เทวายตเน อภิมตนรเทโว นรเทโว อภิสัยครั้งที่ ๒. อนึ่งเมื่อครั้งยักษ ชื่อว่า
 นาม ยกุโข ทิสฺสูมานมนุสฺสูสรีโร หุตฺวา นรเทวะ ผู้เป็นนรเทพที่มนุษย์ทั้งหลายรู้จัก
 กนฺตารมชฺเฌ เอกสุส กมลกุวลยุปฺปลสม- (ถวายความเกรงกลัว) ยิง ณ เทวสถาน
 ลงฺกตลิลลีสิตลฺลสฺส ปรมฺมจรฺรลิลลิวาริโน แห่งใดแห่งหนึ่ง ไม่ไกลเขมวตীনคร จำแลง
 สพุพชนสุรภิมสฺส สรฺสส สมีเป จตฺวา รางเป็นมนุษย์ ปราบกฏตัว (ให้เห็น) ยืนอยู่
 กมลกุวลยกลฺลหาราทีหิ สฺตฺเต อุป- ไกลสระน้ำแห่งหนึ่ง ณ กึ่งกลางทางกัณดาร
 ลาเปตฺวา มนุสฺสเส ชาตฺติ. ตฺสุมี มคฺเค มีน้ำเย็นประดับด้วยดอกบัว บัวสาย และ
 ปจฺฉินฺเน ชนสมฺปาตฺรหิเต มหาอฏฺวี บัวเขียว มีน้ำรสอร่อยเย็นยิ่งนัก เป็นที่
 ปวีลิตฺวา ตตฺถ สมฺปตฺเต สฺตฺเต ชาตฺติ. รักรมย์ใจของชนทั้งปวง หลอกลวงเหล่า
 โส โลกวิสฺสุโต มหากนฺตารมคฺโค ลีตัวด้วยดอกบัว บัวสาย และจงกลนีเป็นต้น
 อโหสิ. แล้วกินมนุษย์เสีย. เมื่อหนทางนั้นถูกตัดขาด
 ปราศจากผู้คนที่มาประชุมกัน ยักษนั้นจึงเข้าไป
 ไปสู่คงใหญ่ (จับ) กินสัตว์ที่มาถึงดังนั้น ๆ
 เสีย. หนทางนั้นจึงเป็นทางกัณดารใหญ่
 ปราบกฏแล้วในโลก.

๑) จงกลนี บัวดอกคล้ายดอกบวบขม มีเกสร
 ช้อนหลายชั้น แตกก้านต่อดอกแล้ว มีดอก
 ต่อกันสามดอกบ้าง สี่ดอกบ้าง.

คุณจาง นิตติการณประสม
 สร้างพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

อุภโตกนุขารทว่าเร กิร มหาชนกาโย
 สมนิบัติตวา กนุขารนิตุถรมตถาย อฏจาสิ.
 อถ วิคตภวพนุโธ กกุสนุโธ สตุถา
 เอกทิวส์ ปจจุสสมเย มหากรุณา-
 สมาปตติโต วุฏจาย โลกั โวลเณโต
 ฌาณชาลสุส อนุโตคตัม ตัม มเหสกุขั
 นรทเวยกุขั ตณฺจ ชนสมุหมทุทส.
 ทิสฺวา จ ปน คคนตเลน คนุขวา
 ตสุส ชนกายสุส ปสุสนุตสุเสว ภควา
 อเนกวิหิตัม ปาฎิหาริยัม กโรนุโต ตสุส
 นรทเวยกุขสุส ภวเน โอตริตวา ตสุส
 มงฺคลปลุลฺลเก นิสีทิ.

ได้ยินว่า ที่ประตูป่า (คือปากทางที่จะเข้าสู่
 ป่า) ในเส้นทางกัณคารทั้งสองด้าน มีหมู่
 มหาชนมาประชุมกันอยู่ เพื่อที่จะข้ามทาง
 กัณคาร. ลำคั้นั้น พระบรมศาสดากกุสนัระ
 ผู้ปราศจากแวงผูกคือภพ ทรงออกจากพระ-
 มหากรุณาสมาบัติแล้ว ทรงตรวจดู (สัตว์)
 โลกในเวลาใกล้รุ่ง ณ วันหนึ่งใดทอดพระ-
 เนตรเห็นนรทเวยกุขผู้มีศักดิ์ใหญ่นั้น และ
 ชุมชนหมู่นั้นปรากฏภายในชาย คือพระญาณ
 แล้ว. ก็แลครั้นทอดพระเนตรเห็นแล้วพระ-
 ผู้มีพระภาคเจ้าจึงเสด็จไปทางท้องฟ้า เมื่อ
 ชนหมู่นั้นเห็นอยู่นั้นเอง ไต่ทรงกระทำ
 (พระยมก) ปาฎิหาริยหลายประการแล้ว
 เสด็จลง ณ ถิ่นที่อยู่ (เทวาลัย) ของนรทเว-
 ยกุขนั้น ประทับนั่งบนบัลลังก์มงคลของยักษ
 นั้น.

อถ โข โส มนุสฺสภโกโย
 ยกุโข ฉพพณฺณรสมิโย วิสุสฺซุเชนุตัม

ครั้งนั้นแล ยักษ์ซึ่งมีมนุษย์เป็นภักษา
 นั้น แลเห็นพระอาทิตย์คือพระมุนีเจ้า ทรง

คุณจาง นิตติการณประสม
 สร้างพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

อินทนูปริวตมิว^๑ ทิวสกร^๒ มุนิติวสกร^๓ เปล่งพระฉัพพรรณรังสี^๔ (จวักเฉวียน) อยู่
 อมพรปถเนนาคจจนต์^๕ ที่สุวา "ทสพโล คุจพระอาทิตย์หอมลอมควยรุ่งกินน้ำ ฉะนั้น
 มมานุกมพาย อีธาคจจตี^๖ ติ ปสนุนทโย กำลังเสด็จมาทางท้องฟ้า มีดวงหฤทัยเลื่อม-
 อตุตโน ปริวารยกุเขหิ สหธิ อเนก- ใสวา"สมเด็จพระทศพลเสด็จมา ณ ที่นี้ เพื่อ
 มิกคณวนต์^๗ หิมวนต์^๘ คนตุวา นานาวณณ- อนุเคราะห์เรา" จึงไปยังหิมวันตประเทศ
 คนุธานี ชลชถลชานี กุสุมานี ปรม- ที่มีหมู่เนื้อมากมาย พร้อมกับพวกยักษ์ที่เป็น
 มโนรมานี สุกนุชคนุธานี^๙ สสมาหริตุวา บริวารของตน รวบรวมดอกไม้ที่เกิดในน้ำ
 อตุตโน ปลลจเก นิสินัน^{๑๐} วิคตฺรนุ^{๑๑} และเกิดบนบก มีสีและกลิ่นต่าง ๆ เป็นที่
 กกุสนุ^{๑๒} โลกนายก มาลาคนุชวิเลปนาที่หิ รั้นรมย์ใจยิ่งนัก (และ) กันธ(ชาติ) ที่มี
 ปุชยิตุวา ฤตีสจคีตานี ปวตฺเตนุโต ลีรสี กลิ่นหอมมาบูชาพระบรมโลกนายก กกุสนุช
 อญชลี กตุวา นมสฺสมาโน อญจาสี. ผู้ปราศจากช่อง (คือการถูกตำหนิโทษ) ซึ่ง
 ตโต มนุสฺสา ตํ ปาฎิหาริย์ ที่สุวา ประทับนั่งบนบัลลังก์ของตน ด้วยดอกไม้

^๑ โป. อินทปริตตมิว.

^๒ ฉ. ปวนปถเนนาคจจนต์.

^๓ ฉ. สุกนุชคนุเช.

^๔ โป. วิคตฺรช.

^๕ ฉัพพรรณรังสี รัคมี ๖ ประการ คือ

๑. นิล เขียวเหมือนดอกอัญชัน.
๒. ปิต เหลืองเหมือนหรรดาสทอง.
๓. โลหิต แดงเหมือนตะวันอ่อน.
๔. โอทาท ขาวเหมือนแผ่นเงิน
๕. มัญเชฐ สีหงสบาทเหมือนดอกแข่ง
หรือทองนิก
๖. ประภัสสร เลื่อมพรายเหมือน
แก้วผลึก.

คุณพรทิพย์ ธนะผลเลิศ และคุณไพโรจน์ นวลวันดี
 สร้างต้นฉบับถวายเป็นพุทธบูชา

ปสนุนททยา สมากมม ภควนฺตํ ของหอมและเครื่องลูบไล้เป็นต้น ยังการ
 ปรีวาเรตฺวา นมสฺสมานา อฏฺจํสุ. ยกยองสรรเสริญ และการร้องรำทำเพลง
 ให้เป็นไป ได้ยื่นทำอัญชลีไว้เหนือเศียร
 นมัสการอยู่ แต้นนพวกมนุษย์เห็นพระ-
 ปาฏิหาริย์นั้น ก็มีดวงหฤทัยเลื่อมใส ได้มา
 ประชุมแวงล้อมพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วยื่น
 นมัสการอยู่.

อด อปฺปฏิสนฺโธ กกุสนฺโธ ภควา ลำค้ำนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้ากกุสนฺธะผู้ทรง
 อภิปุชิตนรเทเวยฺยกุชํ นรเทเวยฺยกุชํ กมฺมผล- พระคุณหาบุคคลใดเปรียบมิได้ ทรงยัง
 สัมพันธทสฺสเนน สมฺมุตฺเตเชตฺวา นิริย- นรเทเวยฺยกุชํ ซึ่งเป็นยักษ์ที่คนและเทวดา
 กถาย สนฺตาสฺเสตฺวา จตฺตฺสจฺจกณฺธิ กเถสิ, บุษาย (ด้วยความกลัว)ยิ่ง ให้อาณาจักร ด้วย
 ตทา อปริมิทานํ สตฺตฺตานํ ธมฺมาภิสมฺโย การแสดงความสัมพันธ์กัน แห่งกรรมและผล
 อโหสิ, อยํ ตติโย อภิสมฺโย อโหสิ. (แห่งกรรม) ให้สะดุ้งกลัวด้วยนิริยกถา
 เตน วุตฺตํ : (พรรณานารก) แล้วตรัสกถาแสดง (อริย)
 สัจ ๔, ครั้งนั้นธรรมาภิสมฺยฺโยได้มีแล้วแก่สัตว์
 นับจำนวนไม่ได้, นี้เป็นอภิสมฺยฺโยครั้งที่ ๓.
 ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสคำ
 เป็นพระคาถา(ประพันธ์)ว่า :

คุณพรทิพย์ ธนะผลเลิศ และคุณไพโรจน์ นวลวันดี
 สร้างต้นฉบับถวาย เป็นพุทธบูชา

๑. "เวสัสสูสูส อปเรน

สมพุทฺธโร ทวีปุตฺตโม

กกุสนฺธโร นาม นาเมเน

อปปเมยฺโย ทูราสโท.

๒. อุกฺขมา เมตฺตวา สพฺพภาวํ

จริยาย ปารมี คโต

สีโหว ปญฺชรี เมตฺตวา

ปตฺโต สมโพธิมุตฺตมํ.

๓. ฌมฺมจกฺกํ ปวตฺเตนฺเต

กกุสนฺธโร โลกนายเก

จตฺตาศีสโกฏฺฐิสหฺสฺสานํ

ปจฺมาภิสฺมโย อหุ.

๑. "ในกาลต่อจาก พระพุทธเจ้าเวสัสสู
ได้มีพระสัมพุทธเจ้า เมื่อก้าวโดย
พระนามมีพระนามว่า พระกกุสันธะ
พระองค์ทรงเป็นผู้สูงสุด ในบรรดา
สัตว์ทวิบาททั้งหลาย ทรงมีพระคุณอัน
พึงนับประมาณมิได้ ยากที่บุคคลจะ
เทียมถึงได้.

๒. พระองค์ทรงถึงแล้วซึ่งพระคุณสมบัติที่
ทำให้ยิ่งใหญ่ด้วยการบำเพ็ญ (พระ-
บารมี ๑๐) จึงทรงเพิกภพทั้งปวง
(และ) ทรงทำลายกรง (คือภพออก
ไปได้) กุจราชสีห์ทำลายกรงฉะนั้น
ทรงบรรลुพระสัมโพธิญาณ อันสูงส่ง
แล้ว.

๓. เมื่อพระบรมโลกนายกกุสันธะ ทรง
ประกาศพระธรรมจักร ปฐมอภิสมัย
ได้มีแล้ว แก่เทวดาและมนุษย์สี่หมื่น
โกฏิ.

คุณฉันทนา ขำสวัสดิ์

สร้างพระคัมภีร์ถวาย เป็นพุทธบูชา

๔. อนตฺตลิกฺขมฺหิ อากาเส
 ยมกํ กตฺวา วิกุพฺพนํ
 ทิสฺสโกฏิสฺสทสฺसानํ
 โปเชสฺสิ เทวมานุเส.
 ๕. นรเทวสฺส ยกุขสฺส
 จตฺตจฺจปฺปกาสนเน
 ธมฺมาภิสฺสมโย ตสฺส
 กณฺนาโต อสงฺขิโย^๑ติ.
 ตตฺถ อุกฺขมา เภตฺวาติ สฺมุหนิตฺวา.
สพฺพกวนฺติ สพฺพํ นววิธํ ภวํ,
 ภวูปฺปตฺตฺตินิมิตฺตํ กมฺมมนฺติ อตฺถโธ. จริยาย
ปารมี คโตติ สพฺพปารมีนํ ปุรณฺวเสน
 ปารํ คโต? สีโหว ปณฺชริ เภตฺวาติ
 สีโหว วิย ปณฺชริ มุณีกุญฺชโร ภวปณฺชริ
 วินาเสตฺวาติ อตฺถโธ.

๔. (ครั้งต่อมา) พระพุทธองค์ทรงกระทำ
 ยมกปาฏิหาริย์ แสดงฤทธิ์ต่าง ๆ ใน
 อากาศแล้ว ได้ทรงยังเทวดาและ
 มนุษย์สามหมื่น โภกให้ตรัสรู้แล้ว.

๕. เมื่อครั้งพระองค์ ประกาศพระ-
 จตุราริยส์จ โปรคนรเทวยัถษนั้น
 ธรรมาภิสมัยได้มีแล้ว แก่เทวดาและ
 มนุษย์ทั้งหลาย ไม่อาจคำนวณนับได้."

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อุคฺขมา-
เภตฺวา แปลว่า ทรงเพิกแล้ว. บทว่า
สพฺพภวํ แปลว่า ภพทั้งหมด คือ ๘ อย่าง
 (สัตตาวาส ๘), อธิบายว่า กรรม อันเป็น
 เหตุให้สัตว์อุปบัติในภพ. บทพระคาถาว่า
จริยาย ปารมี คโต แปลว่า ถึงฝั่ง (คือ
 พระคุณสมบัติที่ทำให้ยิ่งใหญ่) ด้วยอำนาจ
 การบำเพ็ญบารมีทั้งหมด. บทพระคาถาว่า
คฺจฺราชสีห์ทำลายกรง ความว่า กุญฺชโร คือ
 พระมุณีเจ้า ทรงทำลายกรงคือภพให้พินาศ
 เหมือนราชสีห์ทำลายกรงฉะนั้น.

^๑ โป. สี. ปารมี คโต.

กกุสันธสูสี วิฑฐสูตภวพฺพชนสูสี เอโกว
สาวกสนฺนิปาโต อโหสิ. กณฺณกฺุชฺชนคเร
อิสิปตเน มิกทาเย อุตฺตนา สห
ปพฺพิเตหิ จตฺตทาฬีสาย อรหนฺตสฺหสฺเสหิ
ปริวฺโต มาฆปฺุณฺณมายํ ภควา ปาติโมกฺข์
อุทฺทิสฺสิ. เตน วุคฺคํ :

พระกกุสันธพุทธเจ้า ผู้ทรงทำลายเครื่องผูก
คือภพแล้วได้มีสาวกสนฺนิปาตเพียงครั้งเดียว
เท่านั้น. พระผู้มีพระภาคเจ้าอันพระอรหันต์
สี่หมื่นที่บวชพร้อมกับพระองค์ แวดล้อมแล้ว
ทรงแสดงพระปาติโมกข์ในวันเพ็ญเดือน ๓
ณ อิสิปตมฤคทายวัน ในกณฺณกฺุชฺชนคร.
ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสคำ
เป็นพระคาถา(ประพันธ์) ว่า :

๖. "กกุสันธสูสี ภควโต
เอโก อาสิ สมากโม
ชีฆาสวานํ วิมลานํ
สนฺตจิตฺตาน ตาทินํ.

๖. "(ในศาสนา)ของพระผู้มีพระภาคเจ้า
กกุสันธะ ได้มีการประชุมพระสาวก
ล้วนพระชีฆาสพฺพปราศจากมลทินมีจิต
สงบ ทรงตาที่ดูเพียงครั้งเดียว.

๗. จตฺตทาฬีสสฺหสฺสานํ
ตทา อาสิ สมากโม
ทนฺตญฺมิมนุปฺตฺตานํ
อาสวาริคณฺกฺุชฺชา"ติ.

๗. ครั้งนั้น พระสาวกสี่หมื่นล้วนเป็นผู้
บรรลุดังซึ่งภูมิที่ฝึกตนแล้ว (อรหัตภูมิ)
เพราะสิ้นหมู่ชาติก็คืออาสวะ ได้มา
ประชุมกันแล้ว."

ตทา อมหากํ โภธิสฺตฺโต เขโม
นาม ราชา หุตฺวา พุทฺธปฺมุขสูสี สัมสูสี
ปฺตฺตจิวรี มหาทานํ ทตฺวา อญฺชนาทีนํ

ในกาลนั้น พระบรมโพธิสัตว์ของเรา
ทั้งหลายเป็นพระราชาพระนามว่า พระเจ้า
เขมะ ถวายบาตร จิวร เป็นมหาทานแก่

คุณจิระหงส์ วิมุกตะนั้นนทร์ พร้อมด้วยบุตรธิดา
สร้างพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

สัพพเภสชชานี จ อทาลี. อญญญ พระสงฆ์ผู้มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข และได้
 สมณปริกขาริ ทตุวา ตสฺส ฐมมเทสนํ ถวายเภสชฺชทุกอย่าง มียาหยอดตาเป็นต้น.
 สุตฺวา ปสนฺนททโย หุตฺวา ภควโต และ ครั้นทรงถวายสมณบริวารอย่างอื่นแล้ว
 สนฺติเก ปพฺพชิ. โส ปน สตุถา ได้สดับพระธรรมเทศนา ของพระผู้มีพระ-
 "อนาคเต อิมสฺมีเยว กปฺเป พุทฺโธ ภาคเจ้าพระองค์นั้น เป็นผู้มีพระหฤทัย
 ภวิสฺสตี"ติ พุยาทาลี. เตน วุตฺถํ : เลื่อมใสแล้ว ทรงผนวชกับพระผู้มีพระภาค-
 เจ้า. ก็พระบรมศาสดาพระองค์นั้น ทรง
 พยากรณ์ว่า "พระเจ้าเขมะนั้นจักเป็นพระ-
 พุทธเจ้าในกัปนี้แลในอนาคต." ด้วยเหตุนี้
 พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสคำเป็นพระกาลา
 (ประพันธ์) ว่า :

๘. "อหิ เตน สมเยน

เขโม นามาสี ขตฺติโย

ตถาคเต ชินฺปุตฺเต

ทานิ ทตุวา อนุปปิกิ.

๙. ปตฺตถญจ จีวรํ ทตุวา

อญฺชนํ มธุลฺลญฺจิกิ

อิเมตํ ปตฺถิตํ สพฺพิ

ปฏฺิยาเทมิ วริ วริ.

๘. "สมัยนั้น เราตถาคตเป็นกษัตริย์มี

ชื่อว่า พระเจ้าเขมะ ได้ถวายทาน

มิใช่น้อยแด่พระตถาคต (และ) พระ-

ชินบุตรทั้งหลาย (คือพระสาวก).

๙. ครั้งเราตถาคต ถวายบาตร จีวร

ยาหยอดตา ชะเอมเคี้ยวแล้ว ก็ได้

ถวายของดี ๆ ทุกอย่าง ที่ภิกษุสงฆ์

ปรารธนา.

คุณจิระพงษ์ วิมุกคะนันทน พร้อมด้วยบุตรธิดา

สร้างพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

๑๐. โสปี มํ พุทฺโธ พุยากาลิ
กกุสนฺโธ วินายโก
อิมมฺหิ ภทฺทเก กปฺเป
อยํ พุทฺโธ ภวิสฺสตี.

๑๐. พระกกุสันธพุทธเจ้า ผู้แนะนำวิเศษ
แม่พระองค์นั้น ได้ทรงพยากรณ์เรา
ตถาคตว่า ในภัทธกัณฑ์พระเจ้าเขมะ
นี้จักเป็นพระพุทฺธเจ้า.

๑๑. อหุ กบิลวฺหยา รมฺมา ฯเปฯ
เหสฺสาม สมฺมุขา อิมํ.

๑๑. พระตถาคตจักออกจากพระนครอันน่า
รื่นรมย์ ชื่อว่า กบิล ฯลฯ พวกเรา
จักเกิดพร้อมหน้ากัน ในศาสนาของ
พระหนอพระพุทฺธเจ้าพระองค์นี้.

๒๕. นครํ เขมวตี นาม
เขโม นามาสํหํ ททา
สพฺพญฺญุตํ คเวสนฺโต
ปพฺพชํ ตสฺส สนฺตีเก"ตี.

๒๕. พระนคร (ของพระผู้มีพระภาคเจ้า
กกุสันธะพระองค์นี้) มีชื่อว่าเขมวตี-
นคร ครั้นนั้น เราตถาคตเป็นกษัตริย์
มีนามว่า พระเจ้าเขมะ เมื่อแสวง
หาพระสัพพัญญุตญาณ จึงออกผนวชใน
สำนัก ของพระมเหสีเจ้ากกุสันธะ
พระองค์นั้น."

คตฺถ อญฺชนํ ปากฺกฺวเมว. ในพระคานานัน อญฺชนะ (คือยา
มธุรสฺจิกนฺติ ยญฺจิมตฺถกํ. อิมเมตฺนฺติ อิมํ หยอตฺตา) ปราภฺยชฺชํคฺคฺยฺเลว. บทฺวา

๑ ก. มฺนิ.

คุณจิระหงส์ วิมุกคะนันท์ พร้อมด้วยบุตรธิดา
สร้างพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

มธุรสฺจิกนฺติ ม.-ท.๒-๒๗

เอตฺ. ปตฺถิตนฺติ อิจฺฉิตฺ. ปฏฺิยาเทมฺีติ มธุลฺลฺลิกํ แปลว่า ชะเอมเคี้ยว. บทว่า
 ทชฺชามิ, อทาสินฺติ อตฺโถ. วฺรํ วฺรณฺติ อิมํ ตักฺบทเป็น อิมํ เอตฺ (แปลว่านี่นั่น).
 เสฏฺฐํ เสฏฺฐนฺติ อตฺโถ. "ยเตตฺ" บทว่า ปตฺถิตํ แปลว่า อัญญิกษุสงฺฆปรารธนา
 ปตฺถิตนฺ"ติปิ ปาโง, ตสฺส ยํ อิจฺฉติ, แลว. บทว่า ปฏฺิยาเทมิ แปลว่าถวายแล้ว,
 เอตฺ สพฺพํ อทาสินฺติ อตฺโถ. อัย คือได้ให้แล้ว. สองบทว่า วฺรํ วฺรํ แปลว่า
 สุนทรตโร. ดิเยียม. พระบาลีว่า "ยเตตฺ ปตฺถิตํ" ดังนี้
 กัม, ความแห่งพระบาลีนั้นว่า ภิกษุสงฺฆ
 ปรารธนาสิ่งใด, เราตถาคตใดถวายสิ่งนั้น
 ทั้งหมด. ความนี้ดีกว่า.

ตสฺส ปน อทนฺธสฺส กกุสฺสนฺธสฺส อนึ่งพระนครของพระผู้มีพระภาคเจ้า
 ภควโต เขมํ นาม นครํ อโหสิ. กกุสนฺธะ ผู้มีพระปรีชาญาณ ไม่เขื่องช้า
 อคฺคิตฺตโต นาม พุราหฺมณเณ ปิตา, พระองค์นั้นชื่อเขมนคร. พราหมณชื่ออัคริ-
 วิสาชา นาม พุราหฺมณเณ มาตา, วิธูโร ทัตตะ เป็นพระบิดา, นางพราหมณี ชื่อว่า
 จ สณฺฑีโว จ เทว อคฺคิสาวกา, วิสาชา เป็นพระมารดา, พระอัครสาวก
 พุทธิโช นามุပ္ปฺภุจฺจโก, สามา จ จมฺปา ทั้ง ๒ คือ พระวิธูระ และพระสณฺฑีวะ,
 จ เทว อคฺคิสาวิกา, มหาสิริสรุภฺโข พระพุทธอุปัฏฺฐาก ชื่อพระพุทธิชะ, พระอัคร-
 โโพธิ, สรีรํ จตฺตาฬีสทฺตฺตฺตฺเพธํ อโหสิ, สาวิกาทั้ง ๒ ชื่อพระสามาและพระจัมปา,
 สมนฺตนา ทสโยชนานิ สรีรปฺปภา นิจฺฉรติ, ต้นชีกใหญ่เป็นต้นไม้โพธิพฤกษ, สรีระสูง
 จตฺตาฬีสวสฺสสฺสทฺสฺสานิ อายุ, ภริยา ๔๐ ศอก, พระรัศมีแห่งพระสรีระแผ่ชาน
 ปนสฺส โรจินี นาม พุราหฺมณเณ, อุตฺตโร ออกไปไกล ๑๐ โยชน์โดยรอบ, พระชนมายุ

คุณจิระพงษ์ วิมุกคະนันท์ พร้อมด้วยบุตรธิดา

สร้างพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

นาม ปุตุโต, อาชณฺดร เณ นิกฺขมิ. สิ้นหนึ่งปี, ส่วนพระมเหสีของพระองค์เป็น
 เตน วุคฺคิ : พราหมณ์ชื่อโรจินี, พระโอรสชื่ออุตตรกุมาร,
 พระองค์เสด็จออก (มหาภิเนษกรรม) ด้วย
 ราชรถเทียมม้าอาชาไนย. ด้วยเหตุนี้
 พระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสเป็นพระคาถา
 (ประพันธ์) ว่า :

๒๖. "พราหมโณ อคฺคิทฺตฺโต จ
 อาสิ พุทฺธสฺส โส ปิตา
 วิสาชา นาม ชนิกา
 กกุสนฺธสฺส สตฺถุโน."

๒๗. วสฺเต ตตฺถ เขเม ปุเร
 สมฺพุทฺธสฺส มหากุลํ
 นรานํ ปวริ เสฏฺฐํ
 ชาคิมนฺตํ มหายสํ."

๒๖. "ก็พระบิดาของพระพุทธเจ้านั้น เป็น
 พราหมณ์นามว่า อคฺคิทฺตตะ พระ-
 มารดาผู้ให้กำเนิด พระกกุสันธบรม-
 ศาสตานามว่า นางวิสาชาพราหมณี.

๒๗. (ตระกูล)พระบิดาของพระสัมพุทธเจ้า
 เป็นตระกูลใหญ่มีชาติสูง มียศบริวาร
 มาก เป็นตระกูลเลิศ ประเสริฐสุด
 กว่า(ตระกูล)ของนรชนทั้งหลาย อยู่ใน
 ในเขมบุรีนั้น.

๑ ก. มเหสีโน.

๓๒. วิฐโร จ สญชีโว^๑ จ
 อเหตุ อคฺคสาวกา
 พุทธิโช นามุปฺภุจโก
 กกุสนฺธสฺส สฺตฺถุโน.^๒

๓๓. สามา จ จมฺปานามา^๓ จ
 อเหตุ อคฺคสาวิกา
 โโพธิ ตสฺส ภควโต
 สิริโสติ ปวฺจจติ.

๓๔. จตุตาฬีสฺรตนา^๔ นิ
 อจฺจุคฺคโต มหามุณี
 กนฺกปฺปภา นิจฺฉรติ^๕
 สมนฺตา ทสโยชน^๕.

๓๒. พระวิฐรเถระ และพระสญชีวเถระ
 เป็นพระอัครสาวก พระเถระชื่อพระ-
 พุทธิชะเป็นพระอุปัฏฐากของพระบรม-
 ศาสตาคกุสันธะ.

๓๓. พระสามาเถรี และพระจัมปานามา-
 เถรีเป็นพระอัครสาวิกา คนไม่เป็นที่
 ประทับตรัสรู้ของพระผู้มีพระภาคเจ้า
 พระองค์นั้น ชาวโลกเรียกว่า สิริสะ
 (ไม้ซีก).

๓๔. พระมหามุณี มีพระวรกายสูง ๕๐ ศอก
 พระรัศมีสีทอง ชานออกไปไกล ๑๐
 โยชน์โดยรอบ.

^๑ ก. สญชีวานาโม.

^๒ ก. มเหสินโน.

^๓ ก. สามา จ จมฺปามา จ

^๔ อ. นิจฺฉรติ.

^๕ อ. ทวาทสโยชน.

๓๖. จตุตาฬีสวสฺสสฺหสฺสานิ
อายุ ตสฺส มเหสิโน
ทาวตา ติฏฺฐมาโน โส
ตาเรสิ ชนตํ พุํ.

๓๖. พระชนมายุของพระมเหสีเจ้าพระองค์
นั้นสี่หมื่นพรรษา เมื่อพระองค์ดำรง
อยู่ (เป็นเวลานาน) ถึงเพียงนั้น
ไคตรงยังฝูงชนเป็นอันมากให้ขามพน
(หวังแห่งคตฺหา บรรลุพระนิพพาน)
แล้ว.

๓๗. ธมฺมาปณํ ปสาเรตฺวา
นรนาเรณํ สเทวเก
นทิตฺวา สีหนาทํ^๑
นิพฺพุโต โส สสาวโก.

๓๗. พระองค์พร้อมทั้งพระสาวกทรงขยาย
ตลาดพระธรรมออกไป(อย่างกว้าง-
ขวาง) ประทานแก่ชายและหญิง
ทั้งหลายในโลก พร้อมทั้งเทวโลก
ทรงบันลือลั่นแล้ว คุกเสี้ยงราชสีห์
เสด็จเข้าสู่พระนิพพานแล้ว.

^๑ อี. สีหนาทญจ.

คุณใบหยก แซ่อึ้ง, เนีย สุภรณ์ไพบูลย์, แสงจันทร์ ประดิษฐ์มานนท์
และนิตยา ธรรมสันติ สร้างพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

๓๘. อภูจุงควจนสมฺปนฺโน
 อจฺฉิทฺทานิ นีรุตฺตรํ
 สพฺพํ ตมนฺตรหิตํ
 นนุ วิตฺตํ สพฺพสงฺขารํ"ติ.

ตตฺถ วสฺเต ตตฺถ เขเม ปุเรติ
 อัยํ คาลา กกุสฺนฺธสุสฺส ชาทนฺคร-
 สนฺทสุสฺนฺตฺถํ วุตฺตาคาติ เวทิตฺพพา.
มหากฺกุสฺนฺติ อฺหิตฺโตทิตฺตํ ภควโต ปิตฺถกฺลํ.
นรานํ ปวริ เสฏฺฐนฺติ ชาทิวเสน
 สพฺพมนฺตฺสํสาณํ ปวริ เสฏฺฐนฺติ อตฺถโถ.
ชาตีมนฺตฺนฺติ อภิชาทิวนฺตํ, อุตฺตมาภิชาทํ.
มหายสนฺติ มหาปรีวารํ, กิ ตํ พุทฺธสุสฺส

๓๘. พระบรมศาสดา ผู้สมบุรณ์แล้วด้วย
 พระสุรเสียงมีองค์ ๘^๑คือ(ของพระ-
 องค์)อันไม่ขาดตลอดกาลนिरันตรทั้ง-
 หหมดนั้นอันตรธานหายไปแล้ว สังขาร
 ทั้งปวงว่างเปล่า(คือไม่เที่ยง ตั้งอยู่
 ไม่ได้ ไม่เป็นแก่นสาร) มิใช่หรือ."

บรรดาบทเหล่านั้น พระศาสดาเห็นว่า
อยู่ในเขมุนั้น เป็นต้น บัณฑิตพึงทราบว่
 พระองค์ตรัสเพื่อจะแสดงพระนครที่พระพุทธ-
 เจ้ากกุสันธะประสูติ. คำว่า ตระกูลใหญ่
 ได้แก่ ตระกูลพระบิดาของพระผู้มีพระภาค-
 เจ้าอันสูงส่ง. บทพระศาสดาว่าเป็นตระกูล
เลิศ ประเสริฐสุดกว่าของนรชนทั้งหลาย
 ความว่า เป็นตระกูลที่เลิศประเสริฐสุดกว่า

^๑ เสียงประกอบด้วยองค์ ๘ คือ

๑. สละสลวย	๒. ไพเราะ
๓. ชัดเจน	๔. เสนาะโสต
๕. ไม่เครื่อพรวด	๖. กลมกล่อม
๗. ลึก	๘. มีเสียงกังวาล

คุณไพบยก แซ่อึ้ง, เนี้ย สุภรณ์ไพบูลย์, แสงจันทร์ ประดิษฐ์มานนท
 และนิตยา ธรรมสันติ สร้างพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

มหากุล. ตตถ มหากุล เขเม ปุเร พวกมนุษย์ทั้งปวง ด้วยอำนาจพระชาติ
 วสเตติ ปเทน สมฺพนฺโธ ทฏฺจพุโ. กำเนิด. บทว่า ชาติมนต์ แปลว่า มีชาติ
 สูง, คือเป็นอภิชาติสูงสุด. คำว่า มียศมาก
 ไต่แกมีบริวารมาก, ตระกูลพระบิดาของ
 พระพุทธเจ้านั้นชื่อว่า ตระกูลใหญ่เป็นไฉน.
 บัณฑิตพึงเห็นสัมพันธ์ในพระคาถานั้น ด้วยบท
 ว่า มหากุล เขเม ปุเร วสเต (แปลว่า
 เป็นตระกูลใหญ่อยู่ในเขมบุรี).

สมนฺตา ทสโยชนนฺติ สมฺนฺตโต ทส บาทพระคาถาว่า ๑๐ โยชน์โดยรอบ
 โยชนานิ ปริตฺวา , นิจฺจกัลลํ สรীরโต ความว่า พระรัศมีมีวรรณะดุจตั้งทองแผ่ชาน
 นิกุมิตฺวา สุวณฺณวณฺณา ปภา นิจฺจรตีติ ออกจากพระรัศมีเป็นนิจกาล ตลอด ๑๐
 อตุโธ. โยชน์โดยรอบ.

ธมฺมาปณฺนตี ธมฺมสงฺขาทํ อापณฺ. บทว่า ธมฺมาปณฺ แปลว่า ตลาถพระธรรม.
 ปสา เรตฺวาตี ภาทฺวิกกิณฺนตฺถํ นานาภณฺท- บทว่า ทรงขยายออกไป คือทรงขยายออก
 สมิทฺธมาปณฺ วยิ ธมฺมาปณฺ ปสา เรตฺวาตี ไป(อย่างกว้างขวาง) ซึ่งตลาถพระธรรม
 อตุโธ. นรนาเรนนฺติ เวเนยฺยนรนาเรนนํ ตั้งเช่นขยายตลาถสินค่านานาชนิด ที่เจริญ
 ฌานสมาปตฺติมคฺคผลรตนวิเสสํ สํวาทิตฺตํ ภาทฺ รุ่งเรืองฉะนั้น. บทว่า แก่ชายและหญิง
สีหนาทฺวาตี สีหนาทํ วยิ, อภยนาทํ ทั้งหลาย ความว่า เพื่อให้บรรลุแก้ววิเศษ
 นทิตฺวา. คือฌานสมาบัติ มรรคและผลแก่ชายและหญิง

มธุรัตถวิลาสินี ป. - ๗. ๒ - ๒๔

คุณใบหยก แซ่อึ้ง, เนย์ สุภรณ์ไพบูลย์, แสงจันทร์ ประดิษฐ์มานนท์
 และนิตยา ธรรมสันติ สร้างพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ผู้เป็นเวไนยบุคคลทั้งหลาย. บทว่า สีหนาท-
ทิว แปลว่า กุจราชสีห์บนลือสีหนาท, คือว่า
พระองค์ทรงบนลือแล้วซึ่งอภัยนาท (การ
บนลืออภัยทาน).

อภฺยวจนสมฺปนโนติ อภฺยวจนสมฺปนนาคต-
สโร สตุถา. อจฺฉิทฺทานีติ ฉิทฺทาที-
ภาวรhitานี สีลानी อจฺฉิทฺทานี อสฺพลานี
อกมฺมาसानี. อถวา อจฺฉิทฺทานี อวิวรานี
สาวกยฺกพาทีนึ. นिरฺนฺตรนฺติ สตตํ
สพฺพกาลํ. สพฺพํ ตมฺนฺตรhitนฺติ สตุถา
จ สาวกยฺกพาทีนึ จ ตํ สพฺพํ
มุณีภาวมฺปนฺนตฺวา อทสฺสนภาวมฺปนฺนตฺติ
อตุโถ.

บาทพระคาถาว่า อภฺยวจนสมฺปนโน
แปลว่า พระบรมศาสดาผู้มีพระสุรเสียง
ประกอบพร้อมด้วยองค์ ๘. บทว่า อจฺฉิท-
ทานี ความว่า กิเลสทั้งหลายเว้นจากภาวะ มี
ขาดไปเป็นต้น ชื่อว่า ไม่ขาด คือไม่ต่าง
ไม่พรอย. อีกอย่างหนึ่ง กุพระสาวกเป็นต้น
ผู้ไม่ขาดหาย คือ ไม่มีช่อง. บทว่า นिरฺนฺตร
แปลว่า ตลอดกาลทั้งปวงเป็นนิตย์. บาท
พระคาถาว่า ทงฺหมคณฺนํหายไปแล้ว ความว่า
พระบรมศาสดา และกุพระสาวก เป็นต้น
ทั้งหมดนั้นได้เข้าถึงภาวะแห่งพระมุณี แล้ว
เข้าถึงภาวะที่จะพบเห็นมิได้ (บรรลุนุปา-
ทิสเสสนิพพาน).

คุณโฆทยก แซ่อึ้ง, เนี้ย สุภรณ์ไพบูลย์, แสงจันทร์ ประดิษฐ์มานนท์
และนิตยา ธรรมสันติ สร้างพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

อเปตพนุโธ กกุสนฺธพุทฺโธ
อทนฺธปญฺโญ คตสพฺพนุโธ
คิโลกสนฺโธ กิร สจฺจสนฺโธ
เขเม วเน วาสมกปฺปยิตฺถ.

ได้เห็นว่าพระกกุสันธพุทธเจ้าพระองค์
ทรงเป็นผู้ปราศจากกิเลส เครื่องผูก
ใจสัตว์(สังโยชน์)แล้ว ทรงสิ้นโทษ
(ข้อเสียหาย)ทั้งหมดแล้ว ทรงมี
พระปัญญาไม่ข้องช้า ทรงเป็นผู้สืบ-
ต่อ(กระทำยมกปาฏิหาริย์เปิด) โลก
ทั้ง ๓ ทรงเป็นผู้สืบต่อ(ประกาศ
อริย)สัจธรรม ได้ประทับอยู่แล้วใน
ป่าเขมวัน.

เสสคาถาสฺ สพฺพตฺถ ปากฺกเมวาทิ.

ในพระคาถาที่เหลือทั้งหมด ปราภภูความชัด
อยู่แล้วแล.

กกุสนฺธพุทฺธวํสวณฺณา นิฏฺฐิตา.

พรรณนาพระกกุสันธพุทธวงศ์ จบ.

นิฏฺฐิตอ พาวีสติโม พุทฺธวํโส.

จบพุทธวงศ์ที่ ๒๒.

๒๕. โภคณามนพทุชวสวณณนา

ภกฺษณฺชฺส ปน ภควโต อปรภา เค
 ตสฺส สาสเน จ อนฺตรหิตะ สฺตฺเตสุ
 ทิสฺวสฺสทสฺสาเยเกสุ ชาเตสุ ปรหิต-
 โภคณามโน^๑ โภคณามโน^๒ นาม สฺตฺตา
 โลเก อุทปาติ. ^๓ อถวา กนกาณมโนโต
 โภคณามโน นาม สฺตฺตา โลเก อุทปาติ.

ตฺตถ ภการสฺส โภคาเทสํ กตฺวา
 นการสฺส ณาเทสํ กตฺวา เอกสฺส
 ภการสฺส โลปํ กตฺวา นิจฺจฺตฺตินเยน
 กนกสฺส กนกาทีอาภรณสฺส อากมฺนํ
 ปวสฺสนํ ยสฺส ภควโต อุปฺปนฺนกาเล^๓

^๑ ส. อ. ปรหิตโปนาคมนโน.

^๒ โป. โภคณามโน.

^{๓-๓} โป. ส. อ. เอตฺถนฺตเร อิม
 ปาชา นตฺถิ.

๒๕. พรรณนาพระโภคณามน- พทชวงศ

อนึ่งในกาลถัดจากพระผู้มีพระภาคเจ้า
 ภกฺษณฺชฺส และเมื่อพระศาสดาของพระองค์
 อันตรธานหายไปแล้ว เมื่อสัตว์ทั้งหลายมีอายุ
 สามหมื่นปี ได้มีพระบรมศาสดาพระนามว่า
พระโภคณามน ผู้เสด็จมาเป็นครั้งสุดท้าย
 เพื่อประโยชน์แก่กกุลแก่ผู้อื่น เสด็จอุบัติแล้ว
 ในโลก. อีกอย่างหนึ่ง พระบรมศาสดาที่
 ทรงพระนามว่า พระโภคณามน เพราะ
 การประสูติของพระองค์ เป็นเหตุให้ทองมา
 เอง (จากฟ้าผ่า) เสด็จอุบัติแล้วในโลก.

ในคำว่า โภคณามนนั้น ตามนัยแห่งนิรุกติ-
 ศาสตร์^๑ ให้แปลง ก อักษรเป็น โภ แปลง
 น อักษรเป็น ณ แล้วลบ ก อักษรเสียตัวหนึ่ง
 (โดยนัยนี้) การที่ทอง(และ)เครื่องอาภรณ์
 ที่ทำด้วยทองเป็นต้น มาเอง ตกลงมาเอง

^๑ นิรุกติศาสตร์ คือวิชาว่าด้วย ที่มาและ
 ความหมายของคำ (Etymology).

คุณโบทยก แซ่อึ้ง, เนีย สุภรณ์ไพบูลย์, แสงจันทร์ ประดิษฐ์มานนท์
 และนิตยา ธรรมสันติ สร้างพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๑ โส โภณฑกมนโน นาม?

เอตถ ปน อายุ ออนุพุเพน ปริหีนสทิสส์
กตฺ, น เอวฺ ปริหีนํ, ปุน วหุติตฺวา
ปริหีนนฺติ เวทิตพฺ. กถํ ? อิมสฺมีเยว
กปฺเป กกุสนฺโธ ภควา จตฺตาทิสฺสวสฺส-
สทฺสสาธุกาเล นิพฺพตฺโต, ตํ ปน
อายุ ปริหายมานํ ทสฺวสฺสกาลํ ปตฺวา
ปุน อสงฺเขยฺยํ ปตฺวา ตโต ปริหายมานํ
ทิสฺสวสฺสทฺสสาธุกาเล จิตฺ, ตทา
โภณฑกมนโน ภควา โลเก อูปฺปนฺโนติ
เวทิตพฺโ.

ในกาลสมัยที่พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์ใด
ประสูติ พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้นจึง
ทรงมีพระนามว่าพระโกณฑกมนะ.

ก็อายุ (ของสัตว์ทั้งหลาย) ในพรรณา
พระโกณฑกมนพุทธวงศ์นี้ บัณฑิตพึงทราบว่
ข้าพเจ้าทำไว้มากมายก็ว่าได้โดยลุ่มหลง
โดยลุ่มหลง, แต่ก็หาได้ลุ่มหลงอย่างนั้น
ไม่, อายุ (ของสัตว์ทั้งหลาย) ได้เจริญขึ้น
อีก แล้วก็ลุ่มหลง. เป็นอย่างไร ?
ในกัปนี้เองพระผู้มีพระภาคเจ้ากกุสันธะทรง
บังเกิดในกาลที่สัตว์ทั้งหลาย มีอายุสี่หมื่นปี,
ก็แลอายุนั้นได้ลุ่มหลง จนถึงกาลสมัยที่
สัตว์ทั้งหลายมีอายุแค่ ๑๐ ปี แล้วก็ (กลับ
เจริญขึ้นอีกจน) ถึงอสงฺไชยปี แต่นั่นก็ลุ่ม
หลง ดำรงอยู่ในกาลสมัยแห่งสัตว์ที่มีอายุ
สามหมื่นปี, ในกาลครั้งนั้นบัณฑิตพึงทราบว่
พระผู้มีพระภาคเจ้าโกณฑกมนะ เสด็จจุบฺติ
แล้วในโลก.

๑-๑ โป. ส. อ. เอตถนฺตเร อิม
ปาจา นตฺถิ.

โสปี ปารมีโย ปุเรตฺวา ตฺลิตฺปุเร
 นิพฺพตฺติตฺวา ตโต จวิตฺวา โสภวตฺตีนฺนเร
 ยณฺณตฺตตฺสฺส พฺราหฺมณฺสฺส ภริยาย รุปาทีหิ
 กุณฺเหี อนุตฺตราย อุตฺตราย นาม
 พฺราหฺมณิยา กุจฺฉิสฺสมี ปฏิสฺนธิ กเหตุวา
 ทสนฺนํ มาสํนํ อจฺจเยน สฺภวตฺตือยฺยาเน
 มาตุกุจฺฉิตฺโต นิภฺขมิ.

ชายมาเน ปน ตสฺมี สกฺลชฺมุพฺทีเป
 เทโว กนฺกวสฺสํ วสฺสิ. เตนฺสฺส
 กนฺกาคมนฺการณฺตฺตา "กนฺกาคมนฺ"ติ
 นามมกฺสฺ. ตํ ปนฺสฺส นามํ อนุภฺกเมน
 ปริณมมานํ "โกณฺกาคมนฺ"ติ ชาตํ.
 โส ปน ตฺสึนิ วสฺสสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
 อชฺฌาวสิ. ตฺลิตฺสนฺตฺลิตฺสนฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺ
 ปนฺสฺส ตโย ปาสาทา อเหสฺสุ.
 รุจิจฺตฺตฺตาพฺราหฺมณฺปมฺขานิ โสฬส อิตฺถิ-
 สฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส อเหสฺสุ.

พระผู้มีพระภาคเจ้าแม่พระองค์นั้นได้
 ทรงบำเพ็ญบารมีทั้งหลายให้เต็มบริบูรณ์แล้ว
 เสด็จไปบังเกิดในคฤติบุรี จุตติจากคฤติบุรีนั้น
 แล้วทรงถือปฏิสนธิในครรภ์ของนางพราหมณี
 ชื่ออุตตรา ผู้ยกเยี่ยมด้วยคุณ มีรูปเป็นต้น
 ซึ่งเป็นภรรยาของพราหมณ์ ชื่อยัญญุทัตตะ
 ในโสภวตฺตีนคร ครั้นครบกำหนดเทศมาศ
 พระองค์ ก็ประสูติจากพระครรภ์พระมารดา
 ณ สฺภวตฺตือยฺยาน.

ก็ขณะที่พระกุมารนั้นประสูติ เมฆฝนไฉยฝน
 ทองให้ตกลงมาทั่วชมพูทวีป. เพราะเหตุนี้
 พระญาติทั้งหลาย จึงขนานพระนามของพระ-
 กุมารนั้นว่า "พระกนฺกาคมนฺกุมาร" เพราะ
 พระกุมารนั้นเป็นเหตุให้ฝนทอง (ตกลง)
 มาเอง. แต่ชื่อของพระกุมารนั้น ได้เพี้ยน
 มาโดยลำดับ (กลายเป็น) เป็น "พระโกณฺกา-
 คมนฺกุมาร" ไป. อนึ่ง พระกุมารนั้นทรง
 อยู่ครองพราวาสวิสัยสิ้นกาลสามหมื่นปี. และ
 พระกุมารนั้นได้มีปราสาท ๓ องค์ ชื่อว่า
 คฤติปราสาท สันคฤติปราสาท และ

คุณใบหยก แข็ง, เนย์ สุภรณ์ไพบูลย์, แสงจันทร์ ประดิษฐ์มานนธ์
 และนิตยา ธรรมสันติ สร้างพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สันตคุฏฐปราสาท. มีหญิงหมั้นหกพัน มีนาง
พราหมณ์ชื่อรุจิกัตตาเป็นหัวหน้า (คอยเฝ้า
บำเรอ).

โส จตุตถาริ นิมิตฺตานิ ทิสฺวา
รุจิกัตตํ พฺราหฺมณียา สุตฺตวา เท นาม
ปุตฺเต อูปฺปนฺเน หตฺถิกฺขนฺธวรกโต
หตฺถิยาเนน มหาภินิกฺขมนํ นิกฺขมิตฺวา
ปพฺพชฺชิตํ ทิสฺสุปริสฺสทสฺसानิ อุนฺนปพฺพชฺชิสฺสุ.

พระโกณฑกมนกุมารนั้น ไต่ทอดพระ-
เนตรเห็นนิมิต ๔ (คือคนแก่ คนเจ็บ คน
ตาย บรรพชิต) แล้ว (และ) เมื่อบุตรของ
พราหมณ์รุจิกัตตาชื่อ สัตถวาหุมารเกิดแล้ว
พระองค์ประทับบนคอช้างตัวประเสริฐเสด็จ
ออกสู่มหาภิเนษกรรมณ ควยยาน คือช้าง
ทรงผนวชแล้ว. บรูษสามหมื่น บวชตาม
พระโกณฑกมนกุมารนั้น.

โส เตหิ ปริวุโต ฉ มาเส ปธานจริยํ
จริตฺวา วิสาขปฺญณฺมายํ อคฺคิโสณ-
พฺราหฺมณสฺส ธิตาย อคฺคิโสณพฺราหฺมณ-
กุมาริยา ทินฺนํ มธฺุปายาสํ ปริภุชฺชิตฺวา
ชทฺธิรวเน ทิวาวิหารํ กตฺวา สายณฺหสมเย
ชฎาตินฺทุเกน นาม ยวปาเลน ทินฺนา
อภฺุจ ติณฺมุฏฺฐิโย คเหตุวา อุมฺพรโพธิ
ปฺญทรีเก วุตฺตปฺปมาณํ ผลวิภูติสฺมฺปนฺนํ
ทกฺขิณโต อูปคฺนตฺวา วิสฺสติหตฺถวิตฺถตฺตํ

พระองค์อันบรรพชิตเหล่านั้นแวกล้อม ทรง
บำเพ็ญเพียรแล้วสิ้นกาล ๖ เดือน ครั้นวัน
เพ็ญเดือน ๖ พระองค์เสด็จข้ามธูปายาสที่
นางอัคคิโสณพราหมณ์กุมารี ธิดาของอัคคิ-
โสณพราหมณ์ถวายแล้ว ประทับสำราญพระ-
อิริยาบถเวลากลางวัน ณ ป่าไม้ตะเคียน
ครั้นเวลาเย็น ทรงรับหญ้า ๘ กำที่คนเฝ้า
(นา) ข้างเหนือ ชื่อชฎาตินทุกะ ถวายแล้ว
เสด็จเข้าไปยังต้นอุทุมพร (ไม้มะเดื่อ) อัน

คุณมยุรี วัชรโกสิทธิ์
สร้างต้นฉบับถวาย เป็นพุทธบูชา

ทิณสนุถร์ สนุถริตุวา ปลุลงกั อามุชิตุวา เป็นที่ประทับตรัสรู้ สมบูรณ์ด้วยผลและความ
 มารพลั วิทุธเสตุวา ทสพลณณานิ งามสง่า มีขนาดเท่ากับที่กล่าวไว้ใน
 ปฎิลกิตุวา "อเนกชาติสัสารั ๑เปฯ (เรื่อง)ตณุณทริก (ไม้มะม่วงชนิดผลเล็ก
 ตณุหนัน ขยมชุณคา"ติ อุทานัน อุทาเนตุวา และมีรสหวาน) โดยข้างเบื้องขวา ทรงปู
 สตุตสตุตาหิ วิตินาเมตุวา อตุตนา สท ลาดเครื่องลาดซึ่งเป็นหมากกว้าง ๒๐ ศอก
 ปพพิชิตานัน ทิสภิกขุสหัสสานัน อุปนิสสุย- แล้วประทับกบัลลังก์(นั่งขัดสมาธิ) ทรงขจัด
 สมุปตตี ทิสฺวา เทวปเถน^๑ คนตุวา พญามารและพลมารใดได้เคียดขาดแล้ว ทรงได้
 สุทสุสนนกรสมิเป อิลิปตเน มิกทาเย เฉพาะซึ่งพระศัพตญาณ(พระญาณเป็นพระ-
 โอตริตุวา เตสั มชุณคโต ธมฺมจกุกั กำลังของพระตถาคตเจ้า ๑๐) แล้วทรง
 ปวตุเตสิ, ตทา ทิสโกฏิสหัสสานัน เปล่งพระอุทานว่า "เราตถาคตเวียนตาย
 ปจมาภิสมโย อโหสิ. เวียนเกิดนับชาติไม่ถ้วน ฯลฯ เราตถาคต
 ถึงความสิ้นไปแห่งค้นหาทั้งหลายแล้ว" ดังนี้
 แล้วประทับอยู่ ๑ สัปดาห์ ครั้นพระองค์ได้
 ทรงเห็นความถึงพร้อมแห่งธรรมเป็นอุปนิสัย
 ของภิกษุสามหมื่นที่บวชพร้อมกับพระองค์ จึง
 เสด็จไปทางอากาศ ลง ณ ป่าอิลิปตนมฤค-
 ทายวันไกลสุทสสนนกร ประทับท่ามกลาง
 ภิกษุเหล่านั้น ประกาศพระธรรมจักรแล้ว,

^๑ ฉ. คคนปเถน.

คุณแม่วิไลย แซ่ลี และบุตรกับคุณฉวีวรรณ และน้อง ๆ
 สร้างพระคัมภีร์ "เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา"

ปุณ สุนทรนครทวาร มหาศาล-
 รุกขมุเล ยมกปาฏิหาริย์ กตฺวา
 วิสตีโกฏิสหุสฺสานิ ธมฺมามตํ ปาเยสิ,
 โส ทุติโย อภิสมโย อโหสิ. อุตฺตโน
 มาตรํ อุตฺตรํ ปมุขํ กตฺวา ทสฺสุ
 จกฺกวาฬสฺสเสสุ เทวตานํ สมากตานํ
 อภิธมฺมปิฏกํ เทเสนฺเต ภควติ ทสนฺนํ
 โกฏิสหุสฺสานิ ตติโย อภิสมโย อโหสิ.
 เตน วุตฺตํ :

๑. "กกุสนฺธสฺส อปเรน
 สมฺพุทฺโธ ทฺวิปทฺตโม
 โกณฑกมนโน นาม ชิโน
 โลกเชฏฺโฉ นราสโก.

ในกาลครั้งนั้นปฐมอภิสมัยได้มีแล้วแก่เทวดา
 และมนุษย์สามหมื่นโกฏิ.

พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น ทรง
 กระทำพระยมกปาฏิหาริย์ที่โคนไม้สาละใหญ่
 ไกลประตูลุณทรนคร ยังเทวดาและมนุษย์
 สองหมื่นโกฏิให้ดื่มน้ำอมตธรรมแล้ว, นั้นเป็น
 อภิสมัยครั้งที่ ๒. เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้า
 ทรงแสดงพระอภิธรรมปิฎก แก่เหล่าเทวดา
 ในหมื่นจักรวาลที่มาประชุมกัน ซึ่งมีนาง
 อุตตรา พระมารดาของพระองค์เป็นประมุข
 อภิสมัยครั้งที่ ๓ ได้มีแล้วแก่ทวยเทพหมื่นโกฏิ.
 ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสคำ
 เป็นพระคาถา (ประพันธ์) ว่า :

๑. "ในกาลต่อจากพระพุทธเจ้ากกุสนฺธ
 ได้มีพระสัมพุทธเจ้า พระนามว่า
 พระโกณฑกมนะ พระองค์ทรงเป็น
 ผู้สูงสุดในบรรดาสัตว์ทวิบาททั้งหลาย
 ทรงชำนาญ (ชาติก็คือกิเลส) ทรงเป็น
 ผู้สูงสุดในโลก ทรงเป็นผู้ยิ่งใหญ่กว่า
 นรชนทั้งปวง.

๒. ทส ฐมเม ปุริยิตฺวาน
 กนฺตาริ สฺมตฺติกฺกมิ
 ปวาหิย^๑ มลํ สพฺพํ
 ปตฺโต สมนุโพธิมุตฺตมํ.

๓. ฐมฺมจกฺกํ ปวตฺเตนฺเต
 โกณาคมนนายเก^๒
 ตีสโกฏิสหฺสฺสานํ
 ปจฺมาภิสฺมโย อหุ.

๔. ปาฎิหิรี กโรนฺเต จ
 ปรวาทปฺปมทฺทเน
 วิสฺติโกฏิสหฺสฺสานํ
 ทฺติยาภิสฺมโย อหุ.

๒. พระองค์ทรงบำเพ็ญ (บารมี) ธรรม
 ๑๐ ประการ เต็มเปี่ยมแล้วก้าวล่วง
 (ชาติ)กัณดาร ทรงชำระล้างมลทิน
 ทั้งปวงหมดจดแล้ว ทรงบรรลุพระ-
 สัมโพธิญาณอันสูงส่ง.

๓. เมื่อครั้งพระชินเจ้าโกณาคมนบรม-
 นายก ทรงประกาศพระธรรมจักร
 ปฐมอภิสัมย์ ได้มีแล้วแก่เทวดาและ
 มนุษย์สามหมื่นโกฏิ.

๔. เมื่อครั้งพระชินเจ้าโกณาคมนะ ทรง
 กระทำพระ (ยมก) ปาฏิหาริย์ ย้ำยี้
 วาทะของฝ่ายตรงข้าม(ที่ประตูเมือง
 สุนทรนคร) อภิสัมย์ครั้งที่ ๒ ได้มีแล้ว
 แก่เทวดาและมนุษย์สองหมื่นโกฏิ.

^๑ ก. ปวาหาย.

^๒ ก. โกณาคมนเน วินายเก, อี.
 โกณาคมนเน นายเก.

๕. ตโต วิกุพฺพนํ กตฺวา
 ชินฺน ทเวปฺรุํ กโต
 วสฺเต ตตฺถ สมนฺพฺพุโธ
 สึลาย ปณฺฑกฺกมฺพเล.

๕. ต่อจากนั้นพระสัมพุทธเจ้าผู้ทรงชำนาญ
(ข้าศึกคือกิเลส) ทรงแสดงพระ-
วิกุพฺพนฤทธิ์ เสด็จขึ้นไปยังเทวบุรี
(เมืองของเทวดา) ประทับอยู่บน
พระแท่นบัณฑุกัมพลศิลา (อาสน์) ณ
เทวบุรีนั้น.

๖. ปกรณฺเณ สฺตฺตฺเต เทเสณฺโต
 วสฺสํ วสฺติ โส มุนิ
 ทสฺสโกณฺฐิสทสฺसानํ
 ตตฺติยาภิสสมโย อหฺมุติ.

๖. พระมุนีพระองค์นั้น ทรงจำพรรษา
แสดงพระอภิธรรม ๗ กัมภีร์ อภิสมัย
ครั้งที่ ๓ ได้มีแล้วแก่เทวดาหมื่นโกฏิ."

 ตตฺถ ทสฺ ธมฺเม ปุริยิตฺวานาติ
ทสฺ ปารมิธมฺเม ปุริยิตฺวา. กนฺตารํ
สมตฺติกฺกมฺมิตฺติ ชาตฺติกนฺตารํ สมตฺติกฺกมฺมิ.
ปฺวาหิยาติ ปฺวาเหตฺวา. มลํ สพฺพนฺติ
ราคาทิมลตฺตยํ.

 บรรดาบทเหล่านั้น บาทพระคาถาว่า
ทสฺ ธมฺเม ปุริยิตฺวาน แปลว่า ทรงยังพระ-
บารมีธรรม ๑๐ ประการ ให้เต็มบริบูรณ์.
บาทพระคาถาว่า กนฺตารํ สมตฺติกฺกมฺมิ แปลว่า
ก้าวล่วงแล้วซึ่งชาติกนฺตาร. บทว่า ปฺวาหิย
แปลว่า ทรงชำระล้าง. คำว่า มลทิน
ทงฺปวง ได้แก่ มลทิน ๓ มีรากะเป็นต้น.

ปาณฺฑิตฺริ กโรนฺเต จ ปฺรวาทปฺปมทฺทเนติ
ปฺรวาทิวาทปฺปมทฺทเน, ภควติ ปาณฺฑิตฺริยํ

 สองบาทพระคาถาว่า ปาณฺฑิตฺริ กโรนฺเต จ
ปฺรวาทปฺปมทฺทเน แปลว่า เมื่อครั้งพระผู้มี-

 คุณเจริญพร สกฺล เลิศฤทธิ์
 สร้างพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

มธุรัตถวิลาสินี ป.-ท.๒-๒๔

นิทธี, สุนทรนครทวาเร ยมกปาฏิหาริย์
กตุวา เทวบุรี คโต ตตุถ ปณทุกมผล-
สึลาย วสุส^๑ วลี.

กถ วลีติ ? ปกรณ สตุต เทเสนโตติ
ตตุถ เทวาน สตุตปกรณสงขาค
อภิมมปิฏก เทเสนโต วลี. เอว
ตตุถ อภิมม เทเสนเต ภควติ
ทสโกฏิสทสสาน เทวาน อภิมโย
อโหสิติ อตุโถ.

ย่ำยี่วาทะของฝ่ายปรวาทิ(ผู้มีวาทะตรงข้าม).
บทว่า วิภูพณ ไต่แก วิภูพณาอิทธิ(แสง-
ฤทธิ์ไต่ต่าง ๆ), พระสัมพุทธเจ้าทรงทำ
พระยมกปาฏิหาริย์ไกลประตูลุสุนทรนคร แล้ว
เสด็จไปยังเทวบุรี (สวรรค์ชั้นดาวดึงส์)
ประทับจำพรรษา เห็นพระแทนบัณทุกัมผล
ศิลาอาสน์ ณ เทวบุรีนั้น.

พระองค์ประทับอยู่อย่างไร ? (ประทับ
จำพรรษา) แสดงปกรณ์ทั้ง ๑. ในบาทพระ-
คากาว่า ทรงแสดงปกรณ์ทั้ง ๑ นั้น ความว่า
พระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับอยู่ ณ สวรรค์
ชั้นดาวดึงส์นั้น ทรงแสดงพระอภิธรรมปิฏก
กล่าวคือปกรณ์ทั้ง ๑ แก่ทวยเทพทั้งหลาย.
เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงแสดงพระอภิ-
ธรรมอยู่ ณ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์นั้น อภิมัย
ได้มีแล้วแก่เหล่าทวยเทพหมื่นโกฏิ.

^๑ ฉ. อย ปาโร นตถิ.

ปรีสุทธปารมิปุรณากมนสุต
 โกณฑกมนสุตปิ เอโก สาวกสนุนิปาโต
 อโหสิ. สุรินทวตীনคเร สุรินทวตฺตยาเน
 วิหรนฺโต ภิกฺขุสสุต ราชปุตฺตสุต จ
 อุตฺตรสุต จ ราชปุตฺตสุต ทฺวินนฺมปิ
 คีสสฺสสุตปริวารานํ ฌมฺมํ เทเสตฺวา
 สพฺเพว เต เอหิภิกฺขุปพฺพชฺชาย
 ปพฺพาเชตฺวา เตสํ มชฺฌกโต มาม-
 ปุณฺณมายํ ปาติโมกฺขํ อุตฺทิสฺสิ. เตน
 วุตฺตํ :

(ในศาสนา) แม่ของพระพุทธเจ้า-
 โกณฑกมนะ ผู้มีการเสด็จมา เพื่อยังพระ-
 บารมีอันบริสุทธิ์ ให้เต็มบริบูรณ์ ได้มีสาวก
 สันนิบาตครั้งเดียว. เมื่อพระองค์ประทับอยู่
 ณ สุรินทวตฺตยานในสุรินทวตฺตนคร ทรงแสดง
 ธรรมแก่พระราชาบุตรทั้งสองคือพระราชาบุตร
 พระนามว่า ภิกฺขุสุมารและพระราชาบุตร
 พระนามว่าอุตฺตรกุมาร ซึ่งมีบริวารสามหมื่น.
 ทรงให้ชนเหล่านั้นทั้งหมด บวชด้วยเอหิภิกฺขุ
 บรรพชาแล้ว พระองค์ประทับในท่ามกลาง
 ภิกฺขุเหล่านั้น ทรงแสดงพระปาติโมกข์ใน
 วันเพ็ญเดือน ๓. ด้วยเหตุนี้พระผู้มีพระภาค-
 เจ้าจึงตรัสคำเป็นพระคาถา(ประพันธ์)ว่า :

๑. "ตสฺสาปิ เทวเทวสุต
 เอโก อาสิ สมากโม
 ชีณาสวานํ วิมลानํ
 สนฺตจิตฺตาน ตาทินํ.

๑. "(ในศาสนา) ของพระชินเจ้าโกณฑ-
 กมนะผู้ประเสริฐกว่าเทวดาทั้งหลาย
 แม่พระองค์นั้น ได้มีการประชุมสาวก
 ล้วนพระชีณาสพ ผู้ปราศจากมลทิน มี
 จิตสงบ ทรงตาทิคุณเพียงครั้งเดียว.

นายฮารนามซิงห์ สัจจเทพ
 อภิศกฺศลให้คฺณปฺ

มธุรัตถวิลาสินี บ. - พ. ๒ - ๒๘

๘. ที่สภิกขุสหุสสานัน

ตทา อาสี สมากโม

โอมานมตีกุณทานัน^๑

ภิชชิตานญจ มจจุยา"ติ.

ตตถ โอมานนติ กาโมฆาทีนั,
จตุณนโฆฆานเมต อธิวจัน. ยสฺส ปน
เต สวิชชุนติ, ตํ วมุญฺหุสมิ โอมนติ^๒
โอสีทาเปนุตีติ โอฆา, เตสํ โอมานัน,
อุปโยคตฺถ สามีวจัน ทุมฺสพฺพ. จตุพฺพิเช
โอมเ อตีกุณทานนติ อตฺถโถ. ภิชชิตานนติ
เอตฺถาปิ เอเสว นโย. มจจุยาติ มจจุโน.

๘. ในกาลนั้น ภิกษุสามหมื่นล้วนเป็นผู้ข้าม
พ้นแล้วซึ่งโอมะ (ทั้ง ๔ มีกาโมฆะ
เป็นต้น) และทำลายเสียได้ซึ่งมัจจุ
(ความตาย)มาประชุมกันแล้ว."

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า โอมานัน
แปลว่า โอมะคือกามเป็นต้น, นี้เป็นชื่อ
ของโอมะ^๑ (คือสภาพตุจกระแสน้ำท่วมใจ
สัตว์) ๔. ก็กามเป็นต้นเหล่านั้นชื่อว่าโอมะ
เพราะอรรถว่า บุคคลใด มีกามเป็นต้น
เหล่านั้นอยู่, กามเป็นต้นเหล่านั้นย่อมท่วม
(ใจ)บุคคลนั้นคือให้จมลงในวัฏฏะ, ซึ่งโอมะ
เหล่านั้น, บัณฑิตพึงเห็นว่า ฉัฏฐวิภักตฺถิงใน
อรรถแห่งหุตฺถยาวิภักตฺถิ. อธิบายว่า ผู้ล่วงพ้น
โอมะ ๔ อย่าง. แม้ในบทว่า ภิชชิตานัน นี้
ก็มีนัยนี้เหมือนกัน. บทว่า มจจุยา แปลว่า
ซึ่งมัจจุ (คือความตาย).

^๑ อตีกุณตจตุโรฆานัน.

^๒ ฉ. โอหนนติ.

^๑ โอมะ ๔ คือ

๑. กาโมฆะ โอมะ คือกาม
๒. ภาโวฆะ โอมะ คือภพ
๓. ทิฏฐโรฆะ โอมะ คือทิสฺฐิ
๔. อวิชโชฆะ โอมะ คืออวิชชา.

ตทา อมหากั โภธิสตโต มิถิลนคร
 ปพฺพโต นาม ราชา อโหสิ, ตทา
 "สธกตสพฺพปาณาณมน์ โภณฑกมน์
 มิถิลนครมนุสฺสตนุ"ติ สุตฺวา สปริวาโร
 ราชา ปจฺจุคนฺตฺวา วนฺทิตฺวา ทสฺพลั
 นิมนฺเตตฺวา มหาทานั ทตฺวา ตตฺถ
 ภควนฺตํ วสฺสวาสตฺถาย ยาจิตฺวา เตมาสั
 สฺสาวกสัสมิ สุตฺถาริ อฺปฏฺฐหิตฺวา ปตฺตฺถณฺณ-
 จินฺปฏฺฐกมฺพลโกเสยฺยทฺถุกลกฺปาลิกาทีนึ
 มหคฺฆมานึ เจว สฺขุมวตฺถานึจ สฺวณฺณปาทุกา
 เจว อณฺณณฺจ พฺหุปริกฺขารมทาสึ. โสปี
 นั ภควา พฺยากาสึ "อิมสฺมีเยว
 ภทฺทกฺปเป อยั พุทฺโธ ภวิสฺสตี"ติ.
 อถ โส มหาปุริโส ตสฺส ภควโต
 พฺยากรณึ สุตฺวา มหารชฺชึ ปริจฺจุชิตฺวา
 ตสฺเสว ภควโต สนฺตึเก ปพฺพชึ. เตน
 วุตฺตํ :

ในกาลนั้น พระบรมโพธิสัตว์ของเรา
 ทั้งหลายเป็นพระราชาพระนามว่า พระเจ้า
 ปัพพตะ ในมิถิลนคร, ในคราวนั้นพระราชา
 พร้อมทั้งข้าราชการ ทรงสัจับขาวว่า
 "พระพุทธเจ้าโกณฑกมนะ ผู้ทรงเป็นสธก
 และทรงเป็นที่รอคอย ของเหล่าสัตว์ทั้งปวง
 ได้เสด็จถึงมิถิลนครโดยลำดับแล้ว" จึง
 เสด็จไปต้อนรับถวายบังคมทูลนิมนต์สมเด็จ
 พระทศพล ครั้นถวายมหาทานแล้วทูลขอให้
 พระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับจำพรรษา ณ
 มิถิลนครนั้น ทรงอุปฐากพระบรมศาสดา
 พร้อมทั้งหมู่พระสาวกตลอดไตรมาสได้ถวาย
 ผ้าที่มีราคามาก เช่น ผ้าเนื้อดีทำในแคว้น
 บัตตฺถุณณะและแคว้นจันะ ผ้าขนสัตว์ ผ้าไหม
 ผ้าเปลือกไม้และผ้าฝ้ายเป็นต้น ทั้ง(ถวาย)
 ผ้าเนื้อละเอียด และเขียงเท้าทอง กับทั้ง
 บริหารเป็นอันมากอย่างอื่น. พระผู้มีพระ
 ภาคเจ้าแมพระองคินน ทรงพยากรณ์พระ
 ราชานันว่า "ในภัทธกัปนีแหละ พระเจ้า
 ปัพพตะนี้จักเป็นพระพุทธเจ้า." ครั้นพระ

นายฮารนามสิงห์ สัจจเทพ
 อุทิศกุศลให้คณปู

มธุรัตถวิลาสินี ป.-ท.๒-๒๘

มหาบุรุษนั้น สดับคำพยากรณ์ของพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้นแล้ว ทรงสละราชบัลลังก์ใหญ่ ผนวชกับพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้นนั่นเอง. ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสคำเป็นพระคาถา(ประพันธ์)ว่า :

<p>๙. "อิหิ เตน สมเยน
ปัพพโต นาม ขตุติโย
มิตฺตามจุเจहि สมฺปนฺโน
อนนตพลวาหโน."</p>	<p>๙. "สมฺยํนั้น เราตถาคตเป็นกษัตริย์มี
นามว่า พระเจ้าปัพพตะ สมบูรณ์ด้วย
มิตรและอำมาตย์ มีกำลังพล(กองทัพ)
และสัตว์พาหนะมากกลน.</p>
<p>๑๐. สมฺพุทฺธทสฺสนิ คนฺตฺวา
สุตฺวา ธมฺมมนุสฺสตริ
นิมนฺเตตฺวา สชินิ สัมมิ
ทานํ ทตฺวา ยทิจฺฉกั."</p>	<p>๑๐. เราตถาคตได้ไปเฝ้าพระสัมพุทธเจ้า
ได้สดับธรรมอันยอดเยี่ยม แล้วนิมนต์
พระสงฆ์พร้อมทั้งพระชินเจ้าได้ถวาย
ทานตามที่ปรารถนาแล้ว.</p>

๑ ก. พลพาหนมปปกั.

๑๑. ปตฺตฤณฺณํ จีณปฏฺฏญฺจ
 โภเสยฺยํ กมฺพลมฺปิ จ
 สุวณฺณปาทุกญฺเจว
 อทาสี สฺตฤสาวเก.

๑๑. ไ้ถว้ายผ้าเนื้อดีทำในแคว้นปัตตฤณณะ
 และแคว้นจีณะ ผ้าไหมรวมทั้งผ้า
 ขนสัตว์และเขียงเทาทอง แด่พระ
 บรมศาสดาและพระสาวกแล้ว.

๑๒. โสปี มํ พุทฺโธ พุยาทาสี
 สัมมชฺเณ นิสีทีย
 อิมสฺมี ภทฺทเก กปะเป
 อยฺ พุทฺโธ ภวิสฺสตี.

๑๒. พระพุทธเจ้าแม่พระองค์นั้น ประทับ
 นั่งในท่ามกลางสงฆ์ ทรงพยากรณ์
 เราตถาคตว่า พระเจ้าปัพพะตะนั้นจัก
 เป็นพระพุทธเจ้าในภัทรกัปนี้.

๑๓. อหุ กปิลวฺหยา รุมฺมา ฯเปฯ
 เหนสฺสาม สฺมมุขา อิมํ.

๑๓. พระตถาคตจักเสด็จออกจากพระนคร
 อันนารันรมย์ชื่อกบิล ฯลฯ พวกเรา
 จักเกิดพร้อมหน้ากัน (ในศาสนา) ของ
 พระหน่อพระพุทธเจ้าพระองค์นี้.

๒๖. ทสฺสาปิ วจันํ สุตฺวา
 ภียโย จิตฺตํ ปสาทยฺ
 อุตฺตรี วตมธฺิฏฺจาสี
 ทสฺปารมฺปิปรียา.

๒๖. เราตถาคตได้สดับพระคำรัสของพระ-
 ผู้มีพระภาคเจ้า แม่พระองค์นั้นแล้ว
 บังเกิดจิตเลื่อมใสยิ่งนัก ไ้ถอธัชฐาน
 พรตให้ยิ่งขึ้น เพื่อบำเพ็ญบารมี ๑๐
 ไ้บริบูรณ์.

๑ อีกอย่างหนึ่ง หมายถึงผ้าไหมที่ซักรแล้ว.

มชฎภัตตวิไลสินี บ. - ท. ๒-๒๔

๒๑. สัพพัญญุตํ คเวสนโต
 ทานํ ทตฺวา นรุตฺตเม^๑
 โอิหายาหํ มหารชฺชํ
 ปพฺพชึ ชินสนฺติเก^๒ติ.

ตตฺถ อนนตฺพลวาหโนติ พหุํ อนนตํ
 มยฺหํ พลํ อสฺสทฺตฺถิอาทิกํ วาหนญฺจาติ
 อตฺโถ. สมฺพุทฺธทสฺสนนติ สมฺพุทฺธ-
 ทสฺสนตฺถาย. ยทิจฺจนนติ ยาวทิจฺจนํ
 พุทฺธปฺปมฺขํ สํมํ จตฺตฺพิเชน อาหาเรณ
 "อลมฺลน"ติ ปวาราเปตฺวา, ทตฺถเณ
 ปิททาเปตฺวาติ อตฺโถ. สฺตฺถุสฺสาวเกติ
 สฺตฺถุโน เจว สฺวากานญฺจ อทาสี.
นรุตฺตเมติ นรุตฺตมสฺส. โอิหายาติ
 ปหาย^๒ ปริจฺจชิตฺวา^๓.

๒๑. เราตถาคตเมื่อแสวงหาพระสัพพัญญุต-
 ญาณ ไฉนถวายทานแก่พระพุทธเจ้า
 โภจนาคมนะ ผู้สูงสุดกว่านรชน แล้ว
 สละราชบัลลังก์ใหญ่ออกผนวชในสำนัก
 ของพระชินเจ้าแล้ว."

บรรดาบทเหล่านั้น บทพระคาถาว่า
มีกำลังพลและสัตว์พาหนะมากแล ความว่า
 เราตถาคตมีกำลังพล (กองทัพ) และสัตว์
 พาหนะ มีมาและช่างเป็นต้น มากมาย หา-
 ที่สุดมิได้. บทว่า สมฺพุทฺธทสฺสน แปลว่า
 เพื่อต้องการเฝ้าพระสัมพุทธเจ้า. คำว่า
ตามที่ปรารถนา ความว่า ยังพระสงฆ์
 มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ใหหามอาหาร
 ๔ อย่าง ตามปรารถนา ว่า "พอละๆ"
 อธิบายว่า ยังภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็น
 ประมุข ใหเอาจมื่อปิด (บาตร). บทว่า

^๑ ก. นรุตฺตโม.

^๒ ส. อ. โอิหายิตฺวา.

^๓ ส. อ. อัยฺ ปาโล นตฺถิ.

สตถุสาวเก แปลว่า ไตถวาย (ผ้าเนื้อดี
 ที่ทำในแคว้นปัตตุมณะเป็นต้น) แดพระบรม-
 ศาสตาและพระสาวก. บทว่า นรุตตเม
 แปลว่า ผู้สูงส่งกว่านรชน. บทว่า โอหาย
 แปลว่า สละ คือละทิ้ง.

ตสฺส ปน โกณฑกมนสฺส ภควโต
 โสภวตี นาม นครํ อโหสิ, ยญฺญตฺตโต
 นาม พุราหฺมณเณ ปิตา, อุตฺตรา นาม
 พุราหฺมณี มาตา, ภียฺยโส จ อุตฺโตร
 จาติ เทว อคฺคสาวกา, โสตฺถิโช
 นามุปฺภวจาโก, สมฺมทา จ อุตฺตรา จ
 เทว อคฺคสาวิกา, อุมฺพรฺรูกฺโข โโพธิ,
 สรีริ คีสฺสทฺตฺตฺตฺตฺต อโหสิ, คีสฺสสฺส-
 สหฺสฺसानิ आयุ, ภริยา ปนสฺส รุจฺจิตฺตา
 นาม พุราหฺมณี, สฺตถฺวาโห นาม ปฺุตฺโต,
 หตฺถิยาเนน นิกฺขมิ. เตน วุตฺตํ :

ก็พระนครของพระผู้มีพระภาคเจ้า
 โกณฑกมนะพระองค์นั้นชื่อว่า โสภวัตินคร,
 พุราหฺมณชื่อ ยญฺญตฺตตะ เป็นพระบิดา,
 พุราหฺมณีนางอุตรา เป็นพระมารดา,
 พระเถระทั้ง ๒ คือพระภียยสะและพระ-
 อุตตระเป็นพระอัครสาวก, พระเถระชื่อว่า
 โสตฺถิชะเป็นพระอุปัฏฐาก พระเถระทั้งสอง
 คือพระสมฺมทาและพระอุตตราเป็นพระอัคร-
 สาวิกา, ตนมะเคือเป็นต้นไม้ที่ประทับตรัสรู้,
 พระสรีระสูง ๓๐ ศอก, พระชนมายุ
 สามหมื่นปี, อนึ่ง พุราหฺมณีนางรุจฺจิตฺตา
 เป็นภริยาของพระองค์, บุตรนามว่า สฺตถ-
 วาหุมาร, พระองค์เสด็จออกผนวชควย
 ยานคือช้าง. ควยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาค-
 เจ้าจึงตรัสคำเป็นพระคาถา(ประพันธ์)ว่า :

นายฮารนามซิงห์ สัจจเทพ

อุทิศกุศลให้คณปู

๒๘. "นกร^๑ โสภวตี นาม
 โสโก นามาสี ขตุติโย
 วสเต ตตถ นคเร
 สมพุทฺธสฺส มหากุล^๒.

๒๙. พุราหฺมโณ ยณฺณทตฺโต จ
 อาสี พุทฺธสฺส โส ปิตา
 อุตฺตรา นาม ชนิกา
 โภณาคมนสฺส สตฺถุโน.

๓๐. ภียฺยโส^๑ อุตฺตโร นาม
 อเหสุ^๑ อคฺคสาวกา
 โสตุติโซ นามุปฺภุจาโก
 โภณาคมนสฺส สตฺถุโน^๒.

๓๑. สมุทฺทา อุตฺตรา เจว
 อเหสุ^๑ อคฺคสาวิกา
 โโพธิ ตสฺส ภควโต
 อุมฺพโรติ ปวฺจจติ.

๒๘. "พระนกร (ของพระผู้มีพระภาคเจ้า
 โภณาคมนะพระองค์นี้) มีชื่อโสภวตี
 นกร มีพระบรมกษัตริย์พระนามว่า
 พระเจ้าโสภะ ครอบงำ ชะกุล
 ของพระสัมพุทธเจ้า เป็นตระกูลใหญ่
 อยู่ในพระนกรนั้น.

๒๙. ก็พระพุทฺธบิดานั้นเป็นพราหมณ์นามว่า
 ยัญญทัตตะ พระพุทฺธมารดาผู้ให้กำเนิด
 พระบรมศาสดาโภณาคมนะ มีนามว่า
 อุตตรา.

๓๐. พระภียยสเถระ (และ) พระอุตฺตร
 เถระ เป็นพระอัครสาวก พระเถระ
 ชื่อพระโสตุติชะเป็นพระอุปัฏฐากของ
 พระบรมศาสดาโภณาคมนะ.

๓๑. พระสมุทฺทาเถรี และพระอุตตราเถรี
 เป็นพระอัครสาวิกา ต้นไม้เป็นที่
 ประทับตรัสรู้ของพระผู้มีพระภาคเจ้า
 พระองค์นั้น ชาวโลกเรียกว่าอุมฺพร
 (มะเดื่อใหญ่).

^๑ ก. ภียโยโส.

^๒ ก. ยสฺสสินโน.

๓๑. อุกุจตุตเนน โส พุทฺโธ
 คีตฺตตฺถสมุคฺคโต
 อุกุคามุเข ยถา กมุพฺ^๑
 เหว รสีหิ มณฺธิโต.
๓๒. พระพุทธเจ้าพระองค์นั้น เมื่อกล่าว
 โดยส่วนสูง ทรงมีพระวรกายสูง
 ๓๐ ศอก ประทับด้วยพระรัศมี(งดงาม)
 เหมือนทองปากเบา ฉะนั้น.
๓๓. คีตฺตวสฺสสทฺสฺตานี
 आयु พุทฺธสฺส ทาวเท
 ทาวตา ติฏฺฐมาโน โส
 ตาเรสิ ชนตฺ พหุ.
๓๔. พระชนมายุของพระพุทธเจ้า ในกาล
 ครั้งนั้นสามหมื่นพรรษา เมื่อพระองค์
 ดำรงอยู่(เป็นเวลานาน)ถึงเพียงนั้น
 ใต้ทรงยังฝูงชนเป็นอันมากให้ขามพน
 (หวงแห่งตักหา บรรลุพระนิพพาน)
 แล้ว.
๓๕. ฌมฺมเจตฺยิ สฺมฺมสฺเสตฺวา^๒
 ฌมฺมทฺสฺสวិภูติตฺ
 ฌมฺมปฺปผลุพฺ ิ กตฺวา
 นิพฺพุโต โส สฺสาวโก.
๓๕. พระองค์พร้อมทั้งพระสาวกทรงก่อตั้ง
 ขึ้นแล้วซึ่งพระเจตีย์ คือ พระธรรม
 (โพธิปักขิยธรรม ๓๗)อันประทับแล้ว
 ด้วยธงแผ่นผ้า คือพระธรรม(อริยสัจ
 ๔) ทรงรอยกรองแล้วซึ่งพวงมาลัย
 ดอกไม้ อันล้วนแล้วด้วยพระธรรม
 เสด็จสู่พระนิพพานแล้ว.

^๑ ก. คมพ.

^๒ ฉ. ฌมฺมเจตฺยิ, ก. ฌมฺมเจตฺยิ สฺมฺมสฺเสตฺวา.

๕๐. มหาวิลาโส ตสฺส ชโน
 สิริธมฺมปฺปกาสโน
 สพฺพํ ตมนฺตรหิตํ
 นนุ วิตฺตํ สพฺพสงฺขารํ"ติ.

๕๐. ชน (คือพระสงฆ์สาวก) ของพระผู้มี-
 พระภาคเจ้าพระองค์นั้น ซึ่งเป็นผู้มี
 ความมั่งคั่งอย่างมาก(ด้วยอิทธิฤทธิ์)
 และพระบรมศาสดา ผู้ทรงประกาศ
 พระธรรมอันมีลึกลับ (คือโลกุตระธรรม)
 ทั้งหมดนั้นได้อันตรธานไปแล้ว สังขาร
 (สิ่งที่ปัจจัยปรุงแต่ง) ทั้งหมดเป็นของ
 วางเปล่า (คือไม่เที่ยง ตั้งอยู่ไม่ได้
 ไม่เป็นแก่นสาร) มิใช่หรือ."

ตตฺถ อุกฺกามุ^๑เชติ กมฺมารุ^๒ทฺธเน.
 ยถา กมฺพฺพติ สุวณฺณนิกขํ วย. เอวํ
 รัสสีหิ มณฺธิ^๓โตติ เอวํ รัสสีหิ ปฏิมณฺธิ^๔โต
 สมลฺกโต. ธมฺมเจตียํ สมุสเสตฺวา^๕ติ
 สตฺตตฺตฺตีสโพิธิปฺกขียธมฺมมยํ เจตียํ
 ปตฺติฏฺฐา เปตฺวา. ธมฺมทฺสฺส^๖วิภูสิตนฺติ
 จตฺสจฺจธมฺมปฏากวิภูสิตํ. ธมฺมปฺปคฺคฺหิ^๗
 กตฺวา^๘ติ ธมฺมมยปฺปคฺคฺมาลา^๙คฺคฺหิ กตฺวา.
 มหาชนสฺส วิปสฺสนาเจตียงฺคณฺเ จิตฺสฺส
 นมสฺสนตฺถาย ธมฺมเจตียํ ปตฺติฏฺฐา เปตฺวา
 สฺสวากสฺสโม สตฺถา ปรีนินฺพพายี^{๑๐}ติ อตฺถโถ.

บรรดาบทเหล่านั้น คำว่า ปากเบา
 ได้แก่ เตาไฟของนายช่างทอง. สอนบทว่า
ยถา กมฺพ แปลว่า คุณหนึ่งทองนิกขะหนึ่ง
 (นิกขะ ๑ = หนัก ๕ สุวณฺณะ). บาทพระคาถา
 ว่า เอวํ รัสสีหิ มณฺธิโต แปลว่า ประดับคือ
ตกแต่งด้วยพระรัศมี เหมือนนั้นนั้น. บาท
 พระคาถาว่า ทรงก่อตั้งขึ้นแล้วซึ่งพระเจตีย
คือพระธรรม ความว่า ทรงประดิษฐาน
พระเจตียที่สำเร็จด้วยโพธิปักขิยธรรม ๓๗
ประการ. บาทพระคาถาว่า อันประดับแล้ว
ด้วยธงแผ่นผ้าคือพระธรรม ความว่า อัน

นางฮารบับสกอร์ สัจจเทพ
 อุตฺตกุศลให้คณฺยา

มหาวิลาโสติ มหาอิทธิวิลาสปุตโต. ประทับด้วยธงแผ่นผ้าคือสังฆกรรม ๕. บาท-
ตสฺสาติ ตสฺส ภควโต. ชโนติ พระคาถาว่า ธมฺมปุพฺพคฺคิ กถฺวา ความว่า
 สาวกชโน. สิริธมฺมปุพฺพกาสนโนติ โลกุตฺตร- ทรงรอยกรองพวงมลัยดอกไม้อันล้วนแล้ว
 ธมฺมปุพฺพกาสนโน โส ภควา จ สัพฺพ ด้วยพระธรรม. อธิบายว่า พระบรมศาสดา
 ตมนฺตรหิตนฺติ อตฺถโถ. พร้อมด้วยพระสงฆ์สาวก ทรงประดิษฐาน
 พระเจดีย์คือพระธรรมไว้มาก่อน เพื่อต้องการที่จะ
 ใหมมหาชนผู้ที่ยืนอยู่ ณ ลานพระเจดีย์คือ
 วิปัสสนาไดนมัสการเสร็จแล้ว เสด็จสู่ปริ-
 นิพพาน. บทว่า มีความงามยิ่งใหญ่ ความว่า
 ถึงความงามด้วยมหิทฺธิฤทฺธิ์. บทว่า ตสฺส
 คือ ของพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น.
 บทว่า ชโน ได้แก่ ชนผู้เป็นพระสาวก.
 บาทพระคาถาว่า ทรงประกาศพระธรรมอัน
มีสิริ ความว่า และพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้ทรง
 ประกาศโลกุตตรธรรมพระองค์นั้น ทั้งหมดนั้น
 ได้อันตรธานหายไปแล้ว.

๑ สุเชน โภฌาคมนโน คตาสโว
 วิกามปาลมโน มเหสี
 วเน วิเวเก สิรินามเชยเย
 วิสุทฺธวํสาคมนโน วลีตฺถ?

พระมเหสีเจ้าโภฌาคมนะ พระองค์
 ทรงเป็นผู้ปราศจากอาสวะ ทรง
 ปราศจากกาม และเสด็จมา (เพื่อ
 ประโยชน์แก่อกุล) แก่เหล่าสัตว์
 เสด็จมาสู่วงศ์อันบริสุทธิ์ ได้ประทับ
 อยู่แล้วในป่าอันเป็นที่วิเวก มีนามอัน
 เป็นสิริ ด้วยความสุขสำราญ.

เสสคาตาสุ สัพพตฺถ ปากฺกเมวาตี.

ในบททั้งปวง ในพระคาถาที่เหลือทั้งหลาย
 ปราบกฏความซัดอยู่แล้ว ดังนี้แล.

โภฌาคมนพุทธวํสวณฺณนา นิฏฺฐิตา.

พรรณนาพระโภฌาคมนพุทธวงศ์ จบ.

นิฏฺฐิตโต เตวีสติโม พุทฺธวํโส.

จบพุทธวงศ์ที่ ๒๓.

๑-๑ โป. เขตถนุตเร อัย คาทา นตฺถิ.

๒๖. กสุสปุทรวัดวณณา ๒๖. พรรณนาพระกัสสปุทวงศ์

โกณฑาคมนัสส ปน ภควโต หนึ่ง ในกาลต่อจากพระผู้มีพระภาค-
 อปรภาเค ตสฺส สาสเน จ อนุตฺตริเต เจาโกณฑาคมนะ และเมื่อพระศาสนาของ
 ที่สวสฺสสหัสสาयกา สตุตา อนุปุพฺเพน พระองค์อันตรธานหายไปแล้ว พวกสัตว์ที่มี
 ปริหายิตฺวา ทสวสฺสสาयกา หุตฺวา ปุน อายุสามหมื่นปี ก็มีอายุเสื่อมถอยโดยลำดับ
 วหฺมิตฺวา อปริमितายุกา หุตฺวา ปุน (จนกระทั่ง) มีอายุแค่ ๑๐ ปี (และ) มีอายุ
 อนุปุพฺเพน ปริหายิตฺวา วิสฺตึวสฺส- เจริญขึ้นอีก (จน) นับไม่ถ้วน เมื่อสัตว์
 สหฺสฺสาयเกสุ สตุเตสุ ชาเตสุ อเนก- ทั้งหลาย มีอายุเสื่อมถอยลงโดยลำดับอีกจน
 มนุสฺสโป^๑ กสุสโป นาม สตุตา โลก เหลือสองหมื่นปี ได้มีพระบรมศาสดาพระ-
 อุตฺปาที^๒ นามว่า กัสสปะ ผู้ทรงปกเกล้ามนุษย์เป็น
 จำนวนมากอุบัติแล้วในโลก.

โส ปารมิโย ปุเรตฺวา ตฺสึตฺปุเร พระองค์ทรงบำเพ็ญบารมีทั้งหลาย ให้เต็ม
 นิพฺพตฺติตฺวา ตโต จวิตฺวา พาราณสีนคเร บริบูรณ์แล้วเสด็จไปบังเกิดในคฤทบุรี จุติ
 พุรหฺมทตฺตสฺส นาม พุราหฺมณสฺส จากคฤทบุรีนั้น แล้วทรงถือปฏิสนธิในครรภ์
 วิปฺลควฺวตฺติยา ธนฺวตฺติยา นาม พุราหฺมณฺิยา ของพราหมณ์ชื่อนางธนวดี ผู้มีคุณอันไพบุลย์

^๑ โป. อัย ปาโจ นตฺถิ.
^๒ ปรมตฺถโชติกา. ๒/๕๓ ปีฎฺเจปิ
 ปสฺสิตพฺพ.

นางฮารบินสกอร์ สัจจ เทพ
 อภิศกฺศลไต้คฺฆย้า

กัจฉิมิ ปฏิสันธิ คเหตฺวา ทสนฺนํ (ภริยา) ของพราหมณ์ ชื่อว่า พรหมทัตตะ
 มาสํ อจฺจเยน อสิปตฺเน มิคทาเย ในพระนครพาราณสี ครั้นครบกำหนดเทศกาล
 มาตุกัจฉิตโต นิภุมมิ. โศคฺตวเสณ ปนสฺส พระองค์ก็ประสูติจากครรภ์มารดา ณ ป่า
 "กัสสปกุมารโ"ติ นามมกฺสุ. อสิปตฺนมฤคทายวัน. พระญาติทั้งหลายได้
 ขนานพระนามพระกุมารนั้นว่า "กัสสปกุมาร"
 ตามโคตรสกุล.

โส เทว วสฺสสหฺสฺสานิ อการํ พระกุมารนั้น ทรงครองพราวาสวิสัยสิ้นกาล
 อชฺฌาวลี. หิสฺวา ยสฺวา สิริณฺนุโหติ สองพันปี. พระองค์ได้มีปราสาท ๓ หลัง
 ตสฺส ตโย ปาสาทา อเหตุํ. สุนฺนทา- คือหังสวปราสาท ยสวปราสาท สิรินันท-
 นามพฺราหมณิปปมุขานิ อฏฺจจตุตาฬิ สปราสาท. มีหญิงสี่หมื่นแปดพัน มีพราหมณ์
 อิตฺถิสหฺสฺสานิ ปจฺจุปฺภูจิตานิ อเหตุํ. ชื่อนางสุนันทาเป็นหัวหน้า เผ่าบ่าเรอ.

โส จตุตฺตาริ นิमितฺตานิ หิสฺวา พระกัสสปกุมารนั้น ได้ทอดพระเนตร
 สุนฺนทาย พฺราหมณิยา วิชิตเสเน นาม เห็นนิมิต ๔ (คือคนแก่ คนเจ็บ คนตาย
 ปุตุเต อุปนฺนเน อุปนฺนสฺสเวโค และบรรพชิต) เมื่อบุตรของนางสุนันทา-
 "มหาภินิภุมนํ นิภุมิสฺสามิ"ติ จินฺนเตสิ. พราหมณ์นามว่าวิชิตเสนกุมารเกิดแล้ว ทรง
 อถสฺส ปรีวิตกุกสมนฺนตฺรเมว ปาสาทิ เกิดความสังเวชดำริว่า "เราจักออกสู่
 กุลาจกุกมิว รมิตฺวา คคนตลมพฺภุกฺกนฺตฺวา มหาภิเนษกรรม." ขณะที่พระองค์ทรงนึกคิด
 ปรมรุจिरกรนิกรโ สรทสมยรชนิกรโ วิย อยู่นั่นเอง ปราสาทซึ่งแวดล้อมด้วยชาย
 ตาราคณปรีวฺโต อเนกนรตปรีวฺโต หลายน้อยคน จึงตั้งดวงรัชนีกร (พระจันทร์)

นางฮารปัสกอร์ สัจจเทพ

อุทิศกุศลให้คุณย่า

คคนตลมลงฺกโรนฺโต วิว ปุณฺณานุภาวํ ในฤดูสารท ซึ่งมีมวลรัศมีงามยิ่งอันหมุกดาว
 ปกาเสนฺโต วิว ชนฺนยนทฺทยานิ แวดล้อมก็ไคหมุนลอยขึ้นสู่ท้องฟ้า จุดหนึ่ง
 อากทฺฒนฺโต วิว รุกฺขคฺคานิ ปรี เป้นหมุนของช่างหมอ แลวดองลอยไปจุดตั้ง
 โสภยมาโน วิว จ คนฺตุวา นิโคธโรโพธิ์ ประดับท้องฟ้า (ในงาม) จุดประกายอยู่
 มชฺฌกตฺวา ภูมียํ ปตฺติภูจฺหิ. ซึ่งพระบุญญาภาพ จุดครามาซึ่งนัยนาและ

ดวงหทัยของชนทั้งหลาย และจุดว้ายังยอด
 ไม้ทั้งหลายในงามอย่างสูงสุด แลวดอง
 ประดิษฐานบนแผ่นดิน โดยมีต้นไทรอันเป็น
 ไม้โพธิ์พุดกษอยู่ท่ามกลาง.

อถ โพธิ์สตุโต มหาสตุโต ปจฺวิยํ
 ปตฺติภูจฺหิตฺวา เทวทศฺตํ อรหฺตฺตทฺชมาทาย
 ปพฺพชฺชิตฺวา ทสฺส นานฺนิกิตฺติโย ปาสาทา
 โอตริตฺวา อหฺตฺตคาวุตฺตํ มคฺคํ คนฺตุวา
 สปริวารา เสนาสนฺนิเวสํ กตฺวา
 นิสฺสึทฺสึ. ตโต อิตฺติปริจาริกเ จเปตฺวา
 สหาคตา สพฺเพ ปพฺพชฺชิตฺสึ.

ครั้งนั้นพระมหาสัตว์ผู้บรมโพธิสัตว์ ไต่เสด็จ
 ลงประทับบนแผ่นดิน ทรงถือเอาธงชัยของ
 พระอรหันต์ (คือผ้ากาสาขาวพัสดร์) ที่เทวดา
 ถวาย ทรงผนวชแล้ว. พวกหญิงพื่อนของ
 พระบรมโพธิสัตว์นั้น พร้อมทั้งบริวารก็พากัน
 ลงจากปราสาท เดินไปเส้นทางครึ่งคาวุต
 แล้วพากันตั้งกายประคุดกองทัพ พักอยู่แล้ว.
 ต่อแต่นั้น ชนที่มาพร้อมกัน ไต่พากันบวชหมด
 ทุกคนเว้นหญิงรับใช้ (เท่านั้น).

นางฮารยัณสกอร์ สัจจเทพ
 อุทิศกุศลให้คุณย่า

มหาปุริโส กิร สตุตทาหิ เตหิ
 ปริวโต ปธานจริยิ จริตฺวา วิสาข-
 ปุณฺณมาย สุนนฺทายนาม พุราหฺมณิยา ทินฺนํ
 มธฺปายาสํ ปรีภูณฺชิตฺวา ขทิวเรน
 ทิวาวิหาริ กตฺวา สายณฺหสมเย โสเมน
 นาม ยวปาลเกน อุปนีตา อญฺจ
 คิณฺมุจฺจโย คเหตฺวา นิโคธฺโพธิ
 อุปนฺนตฺวา ปญฺจทสฺสทฺถายามวิตฺถตํ
 คิณฺสนฺธํ สนฺธริตฺวา ตตฺถ นิสิตฺติตฺวา
 อภิสฺมฺโพธิ ปาปฺณิตฺวา "อเนกชาติสํสาริ
 ๙เปฯ ตณฺหานิ ขยมชฺชคคา"ติ อุทานิ
 อุทาเนตฺวา สตุตฺสตุตทาหิ วิตินาเมตฺวา
 อตฺตนา สห ปพฺพชิตานิ ภิกฺขุณิ โภภฺยิยา
 อุปนิสฺสยสฺมปฺตฺตี ทิสฺวา คคณตเลน
 คนฺตฺวา พาราณสียิ อสิปตเน มิคทาเย
 โอตฺริตฺวา เตหิ ปริวโต ตตฺถ ฐมฺมจกฺก
 ปวตฺเตสิ, ตทา วิสฺตียา โภภฺยิสฺสสํ
 ปจฺโม ฐมฺมาภิสฺมโย อโหสิ. เตน
 วุตฺติ :

ได้ทราบมาว่าพระมหาบุรุษอันบรรพชิต
 เหล่านั้นแควลอมแล้ว ทรงบำเพ็ญเพียรอยู่
 หนึ่งสัปดาห์ ครั้นวันเพ็ญเดือน ๖ พระองค์
 เสวยขามธูปายาสที่นางพราหมณ์ชื่อสุนันทา
 ถวายแล้วประทับสำราญพระอิริยาบถ เวลา
 กลางวัน ฦ ป่าไม้ตะเคียน ครั้นเวลาเย็น
 ทรงรับญา ๘ ก่า ที่คนเฝ้านำข้าวเหนียว
 ชื่อโสมะ นอมเข้าไปถวาย แล้วเสด็จเข้า
 ไปยังไม้ไทรโพธิพฤกษ์ ปลูกเครื่องลาดซึ่ง
 เป็นหญ้า ยาวและกว้าง ๑๕ ศอก ลงแล้ว
 ประทับนั่งบนหญ้าที่ปลูกนั้น ทรงบรรลุพระ-
 อภิสัมโพธิญาณ แล้วทรงเปล่งพระอุทานว่า
 "เราตถาคตเวียนตายเวียนเกิด นับชาติไม่
 ถวน ฯลฯ เราตถาคต ได้ถึงความสิ้นไป
 แห่งตัณหาทั้งหลายแล้ว" ดังนี้ แล้วประทับอยู่
 (ณ ที่นั้น) ๑ สัปดาห์ ครั้นพระองค์ทรงเห็น
 ธรรมเป็นอุปนิสัยสมบัติของพวกภิกษุภิกษุณีหนึ่ง
 ที่บวชพร้อมกับพระองค์ จึงเสด็จไปทาง
 ท้องฟ้าแล้วลง ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน
 แขวงเมืองพาราณสี ทรงมีภิกษุเหล่านั้น
 แควลอมแล้วทรงประกาศพระธรรมจักร ฦ

นายสุธรรม - นางยุพา สัจญาณศรีสกุล และครอบครัว
 สร้างเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ป่าอิสิปตนมฤคทายวันนั้น, ในกาลนั้น
ธรรมาสัมมัฏครั้งแรกได้มีแล้วแก่เทวดาและ
มนุษย์สองหมื่นโกฏิ. ด้วยเหตุนี้ พระผู้มี
พระภาคเจ้าจึงตรัสคำเป็นพระคาถา(ประ-
พันธ์)ว่า :

๑. "โกณาคมนสฺส อปเรน
สมฺพุทฺโธ ทฺวิปทุตฺตโม
กสฺสโป นาม นาเมณ^๑
ธมฺมราชา ปภงฺกโร.

๑. "ในกาลต่อจาก พระโกณาคมนพุท-
เจ้า ได้มีพระสัมพุทเจ้า เมื่อกล่าว
โดยพระนาม มีพระนามว่า กัสสปะ
ทรงเป็นผู้สูงสุดในบรรดาสัตว์วิบาท
(สัตว์สองเท้า)ทั้งหลาย ทรงเป็น
พระธรรมราชา ทรงกระทำแสง-
สว่างให้เกิดขึ้น.

๒. สณฺณทฺธิตฺ^๒ กุลมฺลํ
พหฺวนฺนปानโกชนํ^๓
ทตฺวาน ยาจเก^๔ ทานํ
ปุริยิตฺวาน มานสํ

๒. พระมหาบุรุษ ทรงสละแล้วซึ่งทรัพย์
มีค่าของตระกูล (คือเรือนและกอง
โกศกระบี่ไม้ถวน) ทรงให้ขาว น้ำ
และโภชนะมากมายเป็นทานแก่ยาก

๑. โคตฺเตน.
๒. พุทฺธวํส. ๓๓/๕๓๘ ส ฉทฺธิตฺ.
๓. พหฺนํ ปาณปุชิตฺ.
๔. ทายเก.

นายสุธรรม - นางยุพา สัจญาณศรีสกุล และครอบครัว
สร้างเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

มธุรัตถวิไลสินี บ. - ท. ๒ - ๒๕

อุสโกวาฬก^๑ เกตุวา
ปตุโต สมโพธิมุตตม^๑.

ทั้งหลาย ทรงยังพระมนัสให้เต็ม
เปี่ยมแล้ว ทรงทำลาย(เครื่องผูกคือ
เรื่อน) กุจโคอุสภ ทำลายคอก ทรง
บรรลुพระสัมโพธิญาณอันสูงสุดแล้ว.

๓. ธรรมจุกัก ปวตุเตนุเต
กสฺสเป โลกนายเก
วิสโกฏิสหสฺสานัน
ปจมาภิสมโย อหุ^๑ติ.

๓. ในคราวที่ พระบรมโลกนายกักัสสะปะ
ทรงประกาศพระธรรมจักร ปฐมอภิ-
สมัยได้มีแล้วแก่เทวดาและมนุษย์สอง
หมื่นโกฏิ."

ตตุถ สณฺขทฺทิตฺตนิคฺคิ ฉทฺทิตฺตํ อุษณฺธิคฺคํ
ปริจฺจตุตฺตํ. กุหลุมฺลนฺติ กุหลมฺรํ, อปริมิต-
โกคกขณฺธํ อเนกโกฏิสหสฺสชฺชนสณฺจยํ
ทสฺสตนยนภวนสฺทิสโกคํ อติทุจฺจชฺชํ ทิณฺมิว
ฉทฺทิตฺตนิคฺคิ อตุโถ. ยาจเกติ ยาจกานัน
ทตฺวา. อาฟกนฺติ โควช^๒, ยถา อุสโก
โควช^๒ ภินฺทิตฺวา ยถาสุขํ อิจฺฉิตฺตญฺจานัน
ปาปณาติ, เอวํ มหาปุริโสปิ เกทพฺพณฺณัน
ภินฺทิตฺวา อภิสมฺโพธิ ปาปณฺธิติ อตุโถ.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า สณฺขทฺทิตฺตํ
แปลว่า ทรงทิ้งแล้ว คือทรงละทิ้ง ไตแก่
ทรงสละแล้ว. บทว่า กุหลุมฺล คือ(ทรัพย์อัน
เป็น)หลักฐานของตระกูล, อธิบายว่า ทรง
ละทิ้งกองโภคะที่นับประมาณมิได้ ที่สั่งสมไว้
หลายพันโกฏิ เป็นโภคสมบัติเช่นกับสมบัติ
ของท้าวสหัสสนัยน์ที่บุคคลละทิ้งไต่ยากยิ่ง ให้
เป็นคูกหนึ่งหน้. บทว่า ยาจเก ความว่า
ทรงให้(ทาน) แก่ยากทั้งหลาย.

^๑ ฉ. อ. อุสโกวา อ่าฬก.
^๒ ฉ. โควจ.

บพว่า อาพัก แปลว่า คอกวัว, อธิบายว่า
โคสุภทำลายคอกวัวแล้ว ลูถึงสถานที่ที่ตน
ปรารถนาตามสบายฉันใด, แม้พระมหาบุรุษ
ก็เหมือนฉันนั้น ทรงทำลายกิเลสเครื่องผูก
คือเรื่อนแล้ว บรรลุพระอภิธรรมโพธิญาณ.

ปุณ จตุมาลี ชนปทจาริกั จรมาเน
สตุถริ ทสโกฏิสหัสสานั ทุติโย อภิสมโย
อโหสิ. ยทา ปน สุนทรนครทวาเร
อสนรูกขมุเล ยมกปาฏิหาริยั กโรนุโต
ธมมึ เทเสสิ, ททา ปญจนัน
โกฏิสหัสสานั ตติโย อภิสมโย อโหสิ.

เมื่อพระบรมศาสดาเสด็จจาริกไปใน
ชนบทตลอด ๔ เดือน. อภิสมัยครั้งที่ ๒
ได้มีแล้วแก่เทวดาและมนุษย์หมื่นโกฏิ อนึ่ง
เมื่อครั้งพระองค์ทรงทำพระยมกปาฏิหาริยัที่
โคนไม้ประดู่ใกล้ประตูสุนทรนคร ทรงแสดง
ธรรมนั้น, อภิสมัยครั้งที่ ๓ ได้มีแล้วแก่
เทวดาและมนุษย์ห้าพันโกฏิ.

ปุณ ยมกปาฏิหาริยั กตวา สุริปุทรมิ-
ภวเน ตาวตีสภวเน สุธมมา นาม
เทวสภา อตุถิ, ตตุถ นิสีทิตวา อตุถโน
มาตรึ ธนวัตเทวี ปมุขั กตวา
ทสสหัสสิโลกธาตยา เทวตานั อนุคคห-
กรณตุถั สตุตปุปกรณ์ อภิธมมปิฏกั
เทเสนโต ตีณิ เทวตาโกฏิสหัสสานิ
ธมมามตึ ปาเยสิ. เตน วุตตึ :

ครั้งพระองค์ ทรงกระทำพระยมกปาฏิหาริยั
แล้ว (เสด็จขึ้นไป) ประทับนั่ง ณ เทวสภา
ชื่อสุธัมมา ซึ่งมีอยู่ในภพชั้นดาวดึงส์ อันเป็น
ภพที่เหล่าอสูรครอบครองได้โดยยาก, ทรง
แสดงพระอภิธรรมปิฎก ๑ คัมภีร์ เพื่อทรง
กระทำการอนุเคราะห์เหล่าเทวดา ในหมื่น
โลกธาคู มีพระนางธนวัตเทวี พระมารดา
ของพระองค์เป็นหัวหน้า ทรงยังเทวดาสาม

นายสุธรรม - นางยุพา สัจญาณศรีสกุล และครอบครัว
สร้างเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

มธุรัตถวิไลสิน ม. - พ. ๒-๒๕

พันโกฏิให้ดมอมตธรรมแล้วอีกครั้ง. ด้วย
เหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสคำเป็น
พระคาถา(ประพันธ์)ว่า :

๔. "จตุมาลี ยथा พุทฺโธ
โลเก จรติ จาริกํ
ทสโกฏิสหัสสานํ
ทุตติยาภิสมโย อหุ.

๕. ยมกํ วิภุพฺพนํ กตฺวา
ฌาณธาคูํ ปกิตฺตยิ
ปญฺจโกฏิสหัสสานํ
ตติยาภิสมโย อหุ.

๖. สุตฺตมฺมา เทวปฺุเร^๑ รฺมฺเม
ตตฺถ ฐมฺมํ ปกิตฺตยิ^๒
ตีณิ โกฏิสหัสสานิ^๓
เทวานํ โปธยิ ชิน.

๔. "เมื่อครั้งพระพุทธเจ้า เสด็จจาริกไป
ในโลกตลอดระยะเวลา ๔ เดือน
อภิสมัยครั้งที่ ๒ ได้มีแล้วแก่เทวดา
และมนุษย์หมื่นโกฏิ.

๕. (เมื่อครั้ง) พระพุทธองค์ทรงกระทำ
ยมกปาฏิหาริย์ แสดงฤทธิ์ต่าง ๆ แล้ว
ทรงประกาศพระญาณธาคู (คือสภาวะ
แห่งพระสัมพันธัญญตญาณ) อภิสมัยครั้งที่ ๓
ได้มีแล้วแก่เทวดาและมนุษย์ห้าพันโกฏิ.

๖. สุตฺตมฺมาสถามีอยู่ในเทวบุรี (คือ
สวรรค์ชั้นดาวดึงส์) อันนารินรมย์
พระชินเจ้า ทรงประกาศพระอภิธรรม
ในสุตฺตมฺมาสถานนั้น ทรงยังเทวดา
ทั้งหลายสามพันโกฏิให้ตรัสรู้แล้ว.

^๑ ก. สุตฺตมฺ เทวปฺุเร.

^๒ อี. ปกาสยิ.

^๓ ตีณิ โกฏิสหัสสานิ (อฏฺฐกถาย).

๑. นรเทวสุต ยุกุขสุต
อปเร จ ฐมมเทสเน
เอเตสานัน อภิสมยา
คณนาโต อสงฺขิยา^๑ติ.

๑. และ เมื่อครั้งทรงแสดงธรรมอื่นอีก
โปรดนรเทวยักษ อภิสมัยได้มีแล้วแก
เทวดาและมนุษย์เหล่านั้น ไม่อาจ
คณนานับได้."

ตตฺถ จตุมาสนฺติ จาตุมาเส.
อยเมว วา ปาโจ. จรฺตฺติ อจริ.
ยมกํ วิภูพฺพนํ กตฺวาติ ยมกปาฎิหาริย์
กตฺวา. ญาณธาคฺชนฺติ สัพพญฺญุตญฺญาณ-
สภาวํ. "สัพพญาณธาคฺชนฺติ"^๒ติปิ วทนฺติ.
ปกิตฺตยฺยิตฺติ มหาชนสุต ปกาเสสิ. สุธฺมมาติ
ทาวทีสภวเน สุธฺมมา นาม สภา อตฺถิ,
ตตฺถ นิตฺตีทฺตฺวาติ อตฺถโถ. ธฺมฺมนฺติ
อภิธฺมมํ.

บรรคาบทเหล่านั้น บทว่า จตุมาสน์
แปลว่า สิ้น ๔ เดือน. อีกอย่างหนึ่ง
พระบาลีก็อย่างนี้เหมือนกัน. บทว่า จรฺตฺติ
แปลว่า ไต่เสด็จไปแล้ว. บาทพระคาถาว่า
ยมกํ วิภูพฺพนํ กตฺวา แปลว่า ทรงทำ
พระยมกปาฎิหาริย์. คำว่า พระญาณธาคฺ
ไตแกสภาวะแห่งพระสัพพัญญุตญาณ. อาจารย์
บางพวกกล่าวว่า "พระญาณธาคฺ^๕ทั้งหมด"
คั้งนี้ก็มี. คำว่า ทรงประกาศ คือ ทรง
ประกาศแกมหาชน. บทว่า สุธฺมมา ความว่า
พระองค์ทรงประทับนั่ง ณ สภาชื่อสุธรรมมา
ที่มีอยู่ในภพชั้นดาวดึงส์. คำว่า ธรรม
ไตแก พระอภิธรรม.

^๑ ก. อภิสมโย.
^๒ ม. สจฺจญาณ.

นายสุธรรม - นางยุพา สัจญาณศรีสกุล และครอบครัว
สร้างเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

มธุรัตถวิลาสินี ม.-พ.๒-๒๕

ตทา กิร อานุกาวิชิตนรเทโว
 นรเทโว นาม มหเสกโข เทภูจ
 วุตตนรเทวยกโข วิย มหิทธิโก ยกโข
 อโหสิ. โส ชมพูทีเป เอกสุมิ นคร
 รณโณ ยาทีล รัมป์, ตาทีล รัมปฏจ
 สรกุตตี นิมนิตวา ต ราชาน มาเรตวา
 ขาทิตวา สหอนเตปุร รชช ปฏิปชชิตวา
 อปริमितมัสโกชโน อโหสิ.

โส กิร อิตฺติธฺตโต จ อโหสิ. ยทา
 ปน ต กุสลา เจกา อิตฺติโย "นาย
 อมหาก ราชา, อมนุสโส เอโส"ติ
 ชานนติ, ตทา โส ลชฺชิตโต หุตวา
 ตา สพพา ขาทิตวา อณฺณ นคร
 ปฏิปชชติ. เอวเมว โส นรเทวยกโข
 มนุสเส ภกฺขยนโต ยทา สุนทรนคฺรามโข
 อคมาสิ, ตทา ต ทิสฺวา นครวาสิโน

ได้สดับมาว่า ในครั้งนั้น ยักษ์ผู้มี
 กึกก้องใหญ่ชื่อนรเทวะผู้เป็นนรเทพ(ราชา)
 ผู้พิชิตด้วยอานุภาพ ผู้มีอิทธิฤทธิ์มาก ดุจ
 นรเทวะยักษ์ดังกล่าวในบทหลัง. ยักษ์นั้นได้
 จำแลงรูป และสัณฐาน นำเสียง และกิริยา
 ทาทาง ให้คล้ายพระรูปของพระราชาใน
 เมือง ๆ หนึ่ง ในชมพูทวีป แล้วมาพระราชา
 พระองค์นั้นเคี้ยวกินเสียง แล้วครองราช-
 สมบัติพร้อมทั้ง (ชนทั้งหลาย) ภายในเมือง
 จึงเป็นยักษ์ที่มีเนื้อ(มนุษย์)บริ โภคนับจำนวน
 มิได้.

ได้ยิวว่านรเทวะยักษ์นั้นเป็นนักเลงหญิงด้วย.
 ก็พวกหญิงที่ฉลาดเฉียบแหลมรู้(ทัน)นรเทวะ-
 ยักษ์นั้นว่า "นี่มิใช่พระราชาของพวกเรา,
 ผู้นี้เป็นอมมนุษย์" คังนี้เมื่อใด, เมื่อนั้น
 นรเทวะยักษ์นั้นก็เกิดความอายจึงเคี้ยวกิน
 หญิงเหล่านั้นทั้งหมด แล้วไปครองพระนคร
 แห่งอื่น. นรเทวะยักษ์นั้น กินมนุษย์ทั้งหลาย
 เป็นกษัตริย์อยู่อย่างนี้แล ได้บายหน้าไปทาง

นายสุธรรม - นางยุพา ศึกษาศาสตรีกุล และครอบครัว
 สร้างเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

มนุสฺสา มรณภยตฺชฺชิตฺตสนฺตาสา สกนฺครโต
 นิภฺยมิทฺวา ตโต ตโต ปลายีสุ.

สุนทรนกรแล้วเมื่อใด, เมื่อนั้นพวกมนุษย์
 ชาวพระนครพอเห็นยักษ์นั้นเข้าก็พากันสะอึก
 เพราะถูกมรณภัยคุกคามจึงออกจากพระนคร
 ของตน (รีบ) หนีไปจากที่นั้น ๆ.

อต เต มนุสฺเส ปลายมาเน
 ทิสฺวา กสฺสปทสฺพลอ ตสฺส นรเทวสฺส
 ยกฺขสฺส ปุรโต อฏฺฐาลิ. นรเทโว
 เอว เทวเทวํ จิตฺ ทิสฺวา วิสฺสรํ โฆรํ
 นาทํ นทิตฺวา ภควโต ภยํ อุปฺปาเทตุ
 อสฺสโกนฺโต ตํ สรณํ คนฺตฺวา ปณฺหํ
 ปุจฺฉิ, ปณฺหํ วิสฺสชฺเชตฺวา ตํ ทเมตฺวา
 ธมฺเม เทลียมาเน สมฺปตฺตานํ นรมรานํ
 คณฺนปถาศิตานํ อภิสฺมโย อโหสิ. เตน
 วุตฺตํ "นรเทวสฺส ยกฺขสฺสา"ติอาทิ.
 ตตฺถ อปเร ธมฺมเทสเนติ อปรสฺมิ
 ธมฺมเทสเน. เอเตสํ นติ เอเตสํ.
 อยเมว วา ปาโจ.

ลำดับนั้น พระกัศปทศพล ได้ทอด
 พระเนตรเห็นฝูงมนุษย์เหล่านั้น กำลังหนีไป
 อยู่จึงได้ประทัยยืนเบื้องหน้านรเทวยักษ์นั้น.
 นรเทวยักษ์พอเห็นพระองค์ ผู้ประเสริฐกว่า
 เทวดาประทัยยืนอยู่อย่างนั้น จึงแผดเสียง
 ร้องกรีดอันฟังกลัว (แต่) เมื่อไม่อาจที่จะ
 ยั้งความกลัวให้เกิดขึ้น แก่พระผู้มีพระภาค-
 เจ้าได้ จึงได้ถึงพระองค์เป็นที่พึ่ง แล้วทูล
 ถวายปัญหา, เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแก้
 ปัญหา ทรงทราบนรเทวยักษ์นั้นแล้ว ทรง
 แสดงธรรมอยู่ อภิสมัยได้มีแล้วแก่มนุษย์และ
 เทวดาที่มาประชุมกัน เหลือที่จะคณนานับได้.
 ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสคำ
 เป็นพระคาถา (ประพันธ์) ว่า "โปรด
นรเทวยักษ์" เป็นต้น. บรรดาบทเหล่านั้น

บาทพระคาถาว่า อปเร ธรรมเทศเน แปลว่า
ในคราวที่พระองค์ทรงแสดงธรรมอีกคราว-
หนึ่ง. บทว่า เอเตสานิ แปลว่า แกมมนุษย์
เป็นต้นเหล่านั้น อีกอย่างหนึ่ง พระบาลี
ก็อย่างนี้เหมือนกัน.

ตสฺส ปน กสฺสปภควโต เอโกว
สาวกสนฺนิปาโต อโหสิ. พาราณสีนคเร
ปุโรหิตปุตุโต ติสฺโส นาม อโหสิ.
โส กสฺสปสฺส โภชิตตฺตสฺส สรีเร
ลกฺขณสมฺปตฺติ ทิสฺวา ปิตุโน ภาสโต
สุตฺวา "นิสฺสํสยํ เอโส มหาภินิกฺขมณํ
นิกฺขมิตฺวา พุทฺโธ ภวิสฺสตี, เอตสฺสาหํ
สนฺติเก ปพฺพชิตฺวา สํสารทฺทุกฺขโต
มฺจฺจิสฺสํสามิ"ติ จินฺเตตฺตฺวา สุตฺตมฺนิกณฺวณฺตํ
หิมวณฺตํ คนฺตฺวา ตาปสฺสปพฺพชฺชํ ปพฺพชฺชํ.
ตสฺส ปริวารภูตานิ วิสตีตาปสฺสสฺสหานิ
อเหตุ.

อนึ่ง สาวกสนนิบาตของพระผู้มีพระ-
ภาคเจ้ากัสสปะพระองค์นั้น ได้มีครั้งเดียว
เท่านั้น. ในพระนครพาราณสีได้มีบุตรของ
ปุโรหิตชื่อว่า ติสสะ. บุตรของปุโรหิตนั้น
ได้เห็นความถึงพร้อมแห่งพระ (มหาปุริส)
ลักษณะ ในพระสรีระของพระกัสสปบรมโพธิ-
สัตว์ (ทั้ง) ได้ยินคำที่บิดากล่าว จึงคิดว่า
"พระกัสสปกุมารนี้ จักออกกลุ่มหาภิเนษกรรมณ
แล้ว เป็นพระพุทฺธเจ้าโดยไมตองสงสัย,
เราบวชในสำนัก ของพระกัสสปกุมารนี้แล้ว
จักพ้นสังสารทุกข์ได้" ดังนี้แล้ว จึงไปยัง
หิมวันตประเทศที่มีหมู่พระมุนีผู้บริสุทธิ์ แล้ว
บวชเป็นตาบส. พระคาบสนั้นได้มีตาบส
สองหมื่นเป็นบริวาร.

นายรามินเคอร์ซิงท์ - นางฮัรวินเคอร์กอร์ สัจญาณศรีสกุล
สร้างเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

โส อปรภาเค "กัณฐปกุมารโ นิกุขมิตุวา ในกาลต่อมาพระดาบสนั้นได้สัปดาห์ว่า "พระ-
 อภิสัมโพธิ์ อนุปุตโต"ติ สุตฺวา กัณฐปกุมารเสด็จออก (มหาภิเนษกรมณ์)
 สปริวาโร อากนฺตุวา กัณฐปสฺส ภควโต บรรลุพระอภิธรรมโพธิญาณแล้ว" จึงพร้อมทั้ง
 สนฺตึเก สปริวาโร เอหิกุขุปพฺพชฺชชย บิรवारพากันมาบวชกับพระผู้มีพระภาคเจ้า
 ปพฺพชิตฺวา อรหตฺตํ ปาปุณฺนิ. ตสฺมี กัณฐปด้วยเอหิกุขุบรรพชา ได้บรรลุพระ-
 สมากเม กัณฐโป ภควา มาฆปุณณมาญฺ อรหัตพร้อมทั้งบิรवारแล้ว. พระผู้มีพระภาค-
 ปาติโมกฺขํ อุทฺทิสฺสิ. เตน วุตฺตํ : เจากัณฐปะ ทรงแสดงพระปาติโมกข์ใน
 สมากมนั้น ในวันเพ็ญเดือนมาฆะ. ด้วย
 เหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสคำเป็น
 พระคาถา(ประพันธ์)ว่า :

๘. "ตสฺสาปิ เทวเทวสฺส
 เอโก อาสิ สมากโม
 ชีณาสวานํ วิมลानํ
 สนฺตจิตฺตาน ตาทินํ.
 ๙. วิสภิกุขุสฺสสฺสานํ
 ตทา อาสิ สมากโม
 อติกฺกนฺตภาวนฺตานํ^๑
 หิริสีเลน ตาทินนุ"ติ.

๘. "พระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ประเสริฐกว่า
 เทวดาแม่พระองค์นั้นได้มีการประชุม
 พระชีณาสพ ผู้ปราศจากมลทิน มีจิต
 สงบ ทรงตาที่คมเพียงครั้งเดียว.
 ๙. ครั้งนั้น ภิกษุสองหมื่นล้วนเป็นผู้ก้าว-
 ล่วงที่สุดภพแล้ว(คือเป็นพระอรหันต์)
 มีหิริและศีลเช่นเดียวกันได้มาประชุม
 กันแล้ว."

^๑ ก. อภิกุขุสฺสสฺสานํ.

ตตถ อติกนตทวนตานนติ
 อติกนตปุณฺณชฺชนโสตาปนฺนาทีนํ, สพุเพสํ
 ชีณาสวานเมวาติ อตุโธ. หิริสีเลน
ตาหิณนติ หิริยา จ สีเลน จ สทิสานํ.

บรรดาบทเหล่านั้น บาทพระคาถาว่า
ผู้กล่าววงที่สุกมลแล้ว ความว่า ผู้กล่าววง
 ปุณฺณชฺชนและพระโสตาปนฺนเป็นต้น, อธิบายว่า
 เป็นพระชีณาสพทั้งหมด. บาทพระคาถาว่า
หิริสีเลน ตาหิณ แปลว่า ผู้มีหิริและศีล
 เช่นเดียวกัน.

ตทา อมหากํ โภธิสตุโต โชติปาโล
 นาม มาณโว คิณฺณํ เวทานํ ปารกุ
 ภูมियญฺเจว อนตฺตลิกฺเข จ ปากโฏ
 ฆฏิการสฺส กุมภการสฺส สหาโย อโหสิ.
 โส เตน สหฺธิ สตุถารํ อุปสงฺกมิตฺวา
 ตสฺส ฌมฺมกถํ สุตฺวา ตสฺส สนฺติเก
 ปพฺพชฺช. โส อารทฺธวีริโย ตีณิ ปิฎฺฐานิ
 อุกฺคเหตฺวา วตฺตาวตฺตปฏฺธิปตฺติยา
 พุทฺธสาสนํ โส เภสิ. โสปี ตํ สตุถา
 พฺยาภาสิ. เตน วุตฺตํ :

ในกาลนั้น พระบรมโพธิสัตว์ของเรา
 ทั้งหลายเป็นมาณพชื่อโชติปาละ เรียนจบ
 ไตรเพท(ชั้นปรมาจารย์) มีชื่อเสียงปรากฏ
 ทั้งภาคพื้นดินและอากาศ เป็นสหายของนาย
 ช่างหม้อชื่อฆฏิการะ. โชติपालมาณพนั้น
 พร้อมด้วยสหายผู้นั้น เข้าไปเฝ้าพระบรม-
 ศาสดา พังพระธรรมกถาของพระองค์แล้ว
 บวชกับพระองค์. โชติपालภิกษุนี้ปรารภ
 ความเพียร เล่าเรียนพระไตรปิฎก ยังพระ-
 ศาสนาของพระพุทธเจ้า ไหวงามด้วยการ
 ปฏิบัติวัตรน้อยใหญ่. พระบรมศาสดาแมพระ-
 องค์นั้นได้ทรงพยากรณ์โชติपालมาณพนั้นแล้ว.

^๑ ฉ. วตตปฏธิปตติยา.

เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัส
 คำเป็นพระคาถา (ประพันธ์) ว่า :

๑๐. "อหํ ททา มาณวโก
 โชติปาโลติ วิสุสุโต
 อชฌายโก มนุทธโร
 ตินฺณํ เวทาน ปารคฺค."

๑๐. "ครั้งนั้น เราตถาคตเป็นมาณพ มีชื่อ
 ปรากฎาว่า โชติปาละ เป็นผู้คงแก่
 เรียน ทรงไว้มนต์ เรียนจบ
 ไตรเพท."

๑๑. ลกฺขณเณ อิติหาเส จ
 สธมฺเม ปารมี คโต
 ญมฺมนุตฺติกฺขเ กุสโล^๑
 กตวิชฺโช อนวโย^๒"

๑๑. เราตถาคตเป็นผู้ฉลาด เรื่องวิชา
 (และ) ได้รับความสำเร็จ ในการ
 ตรวจดูพื้นดินและอากาศ ถึงความ
 เป็นผู้สูงสุด (ชั้นปรมาจารย์) ใน
 คัมภีร์ลักษณะพยากรณ์ คัมภีร์อิติหาส
 และในขนบธรรมเนียมของพราหมณ์."

๑๒. กสฺสปสฺส ภควโต
 ฆฎิการโ นามุปฺภุสโก
 สคารโว สบฺปติสฺโส
 นิพฺพุโต ตติเย ผลเ."

๑๒. พระผู้มีพระภาคเจ้ากัสสปะ ทรงมี
 อุปัฏฐากชื่อว่า ฆฎิการะ (ท่าน) เป็น
 ผู้มีความเคารพ ยำเกรง ปรากฎา
 ชื่อเสียงแล้ว เพราะ(บรรลุ)ผลที่ ๓
 (คือเป็นพระอนาคามี).

^๑ โป. อี. ฉ. ญมนตสิกฺขกุสโล.

^๒ ก. สี. อี. อนามโย.

๑๓. อาทาย มั ฆฎีกาโร
 อุปคณฺฉิ กสฺสเป ชินฺ
 ตสฺส ฐมฺมํ สุณิตฺวาน
 ปพฺพชี่ ตสฺส สนฺติเก.

๑๔. อารทฺธวี่โร หุตฺวา
 วตฺตาวตฺเตสุ โกวิทฺ
 น กฺวจิ ปรีหายามิ
 ปุเรลลী ชินฺสาสน์.

๑๕. ยาวตา พุทฺธภณฺตี
 นวฺงคฺ สฺตฺถุสาสน์
 สพฺพํ ปรียานุณิตฺวาน
 โสภยี่ ชินฺสาสน์.

๑๖. มม อจฺฉริยํ ทิสฺวา
 โสปี พุทฺโธ วียากริ
 อิมฺมุหิ ภทฺทเก กปฺเป
 อยํ พุทฺโธ ภวิสฺสตี.

๑๓. ฆฎีกาโรอุปฐากไคพาเรตถาคคเตหา
 ไปเฝ้าพระชินเจ้ากัสสปะเรตถาคค
 ไคฟังธรรมของพระชินเจ้าพระองค์
 นั้นแล้ว ไคออกบรพชาในสำนักของ
 พระพุทธองค์.

๑๔. เรตถาคค เป็นผู้ปรารภความเพียร
 ฉลาดในการบำเพ็ญวัตรน้อยใหญ่ ไม่
 เสื่อม (ไม่ย่อหย่อน) ในข้อไหน ๆ
 ไคบำเพ็ญศาสนา(คือธรรม)ของพระ
 ชินเจ้าอย่างเต็มเปี่ยม.

๑๕. เรตถาคค ไคเล่าเรียนนวังคส์ตฺถุ-
 ศาสน์เท่าที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้อย่าง
 ครบถ้วน ไคยังพระศาสนาของพระ
 ชินเจ้าในหงดงามแล้ว.

๑๖. พระพุทธเจ้ากัสสปะ แม่พระองค์นั้น
 ทรงเห็นความอัศจรรย์ (คือสัมมา-
 ปฏิบัติ) ของเรตถาคคแล้ว ทรง
 พยากรณ์ว่า โชติปาละมานพนี้ จักเป็น
 พระพุทธเจ้าในภัทรกัปนี้.

^๑ ก. ปุเรมิ.

๑๗. อหุ กบิลวุทยา รมมา ๆเปฯ
 เหล่สาม ส่มมุขา อิมิ.

๑๗. พระตถาคตจักออกจากพระนครอันน่า
 รื่นรมย์ ชื่อกบิล ฯลฯ พวกเราจัก
 เกิดพร้อมหน้ากัน (ในศาสนา) ของ
 พระหนอพระพุทธเจ้าพระองค์นี้.

๓๐. ตสุสาปิ วจนํ สุตฺวา
 ภิชฺชโย จิตฺตํ ปสาทยี
 อุตฺตรี วตมธึฏฺจาสิ
 ทสฺปารมิปุริยา.

๓๐. เราตถาคตได้สดับพระคำรัสของพระ-
 พุทธเจ้ากัศปะแม่พระองค์นั้นแล้วได้
 บังเกิดจิตเลื่อมใสยิ่งนัก จึงอธิษฐาน
 พรตให้ยิ่งขึ้นเพื่อบำเพ็ญบารมี ๑๐ ให้
 บริบูรณ์.

๓๑. เอวมหํ สัสริตฺวา
 ปรีวชฺเชนฺโต อนาจรํ
 ทุกฺกรณฺจ กตฺมยฺหํ
 โโพธิยาเยว การณา"ติ.

๓๑. เราตถาคตท่องเที่ยวไปอย่างนี้ ละ
 เวณอนาจาร กระทำกรรมที่ทำได้
 ยาก เพราะเหตุแห่งพระโพธิญาณ
 เท่านั้น."

ตตฺถ ภุมฺมมนฺตลิกฺเข กุสฺโลติ
 ภูมิลิกฺขาสฺ จ^๒ อนฺตลิกฺเข สุ จ
 โชติจกฺกาจาเร โชติวิชฺชาย จ กุสฺโลติ

บรรดาบทเหล่านั้น บาทพระคาถาว่า
ภุมฺมมนฺตลิกฺเข กุสฺโล แปลว่า เป็นผู้ฉลาดใน
 การศึกษาพื้นที่ อากาศและวิชารูจักดวงดาว

^๑ ก. ทุกกรํ ปกต.

^๒ ส. อ. ภูมิปริกขาสฺ จ.

อตฺโถ. อุปฺภูจโกติ อุปฺภูจายโก. ในการโคจรไปตามจักรราศีของดวงดาว.
สฺปฺปติสฺโสติ สฺปฺปติสฺสโย. นิพฺพุโตติ บทว่า อุปฺภูจโก แปลว่า ผู้อุปัฏฐาก. บทว่า
วินีโต, วิสฺสุโต วา. ตฺติเย ผลฺเลติ สฺปฺปติสฺโส แปลว่า ผู้มีความยำเกรง.
 นิमितฺตสฺตฺตมฺมี, ตฺติเย ผลฺลาคิ มเหตุ นิพฺพุโตติ บทว่า นิพฺพุโต แปลว่า นำไปวิเศษ,
อฺกอยางหนึ่ง แปลว่า ปรากฏชื่อเสียง.
อตฺโถ. สฺอง บทว่า ตฺติเย ผลฺล เป็นนิमितฺตมฺมี
 (แปลว่า ในเพราะ), อธิบายว่า ปรากฏ
 ชื่อเสียง เพราะเหตุที่ท่านบรรลุผลที่ ๓
 (พระอนาคามีผล).

อาทายาติ มํ คเหตุ วา. วตฺตาวตฺเตสฺสุติ บทว่า อาทาย แปลว่า พาเรตถาคต.
ชฺุทฺทกฺวตฺตมฺหา วตฺเตสฺสุ. โกวิโทติ เตสํ บทว่า วตฺตาวตฺเตสฺสุ แปลว่า ในวัตรน้อย
ปุรณ กุสโล. น กฺวจิ ปริหา ยามิ ติ และวัตรใหญ่. คํว ฉลาค ไค แก
กฺวจิ ปิ สี เลสุ วา สมาธิ สมา ปตฺติ อา ที สุ ฉลาค ในการ ยัง วัตร เหล่านั้น ให้ เต็ม บริบูรณ์.
วา กตฺถ จิ กุ โต ปิ น ปริหา ยามิ, คํว ไม่ เสื่อม ใน ข้อ ไหน ๆ ความ ว่า
สพฺพ ตฺถ เม ปริหา นิ นาม น วิชฺช ตี ติ ไม่ เสื่อม (คือ ไม่ ย่อ หย่อน) ใน ศีล หรือ ใน คุณ
ที เปติ. "น โก จิ ปริหา ยามิ" ติ ปิ ปา โจ, มี สมาธิ และ สมาบัติ เป็น ต้น ข้อ ไหน ๆ คือ
โส เข ว ตฺโถ. แม่ แต่ ที่ ไหน ณ ที่ บาง แห่ง, ทรง แสดง ว่า
ขึ้น ชื่อว่า ความ เสื่อม (คือ ย่อ หย่อน) ของ
เร า ต ถ า ค ต ไม่ มี เลย ใน ที่ ทุก สถาน. พระ บาลี

ว่า "เราจะเป็นบุคคลไร ๆ (คือเป็นพระนวกมัชฌิมเถระ) ก็ตามยอมไม่เสื่อม (คือยอมไม่ประพฤตียอหยอน)." ดังนั้นก็มี, ความหมายก็อย่างเดียวกันนั้น.

ยาวตาทิ ปริจุเฉทวจนเมตฺ, ยาวตกนฺติ อตุโถ. พฺพุทฺถณฺณิตฺตฺนฺติ พฺพุทฺทวจนฺ. โสภยฺนฺติ โสภเสสิ ปกาเสสิ. มม อจฺจฺริยฺนฺติ มม สมนฺมาปฏฺิปปตฺตี อญฺเณหิ อสาธาธณฺ อจฺจฺริยฺ อพฺภุตฺ กสฺสโป ภควา ทิสฺวาติ อตุโถ. สํสริตฺวาติ สํสํเร สนฺธาวิตฺวา? อนาจรฺนฺติ อนาจารย์ อกตฺตพฺพฺ, อกรณฺิยฺนฺติ อตุโถ.

คำว่า ยาวตาทิ นี้ เป็นคำกล่าวกำหนด (จำนวน), ความว่า มีประมาณเพียงไร. บทว่า พฺพุทฺถณฺณิตฺตฺนฺติ ไคแก่ พระคํารัสของ พระพุทธเจ้า. บทว่า โสภยฺ แปลว่าให้งาม คือให้ปรากฏ. สองบทว่า มม อจฺจฺริยฺ (ซึ่ง ความอัครรรยของเรา) ความว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าพระนามว่ากัสสปะ ทรงเห็น สมนฺมาปฏฺิปปติของเราตถาคต อันน่าอัครรรย คือเหตุอันไม่เคยเกิด เกิดขึ้นแล้วที่ไม่ทั่วไป กับภิกษุเหล่าอื่น. บทว่า สํสริตฺวา แปลว่า ท่องเที่ยวไปในสังสาร(คือเวียนตายเวียนเกิด). บทว่า อนาจรฺ แปลว่า อนาจารย์ คือสิ่งไม่พึงกระทำ, อธิบายว่า อกรณฺิยฺกิจ (คือกิจที่ไม่ควรทำ).

๑ น. สํสริตฺวา.

๓๒. "นคร พาราณสี นาม
 กีกี นามาสี ขตุติโย
 วสเต ตตถ นคเร
 สมพุทฺธสฺส มหากุล."

๓๒. "พระนคร (ของพระผู้มีพระภาคเจ้า
 พระองค์นั้น) มีชื่อว่า พาราณสี
 มีกษัตริย์พระนามว่า พระเจ้ากีกี
 ครองราชย์ ตระกูลแห่งพระสัมพุท-
 ธิ์ เป็นตระกูลใหญ่อยู่ในพระนคร
 นั้น."

๓๓. พุราหฺมโณ พุรหฺมทตฺโตว
 อาสี พุทฺธสฺส โส ปิตา
 ธนวตี นาม ชนิกา^๑
 กสฺสปสฺส มเหสีโน."

๓๓. พระบิดาของพระสัมพุทฺธิ์นั้น
 เป็นพราหมณ์ มีนามว่า พรหมทัต
 พระมารดาผู้ให้กำเนิดพระมเหสีเจ้า
 กัสสปะมีนามว่านางธนวตี (พราหมณ์).

๓๔. ทิสฺโส จ ภารทฺวาไซ จ
 อเหตุ อคฺคสาวกา
 สพุพฺพิตฺโต นามุปฺภจฺจาโก
 กสฺสปสฺส มเหสีโน."

๓๔. พระทิสโสเถระ และพระภารทวาช-
 เถระ เป็นพระอัครสาวก พระ-
 อุปัฏฐากของพระมเหสีเจ้ากัสสปะ มี
 ชื่อว่า พระสัพพมิตตะ.

๓๕. อนุฬา อรุเวฬา จ
 อเหตุ อคฺคสาวิกา
 โพิธิ ตสฺส ภควโต
 นิโครฺธติ ปุจฺจติ."

๓๕. พระอนุฬาเถรี และพระอรุเวฬาเถรี
 เป็นพระอัครสาวิกา ต้นไม้เป็นที่
 ประทับตรัสรู้ของพระผู้มีพระภาคเจ้า
 พระองค์นั้น ชาวโลกเรียกว่านิโครธ
 (ต้นไทร).

^๑ ก. มาตา.

๔๐. สุมงคโล ฆฎิกาวโร จ
 อเหตุ อคคูปฎจกา
 วิชิตเสนา จ ฆททา จ
 อเหตุ อคคูปฎจิกา.

๔๑. อจจตตเนน โส พุทโธ
 วิสตีรตตคคโต^๑
 วิชชุลลฎจิว อากาเส
 จนุโทว กหปุริโต.

๔๒. วิสตีวสสสทสสานิ
 आयु तसस महेसिन
 तवता तिणुजमानो सो
 ता रेसि चनत्तं पหूं.

๔๐. สุมังคลคทหตี และฆฎิการคทหตี เป็น
 อัครอุปฎฐาก วิชิตเสนาอุบาสิกาและ
 ฆททาอุบาสิกา เป็นอัครอุปฎฐายิกา.

๔๑. พระพุทธเจ้าพระองค์นั้น เมื่อกล่าว
 โดยส่วนสูงมีพระวรกายสูง ๒๐ ศอก
 (ทรงงาม) เหมือนสายฟ้าแลบใน
 อากาศ (และ) เหมือนพระจันทร์
 เต็มดวง.

๔๒. พระชนมายุของพระมเหสีเจ้า พระ-
 องค์นั้นสองหมื่นพรรษา เมื่อพระองค์
 ดำรงอยู่ (เป็นเวลานาน) ถึง
 เพียงนั้น ก็ได้ทรงนำฝูงชนเป็นอัน
 มากให้ขามพน (หวังแห่งตัณหาบรรล
 พระนิพพาน) แล้ว.

^๑ ก. วิสตีรตตคคโต.

๔๓. ธรรมตพาก็ มาปยิตวา^๑
 สีสั ทตฺวา วิเลปน^๒
 ธรรมทุสฺสึ นีวาเสตฺวา
 ธรรมมालั วิภชฺชีย^๓.

๔๔. ธรรมวิมลมาทาสี
 จปยิตฺวา มหาชเน
 เกจิ นิพฺพานั ปตฺถเนตฺวา
 ปสฺสฺสนฺตุ เม อลงฺกริ.

๔๕. สีสกญฺจุกั ทตฺวาน
 ฌานกฺวจวมมิต^๓
 ธรรมจมฺมึ ปารุปีตฺวา
 ทตฺวา สฺนฺนาหฺมุตฺตมึ.

๔๓. พระองค์ ทรงสร้างสระน้ำคือพระ-
 (ปริยัติ) ธรรม ประทานเครื่อง-
 ลูบไล้คือ (จตุปาริสุทธิ) คือ ประทาน
 เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มคือ (หิริโอสตปั-
 ปะ) ธรรม ทรงจำแนกมัลลย์ดอกไม
 คือพระ (โพธิปักขีย) ธรรม.

๔๔. ทรงตั้งกระจกอันปราศจากมลทิน คือ
 พระธรรม (พระโสดาปัตติมรรค)
 ให้แก่มหาชนไว้แล้ว เมื่อชนพวกใด
 ก็ตามปรารถนาพระนิพพาน ก็จงพา
 กันมาดูเครื่องประดับของเราตถาคต
 เกิด.

๔๕. พระองค์ ประทานเสื้อเกราะอ่อนคือ
 คือ (ประทาน) เกราะ (เหล็ก)
 สำหรับสวมใส่คือฌาน (ประทาน)
 ผืนหนังคือพระธรรม (สติสัมปชัญญะ)

^๑ อ. มาเปตฺวา.

^๒ อ. วิราชีย.

^๓ ก. จมฺมิกั.

๔๖. สติผลกัม ทตฺวาน

ติขิณํ ฌาณกฺขณฺติมํ
ธมฺมชคฺควโร ทตฺวา
สีลสํสคฺคกมฺทหนํ.^๑

๔๗. เตวิชฺชาภฺยสนฺตี^๒ ทตฺวาน

อาเวฬุํ จตุโร ผลล
ฉฬภิญฺญาภรณํ ทตฺวา
ธมฺมปฺปผปิพฺนุชนํ.

โทหม (และประทาน) เสื่อเกราะถัก
(คือความเพียรประกอบด้วยองค์ ๔)
อย่างค้ำเขี่ยม (ให้สวมใส่).

๔๖. พระองค์ประทานโลกคือสติ(ประทาน)

หลาวคือญาณ(วิปัสสนาญาณ) อันคม-
กล้านี้ ประทานพระขรรค์อันประ-
เสร์ริฐ คือพระธรรม (ปัญญาใน
พระอริยมรรค) (ประทาน) ที่ล
(โลกุตระที่ล) อันเป็นเครื่องขำย
ทำลายเสียซึ่งความคลุกคลีด้วยกิเลส.

๔๗. พระองค์ ประทานเครื่องประดับ คือ

วิชชา ๓ (ประทาน) มาลัยสวม
ศีรษะ(เครื่องหมายแห่งชัยชนะ) คือ
ผล ๔ (มีโสดาปัตติผลเป็นต้น) ประ-
ทานเครื่องอาภรณ์ คือ อภิญญา ๖
(ประทาน) เครื่องประดับดอกไม้ คือ
พระธรรม(โลกุตระธรรม ๘).

^๑ ก. สีลสตุตฺตูปฺมทหนํ.

^๒ ก. เตวิชฺชาภฺยสนฺตี ทตฺวาน.

๔๘. สทุธมมปณฺฑทรจตุตฺถํ
ทตฺวา ปาปนินฺวารณํ
มาปยิตฺวาภยํ ๑ ๒ ๓ ๔
นิพฺพุโต โส สสาวโก.

๔๘. พระองค์ประทานเสวตฉัตร คือพระ-
ลัทธิธรรมเครื่องป้องกันบาป(ทั้งปวง)
ทรงบันดาลให้ดอกไม้ อันปราศภัย
ปรากฏ(คือมรรคมืองค์ ๘) พระองค์
พร้อมทั้งพระสาวกเสด็จสู่พระนิพพาน
แล้ว.

๔๙. เอโส หิ สมฺมาสมฺพุทฺโธ
อปปเมยฺโย ทูราสโท
เอโส หิ ธมฺมรตโน
สุวากุขาโต เอหิปสฺสโก.

๔๙. พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์นี้แล
ทรงมีพระคุณ จะพึงนับประมาณมิได้
ยากที่บุคคลจะเทียมถึง พระธรรม
รัตนะนั้นแล อันพระผู้มีพระภาคเจ้า
ตรัสไว้ดีแล้ว ควรเรียกให้มาดูได้.

๕๐. เอโส หิ สัมมรตโน
สุปฺปฏิปนฺโน อนุตฺตโร
สพฺพํ ตมนฺตรหิตํ
นनु วิตฺตา สพฺพสงฺขารา"ติ.

๕๐. พระสังฆรัตนะนั้นแล เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว
หาบุคคลยิ่งไปกว่ามิได้ ทั้งหมดนั้น
อันตรธานไปแล้ว สังขาร(สิ่งที่ยัง
ปรุงแต่ง)ทั้งปวง เป็นของว่างเปล่า
(คือไม่เที่ยง ตั้งอยู่ไม่ได้ ไม่เป็น
แก่นสาร) มิใช่หรือ."

๑ ก. มาปยิตฺวา อภยํ.

ตตถ วิชชุลลญฺญวาทิ ฆนภาเวณ^๑
 สณฺจิตา วิชชุลลตา วีย. จนฺโทว
คหฺปฺริโตติ ปริเวสคหฺปฺริกฺขิตฺโต
ปฺญณฺจนฺโท วีย.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า วิชชุลลญฺญว
 (เหมือนลำแสงสายฟ้าแลบ) ความว่า จุจ
สายฟ้าแลบที่เกิดขึ้นจาก (กลุ่ม) เมฆฝน.
 บาทพระคาถาว่า จนฺโทว คหฺปฺริโต (เหมือน
 พระจันทร์เต็มดวง) แปลว่า เหมือนพระ-
 จันทร์เต็มดวง มีรัศมีทรงกลมล้อมอยู่ (ทรง-
 กลด).

ธมฺมตพํ มาปยิตฺวา ปฺริยตฺติธมฺมตพํ
มาปยิตฺวา. สีลํ ทตฺวา วิเลปนฺนติ
จตุปาริสฺสุทฺธิสีลสงฺขาตํ จิตฺตสนฺตติวิภูสฺนตฺถํ
วิเลปนํ ทตฺวา. ธมฺมทฺสฺสํ นิวาเสตฺวา ติ
โรตฺตปฺปธมฺมสงฺขาตํ สาฎกญฺกํ นิวาเสตฺวา.
ธมฺมมาลํ วิภชฺชียาติ สฺตตฺตฺตฺติสฺสโพธิปฺกฺขีย-
ธมฺมกฺสูมมาลํ วิภชฺชิตฺวา, วิวริตฺวา ติ^๒
อตุโถ.

บาทพระคาถาว่า ธมฺมตพํ มาปยิตฺวา
 แปลว่า ทรงสร้างสรรหน้าคือพระปริยัตติธรรม
 ไวแล้ว. บาทพระคาถาว่า สีลํ ทตฺวา
วิเลปนํ ความว่า ประทานเครื่องลูบไล้
 กล่าวคือปาริสฺสุทฺธิสีล ๔ เพื่อประดับความ
 สืบต่อแห่งจิต. บาทพระคาถาว่า ธมฺมทฺสฺสํ
นิวาเสตฺวา ความว่า ทรงจัดคู่ผ้าสาฎก
 กล่าวคือหิริและโอตตปฺปธรรม ไวใหญ่ทั้งหมด.
 บาทพระคาถาว่า ธมฺมมาลํ วิภชฺชีย ความ-
 ว่า ทรงแบ่ง ไคแก่ จำแนกมัลลยดอกไม้ออก
 โภธิปฺกฺขียธรรม ๓๗ ประการ.

^๑ ส. อ. เมฆภาเวณ.

^๒ ฉ. วิทิตฺวา, ส. อ. วิรจิตฺวา.

ธมมวิมลมาทาสุนตี วิมล โสตาปัตติ-
 มกุคสังขาคี อาทาสี สาวชู้ชานวชู้ช-
 กุสลากุสละธมมสลุกุขณตถิ มหาชนสุส
 ธมมตพากตีเร ธมมาทาสี จเปตฺวาติ
 อตุโถ. มหาชเนติ มหาชนสุส. เกจฺติ
 เย เกจิ. นิพพานิ ปตฺเถนตาติ
 สพฺพากุสลมลวิไลกริ อมตมสังขตมนี้ติกิ
 ปรมสนฺติ อจฺจุติรสิ นิพพานิ ปตฺเถนตา
 วิจรนฺติ. เต อิมิ อลงฺการิ วุตฺตปฺปการิ
 มยา ทสฺสิตี ปสฺสนฺตฺตฺติ อตุโถ.

บาทพระคาถาว่า ธมมวิมลมาทาสี
 (กระจกอันไร้มลทินคือพระธรรม) ความว่า
 ทรงตั้งกระจกอันไร้มลทิน กล่าวคือ พระ-
 โสตาปัตติมรรคอันเป็นแว่นส่องธรรมไวที่ฝัง
 สระน้ำคือธรรม (ให้) แกมหาชนเพื่อให้
 กำหนดธรรมที่มีโทษ ไม่มีโทษ เป็นกุศลและ
 อกุศล. บทว่า มหาชเน แปลว่าแกมหาชน.
 บทว่า เกจิ แปลว่า ชนเหล่าใดเหล่าหนึ่ง.
 สองบทว่า นิพพานิ ปตฺเถนตา (เมื่อ
 ปรรณนาพระนิพพาน) ความว่าชนเหล่าใด
 ที่พากันปรรณนาพระนิพพาน อันกระทำ
 ความยอเยยบให้แก่มลทินคือมวโลกุศล เป็น
 ธรรมอันไม่ตาย ปัจจัยปรุงแต่งไม่โตปราศ-
 จากค้นหาเครื่องนำสัตว์ไปสู่สังสาร (การ-
 เวียนตายเวียนเกิด) มีความสงบยิ่งนัก
 (และ) มีอันไม่จุติเป็นรส. ชนเหล่านั้นจึงมา
 กุเครื่องประทับนี้ ที่เรากตาคตแสดงไว้มี
 ประการดังกล่าวนแล้ว.

๑ โป. สพฺพากุสลปิพนกริ.

"นิพพานมภิปัตถุเถนุตตา ปัสสันตุ มัม พระบาลีว่า "นิพพานมภิปัตถุเถนุตตา ปัสสันตุ
 อลงกรณ"ติปิ ปาโจ, โสเยวตโต. มัม อลงกร" (แปลว่า เมื่อปรารถนาริยังแล้ว
 อลงกรณติ รสส์ กตุวา วุตต. ซึ่งพระนิพพาน จงพากันมาดูเครื่องประดับ
 ของเราตถาคต) กังนี้ก็มี, เนื้อความก็
 เหมือนกันนั้นแล. คำว่า อลงกร" นี้ พระผู้มี
 พระภาคเจ้าตรัสโดยทรงทำรัสสระ.

สีลกญฺจกั ทตฺวานาติ ปญฺจสีลทส-
 สีลจตุปาริสฺสุทฺธิสีลมยํ กญฺจกั ทตฺวา.
ฌานกวจวมมิตฺนติ จตุกุกปญฺจกชฺฌาน-
 กวจพนฺธํ พนฺธิตฺวา. ธมฺมจมฺมํ ปารุปีตฺวาติ
 สติสฺมปชฌณสงฺขาตธมฺมจมฺมํ ปารุปีตฺวา.
ทตฺวา สันนาหฺมุตฺตมฺนติ อุตฺตมํ จตุรงฺก-
 สมนฺนาคคํ วีริยสันนาหํ ทตฺวาติ อตฺโต.

บาทพระคาถาว่า สีลกญฺจกั ทตฺวาน
 (ประทานเสื่อคือศีล) ความว่าทรงประทาน
 เสื่ออันล้วนแล้วด้วยศีล ๕ ศีล ๑๐ และ
 ปาริสฺสุทฺธิศีล ๕. บาทพระคาถาว่า ฌาน-
กวจวมมิตํ (เกราะสำหรับสวมิไส้ คือฌาน)
 ความว่า ทรงผูกเกราะคือฌานหมวด ๕ และ
 หมวด ๕. บาทพระคาถาว่า ธมฺมจมฺมํ
ปารุปีตฺวา (ประทานผืนหนังคือธรรมไว้ให้
 ห่ม) ความว่า ทรงจัดผืนหนังคือธรรม อัน
 ไคแก่ สติและสัมปชัญญะไว้ให้ห่ม. บาท-
 พระคาถาว่า ทตฺวา สันนาหฺมุตฺตมํ (ประ-
 ทานเสื่อเกราะถักอย่างดีเลิศ) ความว่า
 ประทานเสื่อเกราะถัก คือความเพียรที่
 ประกอบด้วยองค์ ๔ อย่างดีเลิศไว้ให้แล้ว.

คุณันทา เวทฺทพลา และบุตร
 อุทิศส่วนกุศลให้นายธำรงค์ คุณมีทธิ

สติผลกั ทตวานาติ ราคาทีโธสารีปาป-
 นีวารณตุถุ จตุสตีปฏฺจานผลกนีวารณั
 ทตฺวา. ติขินั ญาณกฺขณฺติมนฺติ ปฏฺเวธสมตฺถุ
 ติขินวิปัสสนาญาณกฺขณฺตฺวณฺตํ, วิปัสสนา-
 ญาณนีสิตกฺขณฺตฺวณฺตํ อตุโถ, กิเลสพล-
 นิธนกรสมตฺถุ วา โยคาวจรโยธวริ
 จเปตฺวาติ อตุโถ.

บาทพระคาถาว่า สติผลกั ทตฺวาน (ประ-
 ธานโลคือสติ) ความว่าประธานโลเครื่อง-
 ปัดป้องคือพระสติปัฏฐาน ๔ เพื่อใช้ป้องกัน
 บาปอันเป็นข้าศึกมุ่งร้าย มีราคาเป็นตน.
 บาทพระคาถาว่า ติขินั ญาณกฺขณฺติมนฺ (หลาว
 คือญาณอันแหลมคม) ความว่า (ประธาน)
 หลาวคือวิปัสสนาญาณอันแหลมคมซึ่งสามารถ
 ที่จะแทงตลอดได้, อธิบายว่า หลาว
 อันประเสริฐที่ลับแล้ว คือพระวิปัสสนาญาณ,
 อีกอย่างหนึ่ง อธิบายว่า ทรงจัดไว้ให้แล้ว
 ซึ่งนักสู้ขั้นดี คือพระโยคาวจรผู้สามารถใน
 การกำจัดกำลังกิเลสได้.

ธมฺมขคฺควริ ทตฺวาติ ตสฺส โยคาวจรสฺส
 วิริยฺพลตฺลนีสิตถาริ มคฺคปญฺญาจรขคฺคํ
 ทตฺวา. สีลสฺสคฺคฺมทฺทนฺติ อริยํ
 โลกุตฺตรสีลํ กิเลสสฺสคฺคฺมทฺทนฺตฺถาย,
 กิเลสนิมาตฺนตฺถายาติ อตุโถ.

บาทพระคาถาว่า ธมฺมขคฺควริ ทตฺวา (ประ-
 ธานพระขรรค์ อันประเสริฐคือพระธรรม)
 ความว่า ประธานพระขรรค์อย่างดีคือปัญญา
 ในอริยมรรค ซึ่งมีคมอันลับแล้วควยแผนหิน
 คือความเพียรแก่พระโยคาวจรนั้น. บาท-
 พระคาถาว่า สีลสฺสคฺคฺมทฺทนั (สีลอันเป็น
 เครื่องย่ำยีทำลายความคลุกคลี) ความว่า

(ประธาน) โลกุตระคืออันประเสริฐ เพื่อที่จะ
ย้ายทำลายความคลุกคลีด้วยกิเลส, อธิบาย
ว่า เพื่อที่จะมาเสียซึ่งกิเลส.

เทวیشชาภูสัน ทตฺวาติ เทวیشชามย
วิภูสัน ทตฺวา. อาเวฬิ จตุโร ผลลิต
จตุตาริ ผลลاني วฏฺฐัง กตฺวา.
ฉฬภิญญาภรณนตี อาภรณตฺถาย อลงฺการ-
ภรณตฺถาย ฉ อภิญญาโย ทตฺวา.
ธมฺมปุပ္ผปิพนฺธนนตี นวลอฺโลกุตฺตรธม-
สงฺขาทิ กุสุมมาลี กตฺวา.

บาทพระคาถาว่า เทวیشชาภูสัน
ทตฺวา แปลว่า ประธานเครื่องประดับอัน
ประกอบด้วยวิชา ๓. บาทพระคาถาว่า
อาเวฬิ จตุโร ผลล ความว่า ทรงกระทำ
ผล ๔ ให้เป็นดั่งมัลลย์ดอกไม้กรอง ประดับ
ศีรษะ. บทว่า ฉฬภิญญาภรณ (เครื่อง-
อาหารคืออภิญญา ๖) ความว่า ประธาน
อภิญญา ๖ เพื่อให้เป็นอาหารคือเพื่อให้เป็น
เครื่องประดับ. บาทพระคาถาว่า ธม-
ปุပ္ผปิพนฺธ (ดอกไม้เครื่องประดับคือพระ-
ธรรม) ความว่า ทรงกระทำมัลลย์ดอกไม้
กลาวคือโลกุตระธรรม ๔.

สทฺธมฺมปณฺฑทรจฺจตฺตี ทตฺวา ปาปนินฺวารณนตี
อจฺจนฺตวิสุทฺธ วิมุตฺตีเสตฺถจฺจตฺตี สพฺพากุสล-
ตปนินฺวารณ ทตฺวา. มาปยิตฺวาภย
ปุပ္ผนตี อภยปุรคามินิ อฏฺฐจฺจกิมคฺค
ปุပ္ผ กตฺวาติ อตุโธ.

สองบาทพระคาถาว่า สทฺธมฺมปณฺฑทรจฺจตฺตี
ทตฺวา ปาปนินฺวารณ (ประธานเสวตฉัตรคือ
พระสัทธรรม ให้เป็นเครื่องป้องกันบาป)
ความว่า ประธานฉัตรสีขาวคือวิมุตติซึ่งหมด
จดย่างยิ่ง ให้เป็นเครื่องป้องกันความเผา

คุณสมพิศ วิสารทวราภูล
สร้างคัมภีร์ถวาย เป็นพุทธบูชา

รณแห่งมวโลกุศล. บาทพระกาถาว่า
มาปิตฺวาภยํ ปุโป (ทรงกระทำไพเราะภัย
 คังเมืองบุปผชาติ) ความว่า ทรงกระทำ
 มรรคมืองค์ ๘ อันจะยังสัตว์ให้ถึงเมืองซึ่ง
 ปราศภัย คัง(เมือง)บุปผชาติ.

กสฺสโป กิร ภควา กาสีรฎฺเฐ
 เสตพฺยนคเร เสตพฺยยุยานเ ปรีนินฺพายิ.
 ธาตุโย กิรสุส น วิกีรีสุ. สกลชมฺพ-
 ทีปวาสิโน มนุสฺสา สนนินฺปิตฺวา เอเกกํ
 สุวณฺณิฏฺฐกํ โภกฺวิคฺคฺชนกํ รตนวิจิตฺตํ
 พหิจินนตฺถํ^๑ เอเกกํ อหฺมโภกฺวิคฺคฺชนกํ
 อพฺภนฺตรปฺรณตฺถํ มโนสิลา ย มตฺติกากิจฺจํ
 เตเลน อุตฺกกิจฺจํ กโรนฺโต โยชนฺพเพชฺชํ
 ฐปมกํสุ.

ไฉนว่า พระผู้มีพระภาคเจ้ากัศสปะ
 เสด็จสู่ปรินิพพาน ณ เสตัพยอุทยานไกล
 เสตัพยนคร ในกาลีรัฐ. นัยว่าพระ(บรม-
 สารีริก) ธาตุทั้งหลายของพระองค์ หาได้
 กระจัดกระจายไปไม่. มนุษย์ชาวชมพูทวีป
 ทั้งสิ้นได้ประชุมกัน สร้างพระสถูปสูงโยชน์
 หนึ่ง ทำแผ่นอิฐทองแต่ละแผ่น ๆ ให้งาม
 ตระการตาด้วยรัตนะมีราคาโกฏิหนึ่ง ไขก่
 ภายนอก แผ่นอิฐทองแต่ละแผ่น ๆ มีราคา
 กิ่งโกฏิไขก่ให้เต็มในภายใน กิจที่จะต้อง
 ทำด้วยดินเหนียวไข่มโนสิลาแทน กิจที่จะ
 ต้องทำด้วยน้ำใส่น้ำมันแทน.

^๑ ส. พหิรจนตถ.

^๑ มโนสิลา คือหินอ่อนที่ย่อยให้ละเอียด
 ประสมเป็นสี.

- กสฺสโปปิ ภควา กตกิจฺโจ
 สพฺพสตฺตหิตเมว กโรนฺโต
 กาสีราชนคเร มิกทาเย
 โลกนฺนทนฺกโร นิวสீติ.
- แม่พระผู้มีพระภาคเจ้ากัสน์สปะไตทรง
 กระทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ทรงมุ่ง
 กระทำแต่ประโยชน์ เกื้อกูลแก่สัตว์
 ทั้งปวง ผู้ทรงทำความบันเทิงใจแก่
 ชาวโลก ไตฺทรงพำนักอาศัย ณ
 มฤคทายวัน ไกลพระนครของพระ-
 เจ้ากาสิ ฉะนั้นแล.
- เสสคาณาสฺ สพฺพตฺถ ปากฺกเมวาทิ. คำในที่ทุกแห่ง ในพระคาถาที่เหลื่อปราภุ
 ความซัดทั้งนั้นแล.
- อิตฺติ มจรุทธวิลาลินียา พุทฺธวํสฺสจกถาย
 กสฺสโปพุทฺธวํสวณฺณา นิฏฺฐิตา. พรรณนาพระกัสน์สโปพุทธวงศ์ ในอรรถกถา
 พุทธวงศ์ ชื่อมจรุทธวิลาลินี จบลงด้วย
 ประการฉะนี้.
- เอตฺตาวตา จตุวีสตียา พุทฺธานํ
 พุทฺธวํสวณฺณา สพฺพากาเรน นิฏฺฐิตา. พรรณนาพระพุทธวงศ์ ของพระพุทธเจ้าทั้ง
 ๒๔ พระองค์ จบลงโดยอาการทั้งปวง ด้วย
 ถ้อยคำเพียงเท่านั้น.

คุณ เย็นชื่อง แซ่หม
 สร้างคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

๒๗. โคตมพุทธวิสาขณนา ๒๗. พรรณนาพระโคตมพุทธวงศ์

ทฺเรณิทานกถา

อิทานิ ยสฺมา อมฺหากํ
พุทธวิสาขํ วณฺณนา
อนุกฺกเมน สมฺปตฺตา
ตสฺมายํ ตสฺส วณฺณนา.

ทฺเรณิทานกถา

บัดนี้ ถึงลำดับการพรรณนาความแห่ง
พระวงศ์ของพระพุทธเจ้า ของเรา
ทั้งหลายแล้ว ตั้งนั้น พระวงศ์แห่ง
พระพุทธเจ้าของเราทั้งหลายนี้ จึง
มีพรรณนาความดังต่อไปนี้

ตตฺถ อมฺหากํ โภธิสฺสโต
ทีปงฺกราทินิ จตุวิสาขิยา พุทฺธานิ สนฺตฺติเก
อธิการํ กโรนฺโต กปฺปสฺสทสฺสาธิกานิ
จตฺตาริ อสงฺเขยฺยานิ อากฺโข.
กสฺสปสฺส ปน ภควฺโต โอรภาเค
จเปตฺวา อิมํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ อญฺโฆ พุทฺโธ
นาม นตฺถิ. อิติ ทีปงฺกราทินิ จตุวิสาขิยา

ในการพรรณนาความแห่งพระพุทธรูป
นั้น พระบรมโพธิสัตว์ของเราทั้งหลาย ทรง
กระทำอธิการ^๑ ในสำนักของพระพุทธเจ้า
๒๕ พระองค์ มีพระพุทธเจ้าที่บังกรเป็นต้น
เรื่อยมาตลอดสี่สงฆ์กับแสนกัป. ส่วนใน
กาลต่อจากพระผู้มีพระภาคเจ้า พระนามว่า
กัสสปะลงมา ยกเว้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้า

^๑ อธิการ คือการกระทำอันประเสริฐยิ่ง
ได้แก่การถวายชีวิตแก่พระพุทธเจ้า.

พุทธานํ สันติเก ลทฺธพฺยากรโณ ปน ของเราพระองค์นี้ ก็ไม่มีพระพุทเจ้าพระ-
 โทธิสฺสโต เย' เนน^๑ : องก่อนเลย. ส่วนพระโพธิสัตว์ ได้รับ
 พยากรณ์ ในสำนักของพระพุทเจ้า ๒๔
 พระองค์ มีพระพุทเจ้าที่บังกรเป็นตน คั้งที่
 ไถกลาวมาแล้ว จึงทรงบำเพ็ญพุทธการก-
 ธรรม มีทานบารมีเป็นต้น ที่พระองค์ได้
 ประมวลธรรม ๘ ประการเหล่านี้ไว้ คือ

"มธุสฺสตุตฺถํ ลิงฺคสมฺปตฺติ
 เหตุ สตุถารทสฺสนํ
 ปพฺพชฺชา กุณสมฺปตฺติ
 อธิกาโร จ ฉนฺทตา
 อฏฺฐมมสโมธานา
 อภินิหารโ สมิชฺฌตี"^๒

" ๑ ความเป็นมนุษย์ ๒ ความถึง
 พรอมควยเพศ (คือเป็นบุรุษ) ๓ เหตุ
 (ที่จะให้สำเร็จพระอรหัตในชาตินั้น)
 ๔ ไถพบเห็นพระศาสดา ๕ การไถ
 บรรพชา ๖ ความถึงพรอมควยคุณ
 วิเศษ (มีไถฦานสมาบัติเป็นต้น)
 ๗ การถึงพรอมควยบุญญาภิสมการ
 อย่างยิ่งยวด(เช่นไถบำเพ็ญบริจาต๕)
 ๘ มีนันทะอันแรงกล้าในพระโพธิญาณ
 เพราะธรรมสโมธาน ๘ ประการนี้
 อภินิหารยอมสำเร็จไถ"

^๑ ส. อ. เย เต ปน.

^๒ พ. พุท. ๓๓/๔๒๒ ปฎิเจ.

คุณเข่นช้อง แซ่ทมุ
 สร้างคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

อิม อภูจ ฌมุเม สโมธาเนตฺวา
ที่ปงฺกรปาทมฺมูเล กตาริณีหาเรน "หนุท
พุทฺธกเร ฌมุเม วิจิณามิ อิตฺโต จิตฺต"
อุสฺสาคํ กตฺวา "วิจิณฺนุโต ตทาทุกฺขี
ปจฺมํ ทานปารมิณฺ"ติ ทานปารมิตาทโย
พุทฺธการกธฺมา ทิฏฺฐา, เต ปุเรณฺโต
ยาว เวสฺสณฺตรคฺคภาวา อากมิ,
อากจฺจนฺโต จ เย เต กตาริณีหารานํ
โพธิสฺตฺตานํ อานิสฺสา สํวณฺณิตา :

แล้วทรงสร้างอภินิหารแพบาทมุลพระพุท-
เจ้าที่ปงฺกร ทรงตั้งความอุตสาหะว่า "เอา
เถอะ เราจะค้นหาธรรมที่กระทำความเป็น
พระพุทฺธเจ้าทุกกาน" แล้วได้เห็นว่ "ใน
ครั้งนั้นเราได้นหาอยู่ก็ไดพบเห็นทานบารมี
ก่อน" ดังนี้เรื่อยมา จนเสวยพระชาติเป็น
พระเวสสันดร, และเมื่อพระองค์จะเสด็จ
มา(ยังมนุษย์โลกนี้) ก็ได้เสด็จมาเพราะได้
บรรลุนิสงส์(แห่งบารมี)เหล่านั้น ที่ท่าน
พรรณนาสรรเสริญไว้ สำหรับพระโพธิสัตว์
ทั้งหลาย ผู้ใดสร้างอภินิหารไว้แล้วว่ :

"เอวํ สพุพฺพคสมฺปนฺนา
โพธิยา นียตา นรา
สํสรํ ที่มมทฺธานํ
กปฺปโกฏิสฺเตหิปี.

"นรชน ผู้สมบุรณควยองคคุณทั้งปวง
อย่างนี้ ย่อมเป็นผู้แน่นอนว่าจะได้
ตรัสรู้ เมื่อยังท่องเที่ยวอยู่ในสังสาร-
วัฏฏ์ สิ้นกาลยาวนานตั้งร้อยโกฏิกัป.

อวิจิมฺหิ นุปฺปชฺชนฺติ
ตถา โลกนฺตเรสุ จ

ก็ย่อมไม่เกิดในอเวจิมหานรกและทั้ง
ไม่เกิดในโลกนตรนรก ไม่เกิดเป็น

มธุรัตถวิลาสินี บ.-ท.๒-๓๑

คุณเข่นช้อง แซ่หมู
สร้างต้นฉบับ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

นิชฌามตณฺหา ขุปปิปาสา
น โหนฺติ กาฬกฺขิกา.

นิชฌามตฺถิกเปรต^๑ ไม่เกิดเป็น
ขุปปิปาลิกเปรต^๒ ไม่เกิดเป็นอสูร
จำพวกกาฬกฺขิกาสูร^๓.

น โหนฺติ ขุทฺทกา ปาณา
อุปปชฺชุนฺตาปิ ทุกฺคตี
ชายนานา มนุสฺเสสุ
ชจฺจนฺธา น ภวนฺติ เต.

แม้เมื่อเกิดในทุกฺคตี ก็ไม่เกิดเป็นสัตว์
เล็ก ๆ เมื่อเกิดในหมู่มนุษย์ ย่อมไม่
เป็นคนตาบอดแต่กำเนิด.

โสทเวกฺกุลฺลตา นคฺคิ
น ภวนฺติ มุคฺคปฺกฺขิกา
อิตฺถิภาวํ น กจฺจนฺติ
อุภโตพฺยณฺชนปฺลพฺทกา.

ไม่เป็นคนหูหนวก ไม่เป็นคนใบ้ ไม่
เป็นเพศหญิง ไม่เป็นอุภโตพฺยณฺชนก
และบั้นเฑาะก์ (คนมีสองเพศ และ
กะเทย).

น ภวนฺติ ปรียาปนฺนา
โพธิยา นียตา นรา

นรชนผู้นั่นอนว่าจะได้ตรัสรู้ ย่อมไม่
นับเนื่องอยู่(ในอภัพุคฺคกฺลทังกล่าวมา)

^๑ เปรตจำพวกหนึ่งที่ต้องทนทุกข์ เพราะ
ถูกไฟตัดทาเผาเรณ.

^๒ เปรตจำพวกหนึ่งที่ต้องทนทุกข์ เพราะ
หิวกระหาย.

^๓ อสูรจำพวกหนึ่ง, บ้างก็ว่า กาฬกฺขิ-
เปรต.

มุตฺตา อานนฺตริเกหิ
สพฺพตฺถ สุตฺตโคจฺรา.

เป็นผู้พ้นจากอนันตริยกรรม เป็นผู้มีความประพฤติปฏิบัติบริสุทธิ์ ในที่ทั้งปวง.

มิจฺฉาทิฏฺฐิ น เสวณฺติ
กมฺมกิริยทสฺสนา
วสฺมานาปิ สกฺุเคสุ
อสนฺณํ นูปปชฺชเร.

ย่อมไม่เสพมิจฉาทิฐิเพราะเห็นกรรม (ทั้งบุญและบาป กัมมวาที) และเห็นกิริยา (คือผลของการกระทำ กิริยวาที) แม้เมื่ออยู่ในสวรรค์ ก็ไม่ถือกำเนิดอสนฺณสัตว์ (คือพรหมลูกฟ้า มีแต่รูป ไม่มีจิต ทั้จิตทวยอำนาจของฌานและแรงอธิษฐาน)

สุทฺธาวาเสสุ เทเวสุ
เหตุ นาม น วิชฺชติ
เนกขมฺมณินฺนา สปฺุริสา
วิสฺยุตฺตา ภวาทเว
จรนฺติ โลกตฺถจฺริยาโย
ปุเรนฺติ สพฺพปารมี"ติ."

เพราะขึ้นชื่อว่าเหตุ(ที่จะนำไปเกิด) ในเทวโลกชั้นสุทฺธาวาส ย่อมไม่มีเป็นผู้มีใจน้อมไปในเนกขัม (คือออกบวชเพื่อพ้นจากภพ) เป็นสัพบุรุษ ไม่ผูกพันในภพน้อยภพใหญ่^๑ ประพฤติเป็นประโยชน์แก่ชาวโลก บำเพ็ญบารมีทุกอย่างครบบริบูรณ์^๒ ดังนี้.

^๑ อฏฺุคสาสินี. ๔๓, ฉ. วิสฺยุตฺตชนวิลาสินี. ๑/๕๕, ชาตกฏฺุคกถา. ๑/๗๑-๗๒, ฉ. ปรมตฺถทีปนี. ๓๒๑-๓๒๒.

^๒ ภพน้อยภพใหญ่ คือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ.

คุณเข่นช้อง แซ่หม
สร้างต้นฉบับ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

มธุรัตถวิลาสินี ม.-พ.๒-๓๑

เต อานิสส์เส อธิคนุตตวาว อากโต.
 เอว อากจจนฺโต เวสสันตรตตภาเว
 จิตโต :

เมื่อพระองค์ เสด็จมาอย่างนี้ (จน
 กระทั่ง) เสด็จพระชาติเป็นพระเวสสันดร
 ไต่ทรงบำเพ็ญบุญใหญ่หลวง อันเป็นเหตุให้
 แผ่นดินใหญ่ไหวเป็นต้น (ตั้งพระคาถา ใน
 จริยาปิฎก)อย่างนี้ว่า :

"อเจตนายัม ปจวี

อวิญญาเย สุขัม ทูขัม

สาปิ ทานพลา มยห์

สตฺตกฺขตฺตํ ปกมฺปถา"^๑

"พื้นแผ่นดินนี้ไม่มีจิตใจ ไม่รู้สุข และ
 ทุกข์ แม้กระนั้น ก็ไหวถึงเจ็ดครั้ง
 เพราะกำลังแห่งทานของเรา"ดังนี้:

เอว มหาปจวิกรมพนาทีน มหาบุญญานิน
 กตฺวา อายุปริโยสาเน ตโต จวิตฺวา
 ตฺลิตฺปุเร นินฺพตฺตติ.

เมื่อถึงกาลอันเป็นที่สุดแห่งพระชนมายุ (พระ
 บรมโพธิสัตว์) ก็ได้จุติจากพระชาติเวสสันดร
 นั้นแล้วบังเกิดในบุรี ชั่นคุลิต.

^๑ ขุ. จริยา. ๓๓/๕๖๕.

อวิทุเรณิทานกถา

อวิทุเรณิทานกถา

ตฺสูติทวเน^๑ วสฺมาเนเยว ปน
โพธิสฺสคฺเต พุทฺธโกลาหฺลํ นาม อุตฺปาที.
โลกสฺมี หิ ตีณิ โกลาหฺลานิ อูปฺปชฺชนฺติ.
เสยฺยถึทํ ? กปฺปโกลาหฺลํ พุทฺธโกลาหฺลํ
จกฺกวัตฺตโกลาหฺลนฺติ.

อนึ่งเมื่อครั้งพระบรมโพธิสัตว์ประทับ
อยู่ในภพชั้นดุสิตนั้นแหละ ชื่อว่าพุทธโกลาห
ได้บังเกิดขึ้นแล้ว. ความจริง โกลาห(คือ
ความตื่นเต้นอลหม่านใหญ่) ๓ ประการ
ย่อมเกิดขึ้นในโลก. อะไรบ้าง ? คือ
กัปโกลาห ๑ พุทธโกลาห ๑ จักรพรรดิ-
โกลาห ๑.

ตตฺถ "วสฺสสฺสทสฺสสฺส อจฺจเยน
กปฺปญฺจจันํ ภวิสฺสตี"^๒ติ โลกพฺยุหา
นาม กามาวจรเทวาท มุตฺตสิรา วิภินฺณ-
เกสา รุทฺมฺฆา^๒ อสฺสูนิ หตฺถเณี
ปฺญฺจมานา รตฺตวตฺตนิวตฺตา อตีวีย
วิรูปเวสธาริโน หุตฺวา มนุสฺสสฺปะถ
วิจฺรนฺตา เอวํ อารโจะนฺติ "มาริสฺสา
มาริสฺสา อีโต วสฺสสฺสทสฺสสฺส อจฺจเยน
กปฺปญฺจจันํ ภวิสฺสตี, อัยํ โลก

ในบรรดาโกลาห ๓ ประการ(โกลาหที่)
เหล่าเทวดาชั้นกามาพจรชื่อโลกพยุหะ รู้ว่า
"เมื่อล่วงไปแสนปีจักมีการตั้งกัปขึ้น(ใหม่)"
จึงปล่อยศิระษะ (คือขาดสติ มีความคิดสับสน
วุ่นวาย) สยายผม นำตานองหน้า เช็ด
นำตาด้วยมือทั้ง ๒ นุ่งผ้าสีแดง จำแลงกาย
มีรูปร่างน่าเกลียดยิ่งนัก เทียบบอกกล่าวไป
ในถิ่นมนุษย์อย่างนี้ว่า "ดูกรท่านผู้เฒ่าผู้แก่
ทั้งหลาย ดูกรท่านผู้เฒ่าผู้แก่ทั้งหลาย เมื่อกาล

^๑ ฉ. ตฺสูติปุเร. ^๒ สี. ม. รุทฺมฺฆา.

คุณเขี้ยว แซ่เล้า และคุณบุญสี แซ่อึ้ง
สร้างต้นฉบับถวายเป็นพุทธบูชา

มธุรัตถวิดาสิณี ม. - ๗. ๒ - ๓๑

วินัสสิสฺสตี, มหาสมุทโทปิ อุตฺตฺสฺสฺสฺสตี,
 อยญจ มหาปจวี ลีเนรุ จ ปพฺพตราชา
 อุตฺตฺยฺยหิสฺสนฺติ วินัสสิสฺสนฺติ, ยาว
 พุรหมโลกา โลกวินาโส ภวิสฺสตี, เมตฺตํ
 มาริสสา ภาเวถ, กรุณฺ, มุทิตํ, อฺเปกฺขํ
 มาริสสา ภาเวถ, มาตฺรํ, ปิตฺรํ
 อฺปฺภุจฺหถ, กุเล เชฏฺฐาปจายีโน โทถา"ติ.
 อิทํ กปฺปโกลาหลํ นาม.

ลวงไปแสนปีนับแต่จักมีการตั้งกัปขึ้น(ใหม่),
 โลกนี้จักพินาศ, แม่มหาสมุทรก็จักเหือดแห้ง,
 แผ่นดินใหญ่ผืนนี้ และขุนเขาลีเนรุ จักถูกไฟ
 ไหมพินาศ, ความพินาศแห่งโลกจักมีจนถึง
 พรหมโลก, กุกรทานผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย ทาน
 ทั้งหลายจงเจริญเมตตา, กุกรทานผู้นิรทุกข์
 ทั้งหลาย ทานทั้งหลายจงเจริญกรุณา, มุทิตา,
 อฺเบกฺขา, จงบำรุงมารดา, บิดา, จงมี
 ความอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ ในตระกูลเกิด."
 ความต้นเตนอลหมานนี้ ชื่อว่า กัปปโกลาหล.

"วสฺสสฺสหสฺสสฺส อจฺจเยน ปน
 สพฺพญญพฺพุโธ โลกเก อฺปฺปชฺชิสฺสตี"ติ
 โลกปาลเทวตา "อิตฺโต มาริสสา
 วสฺสสฺสหสฺสสฺส อจฺจเยน พฺพุโธ
 โลกเก อฺปฺปชฺชิสฺสตี"ติ อุกฺโขเสนฺตโย
 อาหิณฺหนฺติ. อิทํ พฺพุทโกลาหลํ นาม.

อนึ่ง เมื่อเหล่าเทวดาโลกบาล (คือ
 เทวดาผู้คุ้มครองโลก) รู้ว่า "เมื่อกาลล่วง
 ไปพันปี พระสัพพัญญูพุทธเจ้าจักเสด็จอุบัติ
 ในโลก" จึงเที่ยวประกาศว่า "กุกรทาน
 ผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย เมื่อกาลล่วงไปพันปีนับ
 แต่นี้ พระพุทธเจ้าจักเสด็จอุบัติในโลก."
 ความต้นเตนอลหมานนี้ชื่อว่า พฺพุทโกลาหล.

"วสฺสสฺสทสฺส อจฺจเยน จกฺกวตฺติ-
 ราชา อฺปฺปชฺชิสฺสตี"ติ เทวตา "อิตฺโต
 ไปร้อยปี พระเจ้าจักรพรรดิจักเสด็จอุบัติขึ้น

เมื่อเหล่าเทวดารู้ว่า "เมื่อกาลล่วง
 ไปร้อยปี พระเจ้าจักรพรรดิจักเสด็จอุบัติขึ้น

คุณเชียม แซ่เล่า และคุณบุญสี แซ่อึ้ง
 สร้างต้นฉบับถวาย เป็นพุทธบูชา

มาริสำ วสุสัสตัส อจฺจเยน จกฺกวตฺติ-
ราชา อุปฺปชฺชิสฺสตี"ติ อุกฺโขเสนฺติโย
อาหิณฺหนฺติ. อิทํ จกฺกวตฺติโกลาหล
นาม?

(ในโลก)" จึงเที่ยวประกาศว่า "ดูกร
ท่านผู้เริ่ดทุกขทั้งหลาย เมื่อกาลล่วงไปร้อยปี
นับแต่นี้ พระเจ้าจักรพรรดิจักเสด็จอุบัติ
(ในโลก)." ความที่ตนเฒ่าอลหม่านนี้ชื่อว่า
จักกวัตติโกลาหล.

เตสุ พุทฺธโกลาหลสทฺถํ สุตฺวา
สกลทสฺสทสฺสจกฺกวาฬเทวตา เอกโต
สนฺนิปตฺติวา "อสุโก นาม สตุโต พุทฺโธ
ภวิสฺสตี"ติ ฌตฺวา อุปฺสงฺกมิตฺวา
อายาจนฺติ, อายาจมานา จ ตสฺส
บุพฺพนิมิตฺเตสุ อุปฺปนฺเนสุ อายาจนฺติ.

ในบรรดาโกลาหลทั้ง ๓ นั้น เมื่อเหล่า
เทวดาในหมื่นจักรวาลทั้งสิ้น สดับเสียงพุทธ-
โกลาหลจึงมาประชุมพร้อมกัน พอรู้ว่า"สัตว์
ชื่อโน้น จักเป็นพระพุทธเจ้า" ก็เข้าไป
อาราธนา, และเมื่อจะอาราธนา ย่อม
อาราธนาในเมื่อมีบุพนิमितเกิดขึ้น แก่พระ-
บรมโพธิสัตว์นั้น.

ตทา ปน สพฺพาปิ ता เอเกก-
จกฺกวาฬे จตุมหाराชสฺสกุสุยามสนฺตุสิต-
สุนิมิตฺวสวตฺติมหาพรุเหมหิ สทฺธิ เอก-

ก็ในกาลครั้งนั้นเทวดาเหล่านั้นทั้งหมดพร้อม
ทั้งท้าวจตุมหาราช ท้าวสักกะ ท้าวสุยาม
ท้าวสันตุสิต ท้าวสุนิมิต ท้าว (ปรนิมิต)

มธุรัตถวิลาสินี ม.-พ.๒-๓๑

๑) ปรมตฺถโชติกา. ๒/๗๔, ฉ. อปทาน-ฎจ.
๑/๕๘-๕๙, ขาดกฏจกถา. ๑/๗๕
ปิฎกาทิสุปิ.

คุณเขียน แซ่เล้า และคุณบุญสี แซ่อึ้ง
สร้างต้นฉบับถวายเป็นพุทธบูชา

จกกว่าเพ สนฺนิปตฺติวา ทุสิตภวเน วสวัตฺตีและท้าวมหาพรหม ในแต่ละจักรวาล
 อุปปนฺนจฺตฺตินิมิตฺตสฺส โภธิสฺสจฺตฺตสฺส สนฺตีกิ ได้มาประชุมในจักรวาลเดียวกัน แล้วพากัน
 คนฺตฺวา "มาริสฺส ทุเมหฺนึ ทสฺส ปารมิโย ไปยังสำนักของพระบรมโพธิสัตว์ ผู้มีจฺตฺตินิมิต
 ปุริตา, ปุเรนฺเตหิ จ น สกฺกพฺรหฺม- เกิดแล้ว ณ ภพชั้นดุสิต แล้วทูลอาราธนาว่า
 สมฺปตฺติอาทิกิ สมฺปตฺติ ปตฺถเนเตหิ "ข้าแต่ท่านผู้เริ่ทรทุกข พระองค์ทรงบำเพ็ญ
 ปุริตา, โลกนิตฺตฺถมฺตฺถาย ปน โว บารมี ๑๐ ประการ มาแล้ว, และเมื่อ
 สพฺพญฺญตฺติ ปตฺถเนเตหิ ปริปุริตา, พระองค์ทรงบำเพ็ญ จะได้ทรงตั้งปรารภนา
 พุทฺธจฺตฺถาย สมบัติของท้าวสักกะ และสมบัติของพรหม
 เป็นตน บำเพ็ญมาก็หาไม่, แต่ทว่า พระองค์
 ทรงตั้งปรารภนาพระสัพพัญญุตญาณ จึงทรง
 บำเพ็ญมาแล้ว เพื่อประโยชน์จะรื้อชนสัตว์
 โลก,

กาโลยฺ^๑ เต มหาวีร

อุปปชฺช มาตฺตฺกฺจฺจฺฉิย

สเทวกิ ทารยฺนฺโต

พฺพชฺฉสฺส อมตํ ปทฺน"^๒ติ

ยาจิสฺสุ.

ข้าแต่ท่านผู้มีความเพียรใหญ่ กาลบัดนี้
 เป็นกาลอันสมควร เพื่อพุทธภาวะ
 แล้ว ขอท่านจงไปเกิดในครรภ์พระ-
 มารดา ขอจงตรัสรู้ อมตบพิยังสัตว์
 พร้อมทั้งเทวดาโหฬารมพน (ห้วงแห่ง
 ตัณฑหาบรรลพพระนิพพาน) เกิด."

^๑ ฉ. กาโล โข.

^๒ ข. พุทฺธ. ๓๓/๔๑๓.